

អភិវឌ្ឍន៍សង្គមខ្មែរ ៧ ១ ៧ បរិច្ឆេទទី ៨

វត្តភ្នំស្រីសុវត្ថិ "គរុវិទ្យា"

អភិប្បក្កសង្គហៈ

បរិច្ឆេទទី ៨

វគ្គនិក្រោធវ័ន “គល់ទទឹង”

រៀបរៀងដោយ វិទ្យុ អគ្គបិទោ គង់ សុមិត្ត

ព.ស. ២៥៥៥

សម្តែងព្រះអភិធម្ម នៅឋានតាវត្តិវ្យ

កាលព្រះសម្មាសម្ពុទ្ធ ទ្រង់គង់ចាំព្រះវស្សាទី៧ នៅឋាន
តាវត្តិវ្យទេវលោក ក្នុងគ្រាដែលបានសំដែងយមកបាដិហារ្យ
ផ្កាញ៉ាត្តកតិរិយរួចហើយ បានគង់លើសិលាសនៈ ឈ្មោះ
បណ្ឌកម្ពល ក្រោមដើមបារិធពត្ត ទ្រង់ព្រះសិរីសោភា ដូចព្រះ
អាទិត្យខ្ពស់ឡើងលើភ្នំយុគន្ធរ ដែលពួកនៃទេវតាទាំងឡាយ
ក្នុងមុនចក្រវាឡបានមកប្រជុំគ្នា ហែហមសម្តែងព្រះ
បរមសាស្តាចារ្យ ទ្រង់ធ្វើសន្តសិតទេវបុត្រដែលធ្លាប់ជាពុទ្ធ
មាតា ឱ្យជាប្រធាននៃពួកទេវតាទាំងឡាយ ហើយត្រាស់កថា
មគ្គព្រះអភិធម្មថា “កុសលា ធម្មា អកុសលា ធម្មា អព្យាកតា
ធម្មា” ជាដើម ទ្រង់សម្តែងដោយន័យនេះ ជាប់តរហូតអស់
មួយព្រះវស្សា ដោយតេជៈនៃព្រះសព្វញ្ញតញ្ញាណនោះ ។ ក៏
កាលដែលទ្រង់សម្តែងធម៌នោះ ក្នុងវេលាភិក្ខុចារទ្រង់និម្មិត
ព្រះពុទ្ធនិមិត្តដោយទ្រង់អធិដ្ឋានថា “ព្រះពុទ្ធនិមិត្តនេះ ចូរ

សម្តែងធម៌ ឈ្មោះប៉ុណ្ណោះ ដរាបដល់តថាគតមក” ហើយក៏
 ស្តេចយាងទៅព្រៃហេមពាន្ត ទ្រង់ទំពាឈើស្កន់ ឈ្មោះនាគ
 លតា ខ្ញុំព្រះឱស្ឋក្នុងស្រះអនោតត្ត នាំបិណ្ឌបាតអំពីខ្ពត្តរ
 ក្បួនបូ បានធ្វើភត្តកិច្ចក្នុងរោងជំទូលាយហើយ ។ ព្រះសារី
 បុត្រទៅធ្វើវត្តចំពោះព្រះសាស្តាក្នុងទីនោះ ។

ព្រះសម្មាសម្ពុទ្ធទ្រង់ជាទេវតារបស់ទេវតា ជាអ្នកនាំ
 វិសេសអង្គនោះ កាលទ្រង់សំដែងអភិធម្មណា ដល់ទេវតា
 ទាំងឡាយហើយ ក៏បានត្រាស់ប្រាប់ដល់ព្រះសារីបុត្រត្រូវ អ្នក
 ឧបដ្ឋាកព្រះមហេសីជាម្ចាស់ ក្នុងអនោតត្តស្រះ ដោយន័យ
 (សង្ខេប) ទៀតថា “ម្ចាស់សារីបុត្រ ថ្ងៃនេះតថាគតបាន
 សម្តែងធម៌ឈ្មោះប៉ុណ្ណោះ អ្នកចូរប្រាប់ដល់(ភិក្ខុ ៥០០)
 ជាកូនសិស្សរបស់អ្នក” ព្រះថេរៈបានស្តាប់ហើយ ក៏បាន
 និមន្តមកកាន់លំនៅឋាន ហើយប្រាប់ដល់ភិក្ខុទាំងឡាយ,
 ព្រះអភិធម្មនោះ ដែលភិក្ខុទាំងឡាយបានទ្រទ្រង់ចាំទុកហើយ
 ដោយប្រការយ៉ាងនេះ ។

ជីវប្រវត្តិសង្ខេប

ភិក្ខុ គង់-សុមិត្ត គង់នៅពុទ្ធមណ្ឌលមហាសតិប្បដ្ឋាន
វត្តនិគ្រោធរ័ន គល់ទទឹង

ញោមប្រុស ឈ្មោះ គង់-តិក(ស្លាប់) ញោមស្រី
ឈ្មោះ ហុក-តាន រស់នៅក្នុងភូមិខ្វិត ឃុំព្រែកខ្ពប ស្រុក
ឯកភ្នំ ខេត្តបាត់ដំបង ។

កើតនៅថ្ងៃព្រហស្បតិ៍ ៧ កើត ខែមិគសិរ ឆ្នាំ ថោះ
ព.ស. ២៥១៧ - គ.ស. ១៧៧៦ ។ មានបងប្អូន ៧ នាក់
គឺ ប្រុស ៥ នាក់ ស្រី ២ នាក់. ជាកូនពៅ

ក្នុងកុមារ បានចូលរៀនសាលារដ្ឋ (ក្បាំងឃី និង
ព្រែកហ្លួង) ដល់ថ្នាក់ទី ៨ ។

ក្នុងព.ស.២៥៣៧ មានអាយុ១៧ឆ្នាំ បួសជាសាមណេរ
ក្នុងសំណាក់ឧបជ្ឈាយ៍ ព្រះនាម ឡយ-លឿង វត្តស្នាក់ត
មកគង់នៅវត្តក្បាំងឃី ខេត្តបាត់ដំបង ។

ព.ស. ២៥៣៨ មានអាយុគ្រប់ ២០ បានឧបសម្បទា
 ជាភិក្ខុការៈ ។ ព.ស. ២៥៣៩ មកគង់នៅវត្តសមសាន្ត
 (ខេត្តបាត់ដំបង) រៀនវិន័យ-អភិធម្ម ។ ព.ស. ២៥៤០
 មកនៅវត្តនិគ្រោធវ័ន ខេត្តកណ្តាល រៀនធម៌វិន័យបន្ត ។
 ព.ស. ២៥៤១ ចេញទៅគង់នៅវត្តខេមវ័ន (ខេត្តកំបាម)
 បង្រៀនធម៌វិន័យ ។ ព.ស. ២៥៤៥ បានត្រឡប់មក
 វត្តនិគ្រោធវ័នវិញហើយលាសិក្ខា បានខិតខំ រៀបចំ និងជួយ
 សរសេរសៀវភៅធម៌-វិន័យ ។ ព.ស. ២៥៤៦ បានបួសជា
 សាមណេរវិញទៀត ក្នុងសំណាក់ព្រះឧបជ្ឈាយ៍ ព្រះនាម
 យី-ទិត វត្តកោះក្របី ឃុំព្រែកថ្មី ស្រុកគៀនស្វាយ
 ខេត្តកណ្តាល បានជួយបង្រៀនព្រះវិន័យដល់ព្រះសង្ឃ ក្នុង
 វត្តនិគ្រោធវ័ន ។ ព.ស. ២៥៤៧ បានឧបសម្បទាជាភិក្ខុ
 បានបង្រៀនព្រះវិន័យដល់ព្រះសង្ឃ បង្រៀនអភិធម្មដល់
 ដូនជី ក្នុងវត្តនិគ្រោធវ័ន និងខិតខំរៀបចំសៀវភៅធម៌
 -វិន័យរហូតមក ។

អភិធម្មត្ថសង្គហកថា

គម្ពីរអភិធម្មត្ថសង្គហៈ ៧ បរិច្ឆេទ ព្រះអនុរុទ្ធាចារ្យ
បានចងក្រងឡើង ។

- អភិធម្មត្ថសង្គហៈ មាន ៧ បរិច្ឆេទ គឺ
- បរិច្ឆេទទី១ ចិត្តសង្គហវិភាគ ការសម្តែងសង្គ្រោះនិង
ចែកចិត្ត ៨៧ ឬ១២១
- បរិច្ឆេទទី២ ចេតសិកសង្គហវិភាគ ការសម្តែងសង្គ្រោះនិង
ចែកចេតសិក ៥២
- បរិច្ឆេទទី៣ បកិណ្ណកសង្គហៈ ការសម្តែងសង្គ្រោះនិង
ចែកបកិណ្ណក ៦ ពួក
- បរិច្ឆេទទី៤ វិបីសង្គហវិភាគ ការសម្តែងសង្គ្រោះនិង
ចែកវិបីចិត្ត
- បរិច្ឆេទទី៥ វិបីវិមុត្តសង្គហវិភាគ ការសម្តែងសង្គ្រោះនិង
ចែកវិបីវិមុត្ត

បរិច្ឆេទទី៦ រូបសង្គហវិភាគ-និព្វានបរមត្ថ ការសម្តែងសង្គ្រោះ
និងចែករូបនិងនិព្វាន

បរិច្ឆេទទី៧ សមុច្ចយសង្គហវិភាគ ការសម្តែងសង្គ្រោះនិង
ចែកពួកធម៌ជាក្រុម ។

បរិច្ឆេទទី៨ បច្ចយសង្គហវិភាគ ការសម្តែងសង្គ្រោះនិង
ចែកបច្ចយ១២ និង២៤

បរិច្ឆេទទី៩ កម្មដ្ឋានវិភាគ ការសម្តែងចែកកម្មដ្ឋាន
៤០ និងវិបស្សនា ។

សៀវភៅអភិធម្មនេះ ព្រះអនុរុទ្ធាចារ្យបានប្រមូលចង
ក្រងអំពីបិដក និងអដ្ឋកថា ហើយបានចែកជាបរិច្ឆេទតាម
ប្រភេទនៃបរមត្ថធម៌ ដើម្បីងាយស្រួលក្នុងការសិក្សា គឺ
បរិច្ឆេទទី១ សម្តែងចិត្តបរមត្ថ, បរិច្ឆេទទី២ សម្តែងចេតសិក
បរមត្ថ, បរិច្ឆេទទី៣, ៤, ៥ សម្តែងចិត្តបរមត្ថ និងចេតសិក
បរមត្ថរមត្តា, បរិច្ឆេទទី ៦ សម្តែងរូបបរមត្ថ, និងនិព្វាន
បរមត្ថ, បរិច្ឆេទទី៧, ៨, ៩ សម្តែងបរមត្ថទាំង ៤ រមត្តា ។

បុព្វកថា

សៀវភៅអភិធម្មនេះ ខ្ញុំបានសរសេរក្នុងព.ស. ២៥៤៤ ចប់នៅក្នុងព.ស. ២៥៤៧ ។ ព.ស. ២៥៥២ បានរៀបចំជា សៀវភៅធំ ឈ្មោះថា អភិធម្មត្ថសង្គហៈ ៩ បរិច្ឆេទ ។ ព.ស. ២៥៥៥ ដោយសេចក្តីត្រូវរបស់អ្នកសិក្សា ក៏បានចែកតាមបរិច្ឆេទនីមួយៗវិញ ដើម្បីងាយកាន់សិក្សា ។

ការរៀបចំសៀវភៅអភិធម្មត្ថសង្គហៈនេះ បានចប់ សព្វគ្រប់ ហើយ បើមានពាក្យឬសេចក្តីណានៅខុស ក៏សូម អភ័យទោស និងសូមមេត្តាកែ សម្រួលផងចុះ ។

គម្ពីរព្រះអភិធម្ម ជាគម្ពីរដែលសម្តែងឡើងនូវធម៌ពិត គឺ សច្ចធម៌ បរមត្ថធម៌ និងបង្ហាញនូវផ្លូវបដិបត្តិឆ្ពោះទៅរកទី រំលត់ទុក្ខ គឺ ព្រះនិព្វាន ។ សត្វលោកដែលកើតមកសុទ្ធតែ មានអវិជ្ជា និងតណ្ហាគ្រប់គ្នា មានតែព្រះពុទ្ធនិងព្រះបច្ចេកពុទ្ធ ទេ ដែលអាចត្រាស់ដឹងនូវធម៌ពិត កម្ចាត់អវិជ្ជាបានដោយខ្លួន ព្រះអង្គឯង ក្រៅពីនោះ ត្រូវតែអាស្រ័យ

ព្រះពុទ្ធ ដែលទ្រង់មានព្រះទ័យមហាករុណាសម្តែងប្រាប់ ទើប
អាចយល់ដឹងស្គាល់ធម៌ពិត និងបានឃើញផ្លូវបដិបត្តិដល់ព្រះ
និព្វានជាទីរំលត់ទុក្ខបាន ។

កាលបើពុទ្ធបរិស័ទទាំងអស់ សិក្សានូវព្រះអភិធម្មបាន
យល់ដឹងហើយ បញ្ញាក៏កើតឡើង បានឃើញនូវសភាវធម៌ពិត
ទាំងដែលយើងសព្វថ្ងៃបានជួប បានទាន់ព្រះធម៌កំពុងបិតនៅ
សម្រាប់ក្រេបជញ្ជក់ធម្មរស ហើយធ្វើឱ្យយើងមានសម្រស់ក្នុង
ជីវិត មិនបិតនៅក្នុងភាពស្ងួតស្រពោន និងសម្រេចមគ្គផល
តាមឧបនិស្ស័យដែលយើងបានសន្សំមក, ព្រោះហេតុដូច្នោះ
ទើបខ្ញុំព្យាយាមរៀបចំសៀវភៅនេះឡើង ។ ម្យ៉ាងទៀត សៀវ
ភៅនេះ ក៏ដូចជាសាវ័កមួយអង្គដែលឈ្លាសវៃរំនាយកព្រះពុទ្ធដី
កាមកប្រាប់ ហើយពន្យល់សេចក្តីនោះ ឱ្យយើងបានយល់ដឹង
ឬចាត់ថា ជាគ្រូក៏បាន ។

ការរៀបចំសៀវភៅធម៌នេះ ជាបុណ្យកុសលមួយ

យ៉ាងល្អប្រសើរ ដែលខ្ញុំព្រះករុណា អាត្មាកាត និងពុទ្ធ
 បរិស័ទទាំងឡាយ បានរួបរួមសាមគ្គីជួយឧបត្ថម្ភ ដោយ
 កម្លាំងកាយចិត្ត និងថវិកា ជាចេតនាមហាកុសលថ្នាក់ធម្មទាន
 និងធម្មបូជា យ៉ាងពេញចិត្តគ្រប់ ៗគ្នា ។ ដោយអំណាចនៃ
 បុណ្យនេះ នឹងនាំឱ្យបានទទួលនូវសេចក្តីសុខ ជាពិសេស គឺ
 បាននូវបញ្ញាដែលជាពន្លឺញ៉ាំងជីវិតឱ្យរុងរឿងគ្រប់ ៗ ជាតិ
 រហូតដល់បានលះបង់នូវមន្ទិលគឺ កិលេស ដែលយើង
 គ្រប់ ៗ គ្នាបាននូវ ការត្រាស់ដឹងនូវសច្ចធម៌ ឃើញ
 ច្បាស់នូវព្រះនិព្វាន ដែលជាទីបំផុតទុក្ខ ។ ម្យ៉ាងទៀត
 បញ្ញានេះឯង អាចឱ្យសម្រេចតាមសេចក្តីប្រាថ្នានោះបាន ។

ខ្ញុំព្រះករុណាអាត្មាកាត សូមអនុមោទនានូវបុណ្យ
 កុសលរបស់ពុទ្ធបរិស័ទ ទាំងអស់ ដែលបានឧបត្ថម្ភថវិកាជា
 ធម្មទាន និងការទិតទំសិក្សានេះ ។ ម្យ៉ាងទៀត សូមពុទ្ធ

បរិស័ទទាំងអស់ អនុមោទនាយកនូវបុណ្យដែលខ្ញុំព្រះករុណា
 អាត្មាកាព បានរៀបចំបោះពុម្ពព្រះអភិធម្មនេះផងចុះ ។ សូម
 ឱ្យពុទ្ធបរិស័ទទាំងអស់ មានបញ្ញា ភ្លឺថ្លាមោះមុត ជា
 គ្រឿងត្រាស់ដឹងនូវសច្ចធម៌ សូមបានសម្រេចនូវសម្បត្តិ
 លោកិយៈ និងលោកុត្តរៈ មានចិត្តល្អបរិសុទ្ធរួចផុតចាកទុក្ខ
 ដល់ព្រះនិព្វានគ្រប់ ៗ គ្នា កុំបីឃ្លៀងឃ្លាតឡើយ ។

សូមអនុមោទនា !!!

ថ្ងៃ១៥កើត ខែស្រាព ឆ្នាំថោះ ត្រីស័ក ព.ស.២៥៥៥

បញ្ជីមាតិកា អភិធម្មត្ថសង្គហៈ

មាតិកា អភិធម្មត្ថសង្គហៈ ទំព័រ

សម្តែងព្រះអភិធម្ម នៅឋានតាវត្តិវ្យ	... .. ក
ជីវប្រវត្តិសង្ខេបគ	... .. គ
អភិធម្មត្ថសង្គហកថា	... .. ង
បុព្វកថា	... .. ឆ
បញ្ជីមាតិកា	... .. ដ

អភិធម្មត្ថសង្គហៈ បរិច្ឆេទទី ៨ បច្ចុយសង្គហវិភាគ

សង្គហគាថាទី១	... .. ១
បច្ចុយសង្គហៈ មាន ២ ន័យ	... .. ១
១. បដិច្ចសមុប្បាទន័យ	... .. ៤
សង្គហគាថាទី២	... .. ៥
សង្គហគាថាទី៣-៤	... .. ៧
២. បដ្ឋានន័យ	... .. ៨
សង្គហគាថាទី៥-៦ បច្ចុយធម៌ មាន៦	... .. ៩

មាតិកា អភិធម្មត្ថសង្គហៈ

ទំព័រ

១-នាមជាបច្ច័យដល់នាម ៦ យ៉ាង ១០

២-នាមជាបច្ច័យដល់នាមរូប ៥ យ៉ាង ១១

៣-នាមជាបច្ច័យដល់រូប ១ យ៉ាង ១១

៤-រូបជាបច្ច័យដល់រូប ១ យ៉ាង ១២

៥-បញ្ញត្តិនាមនិងរូបជាបច្ច័យដល់នាមប៉ុណ្ណោះ ២យ៉ាង ១២

៦-នាមរូបជាបច្ច័យដល់នាមរូប ៨យ៉ាងតាមសមគួរ១៣

សហជាតប្បច្ច័យ មាន ៣ យ៉ាង ១៤

អញ្ញមញ្ញប្បច្ច័យ មាន ៣ យ៉ាង ១៥

និស្សយប្បច្ច័យ មាន ៣ ... .. ១៥

អាហារប្បច្ច័យ មាន ២ យ៉ាង ១៥

ឥន្ទ្រិយប្បច្ច័យ មាន ៣ ... .. ១៦

វិប្បយុត្តប្បច្ច័យ មាន ៣ ... .. ១៦

អត្ថិបច្ច័យមាន ៥ យ៉ាង ១៧

សង្គហកថាទី៧ ... .. ១៧

សរុបបច្ច័យ ២៤ ... .. ១៨

មាតិកា អភិធម្មត្ថសង្គហៈ

ទំព័រ

សង្កហភាថាទី៨-៩	១៩
បញ្ញត្តិនោះ មាន ២ យ៉ាង	២០
បញ្ញាប័យត្តបញ្ញត្តិ ៦	២០
នាមបញ្ញត្តិនេះ មាន ៦ យ៉ាង	២២
សង្កហភាថាទី១០-១១	២៤
អធិប្បាយ សេចក្តីជ្រាលជ្រៅនៃបច្ច័យ ២ ន័យ	២៥
អធិប្បាយ បដិច្ចសមុប្បាទន័យ	៣២
១- អវិជ្ជា	៣២
២- សង្ខារ	៣៣
៣- វិញ្ញាណ	៣៣
៤- នាមរូប	៣៤
៥- សឡាយតនៈ	៣៥
៦- ផស្សៈ	៣៥
៧- វេទនា	៣៦
៨- តណ្ហា	៣៦

មាតិកា អភិធម្មត្ថសង្គហៈ

ទំព័រ

៩- ឧបាទាន	៣៦
១០- ភព	៣៨
១១-ជាតិ ១២-ជរាមរណៈ	៤០
អធិប្បាយ បច្ច័យក្នុងបដិច្ចសមុប្បាទ	៤២
សរុបអត្ថនៃបដិច្ចសមុប្បាទន័យ	៤៥
អធិប្បាយពាក្យថា អទ្ធាជាដើម	៤៦
អធិប្បាយ អាការ ២០	៤៨
អធិប្បាយ សង្គហគាថាទី ២	៤៩
អធិប្បាយ សន្និ ៣ យ៉ាង	៥០
អធិប្បាយសន្និបដិដើម	៥១
អធិប្បាយ សង្គហគាថាទី ៣-៤	៥៣
លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់អវិជ្ជា	៥៤
លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់សង្ខារ	៥៥
លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់វិញ្ញាណ	៥៥
លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់នាម	៥៥

មាតិកា អភិធម្មត្ថសង្គហៈ

ទំព័រ

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់រូប	... ..	៥៦
លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់សឡាយតនៈ	... ..	៥៦
លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់ជស្សៈ	... ..	៥៧
លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់វេទនា	... ..	៥៧
លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់តណ្ហា	... ..	៥៨
លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់ឧបាទាន	... ..	៥៨
លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់កម្មភវៈ	... ..	៥៩
លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់ឧប្បត្តិភវៈ	... ..	៥៩
លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់ជាតិ	... ..	៥៩
លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់ជរា	... ..	៦០
លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់មរណៈ	... ..	៦១
លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់សោកៈ	... ..	៦១
លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់បរិទេវៈ	... ..	៦២
លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់ទុក្ខ	... ..	៦២
លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់ទោមនស្ស	... ..	៦៣

មាតិកា អភិធម្មត្ថសង្គហៈ

ទំព័រ

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់ឧបាយាសៈ	... ..	៦៣
អធិប្បាយ បច្ច័យ ២៤ ក្នុងបដ្ឋានន័យ	... ..	៦៤
១- ហេតុ	... ..	៦៤
២- អារម្មណប្បច្ច័យ	... ..	៦៦
៣-អធិបតិប្បច្ច័យ	... ..	៦៧
៤-អនន្តរប្បច្ច័យ ៥-សមនន្តរប្បច្ច័យ	... ..	៦៧
៦-សហជាតៈ ៧-អញ្ញមញ្ញប្បច្ច័យ	... ..	៧១
៨-និស្សយៈ ៩-ឧបនិស្សយប្បច្ច័យ	... ..	៧៣
១០-បុរេជាតៈ ១១-បច្ឆាជាតប្បច្ច័យ	... ..	៧៤
១២-អាសេវនប្បច្ច័យ	... ..	៧៦
១៣-ភម្មប្បច្ច័យ ១៤-វិបាកប្បច្ច័យ	... ..	៧៧
១៥-អាហារប្បច្ច័យ	... ..	៧៩
១៦-ត្រៀមប្បច្ច័យ	... ..	៨០
១៧-ឈានប្បច្ច័យ	... ..	៨១
១៨-មគ្គប្បច្ច័យ	... ..	៨១

មាតិកា អភិធម្មត្ថសង្គហៈ

ទំព័រ

១៧-សម្បយុត្ត ២០-វិប្បយុត្តប្បច្ច័យ ៨២

សម្បយោគលក្ខណៈមាន ៤ គឺ ៨២

វិប្បយុត្តៈ មាន ២ គឺ ៨៣

២១- អត្ថិប្បច្ច័យ ២២- នត្ថិប្បច្ច័យ ៨៤

២៣-វិគត ២៤-អវិគតប្បច្ច័យ ៨៦

អធិប្បាយ សង្គហគាថាទី ៥-៦ ... .. ៨៨

វិនិច្ឆ័យជវនដល់ភាពជាអាសេវនប្បច្ច័យ ៨៩

អធិប្បាយ ភពជាបច្ច័យរបស់នាមរូប ៩១

បញ្ញត្តិ នាមរូប ជាបច្ច័យដល់នាម ២ យ៉ាង ... ៩៥

ចិត្ត និងចេតសិកជាបច្ច័យដល់គ្នានិងគ្នា ១០២

អធិប្បាយ សង្គហគាថាទី ៧ ... .. ១០៦

ព្រះនិព្វាននៅមានគ្រប់កាល ១០៦

សរុបបច្ច័យ ២៤ សល់តែ ៤ យ៉ាង ១០៨

អធិប្បាយសហជាតរូប ២ យ៉ាង ១០៩

បច្ច័យ២៤ ដោយសង្ខេបតាំងនៅដោយអាការៈ៣ ... ១១០

មាតិកា អភិធម្មត្ថសង្គហៈ

ទំព័រ

អធិប្បាយ បញ្ញត្តិ ២ យ៉ាង	... .. ១១១
បញ្ញាប័យត្តា បញ្ញត្តិ ៦យ៉ាង	... .. ១១៣
១-សន្តានប្បញ្ញត្តិ	... .. ១១៣
២-សមូហប្បញ្ញត្តិ	... .. ១១៣
៣-សម្មតិបញ្ញត្តិ	... .. ១១៤
៤-ទិសាកាលប្បញ្ញត្តិ	... .. ១១៤
៥-អាកាសប្បញ្ញត្តិ	... .. ១១៥
៦-និមិត្តប្បញ្ញត្តិ	... .. ១១៥
នាមប្បញ្ញត្តិនោះ មាន ៦ យ៉ាង	... .. ១១៨
អធិប្បាយគាថាទី ១០-១១	... .. ១២០
អង្គធម៌របស់បច្ច័យ ២៤	... .. ១២៣
អវសានគាថា	... .. ១៤២

អភិធម្មត្ថសង្គហៈ

បរិច្ឆេទទី ៨ បច្ចយសង្គហវិភាគ

នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស ។

សង្គហតថា

១. យេសំ សទ្ទតធម្មានំ យេ ធម្មា បច្ចយា យថា
តិរិភាគំ មិហេទានិ បវត្តាមិ យថារហំ ។

ឥឡូវនេះ ខ្ញុំនឹងពោលការចែកធម៌ទាំងឡាយ ដែល
ជាបច្ច័យដល់សង្ខតធម៌ទាំងឡាយ ដោយការប្រព្រឹត្តិ
ទៅបានក្នុងបច្ចយសង្គហៈនេះ តាមសមគួរ ។

បច្ច័យសង្គហៈ មាន ២ ន័យ

១-បដិច្ចសមុប្បាទន័យ   ២-បដ្ឋានន័យ

បណ្តាន័យទាំង ២ នោះ ន័យដែលលោកកំណត់ទុកដោយ

២ អភិធម្មត្ថសង្គហៈ បរិច្ឆេទទី ៨ បច្ចយសង្គហវិភាគ

ត្រឹមតែអាការ គឺ ភាវៈនៃធម៌ដែលមានជាប្រក្រតីកើតឡើង ដោយ
ជាបច្ច័យដល់ធម៌នោះ ហៅថា បដិច្ចសមុប្បាទន័យ ។

ចំណែកដែលសល់ហៅថា បដ្ឋានន័យ ព្រោះប្រារព្ធបីតិ
(ការតាំងនៅជីវិតសេស) គឺ បច្ច័យពិសេសចេញទៅ ។ តែ
លោកអាចារ្យទាំងឡាយ អធិប្បាយន័យទាំងពីរឱ្យពិស្តារបញ្ចូលគ្នា
ទៅក្នុងន័យទាំង ២ យ៉ាងនេះថា ៖

សង្ខារទាំងឡាយកើតមាន ព្រោះអវិជ្ជាជាបច្ច័យ

វិញ្ញាណកើតមាន ព្រោះសង្ខារជាបច្ច័យ

នាមរូបកើតមាន ព្រោះវិញ្ញាណជាបច្ច័យ

អាយតនៈ ៦ កើតមាន ព្រោះនាមរូបជាបច្ច័យ

ផស្សៈកើតមាន ព្រោះអាយតនៈ ៦ ជាបច្ច័យ

វេទនាកើតមាន ព្រោះផស្សៈជាបច្ច័យ

តណ្ហាកើតមាន ព្រោះវេទនាជាបច្ច័យ

ឧបាទានកើតមាន ព្រោះតណ្ហាជាបច្ច័យ

ភពកើតមាន ព្រោះឧបាទានជាបច្ច័យ

ជាតិកើតមាន ព្រោះភពជាបច្ច័យ

ជរាមរណៈ សេចក្តីសោកស្តាយ សេចក្តីខ្សឹកខ្សួល សេចក្តី
លំបាកកាយ លំបាកចិត្ត និងសេចក្តីចង្អៀតចង្អល់ចិត្ត កើតមាន
ព្រម ព្រោះជាតិជាបច្ច័យ

ការកើតឡើងព្រមនៃកងទុក្ខទាំងអស់នុ៎ះ រមែងមានយ៉ាងនេះ
ដូច្នោះ ឈ្មោះថា បដិច្ចសមុប្បាទន័យ ។

ន័យរបស់បដិច្ចសមុប្បាទមាន ៧ យ៉ាង គឺ ៖

១- តយោ អទ្ធា កាល ៣ ២- ទ្វាទសង្គានិ អង្គ ១២ ៣- វិសតិ អាការ អាការៈ២០ ៤- តិសន្ធិ សន្ធិ ៣	៥- ចតុសង្ខេបា សង្ខេប៤ ៦- តីណិ វដ្តានិ វដ្តៈ ៣ ៧- ទ្វេ មូលានិ មូល ២

១. បដិច្ចសមុប្បាទន័យ

* អត្ថា ៣ គឺ ១-អវិជ្ជា និងសង្ខារ (រួម ២) ជាអតីតអត្ថា,
 ២-ជាតិ ជរា មរណៈ(រួម៣) ជាអនាគតអត្ថា,
 ៣-អង្គទាំង៨ ចន្លោះកណ្តាល មានវិញ្ញាណជាដើម មាន
 ភពជាទីបំផុត ជាបច្ចុប្បន្នអត្ថា ។

* អង្គ ១២ គឺ ១.អវិជ្ជា ២.សង្ខារ ៣.វិញ្ញាណ ៤.នាមរូប
 ៥.សឡាយតនៈ ៦.ផស្សៈ ៧.វេទនា ៨.តណ្ហា ៩.ឧបាទាន
 ១០.ភព ១១.ជាតិ ១២.ជរាមរណៈ ។

ក៏ពាក្យថា “សោក”ជាដើម ក្នុងបដិច្ចសមុប្បាទន័យនេះ
 ជាពាក្យសម្តែងដល់ផលដែលហូរចេញអំពីជាតិ ។

* អាការ ២០ គឺ ក្នុងបដិច្ចសមុប្បាទន័យនេះ តណ្ហាឧបាទាន
 ភព លោកកាន់យកថា អវិជ្ជា និងសង្ខារ ។

មួយទៀត អវិជ្ជា និងសង្ខារ លោកកាន់យកដោយស័ព្ទថា
 តណ្ហា ឧបាទាន និងភព ជាអង្គ ៥ គឺ អវិជ្ជា សង្ខារ តណ្ហា

ឧបាទាន ភព ជាអាការ ៥ ហៅថា ក្នុងអតីតកាល មានហេតុ
៥, និងផល ៥ គឺ វិញ្ញាណ នាមរូប សឡាយតនៈ ផស្សៈ និង
វេទនា រួម ៥ អាការនេះ ហៅថា បច្ចុប្បន្នកាល មានផល ៥,
អាការ ៥ ដែលជាហេតុនៅក្នុងបច្ចុប្បន្ន ក៏បានដល់ អវិជ្ជា
សង្ខារ តណ្ហា ឧបាទាន និងភពនោះឯង សូម្បីអាការ ៥ ដែល
ជាផលក្នុងអនាគតកាល ក៏បានដល់ វិញ្ញាណ នាមរូប
សឡាយតនៈ ផស្សៈ និងវេទនានោះឯង ។

មួយទៀត ផល ៥ មានវិញ្ញាណជាដើម ដែលកាន់យក
ដោយស័ព្ទថា ជាតិ ជរា និងមរណៈ ជាមួយគ្នា ព្រោះធ្វើការ
អធិប្បាយយ៉ាងនេះហើយ ទើបពោលសន្លេបសេចក្តីតទៅ ៖

សង្គហគាថា

២ អតីតេ ហេតវោ បញ្ចុ ឥទានិ ផលបញ្ចកំ
ឥទានិ ហេតវោ បញ្ចុ អាយតិ ផលបញ្ចកំ ។
ក្នុងអតីតកាល មានហេតុ ៥ យ៉ាង ក្នុងបច្ចុប្បន្នកាល

៦ អភិធម្មត្ថសង្គហៈ បរិច្ឆេទទី ៨ បច្ចយសង្គហវិភាគ

មានផល ៥យ៉ាង ក្នុងបច្ចុប្បន្នកាលមានហេតុ ៥យ៉ាង
ក្នុងអនាគតកាល មានផល ៥ យ៉ាង ដូច្នោះ ។

- * សន្និ ៣ គឺ ១-សង្ខារ តជាមួយនឹងវិញ្ញាណ ជាសន្និ
- ២- វេទនា តជាមួយនឹងតណ្ហា ជាសន្និ
- ៣- ភព តជាមួយនឹងជាតិ ជាសន្និ ។

* សង្ខេប ៤ គឺ អវិជ្ជា និង សង្ខារ រួម ២ អង្គ ជាសង្ខេប
១, វិញ្ញាណ នាមរូប សឡាយតនៈ ផស្សៈ វេទនា រួម ៥
អង្គ ជាសង្ខេប ១, តណ្ហា ឧបាទាន ភព រួមអង្គ ៣ នេះ ជា
សង្ខេប ១, ជាតិនិងជរាមរណៈ ជាវិបាកវដ្តៈ ជាសង្ខេប ១ ។

* វដ្តៈ ៣ គឺ អវិជ្ជា តណ្ហា ឧបាទាន ជាកិលេសវដ្តៈ, សង្ខារ
និងភព (កម្មភព) ជាកម្មវដ្តៈ

អង្គដែលនៅសល់ ៧ គឺ វិញ្ញាណ នាមរូប សឡាយតនៈ
ផស្សៈ វេទនា ភព (ឧប្បត្តិភព) គឺ ជាតិ និងជរាមរណៈ ជា
វិបាកវដ្តៈ ។

* មូល ២ គឺ អវិជ្ជា និង តណ្ហា ។

សង្គហគាថា

៣ តេសមេវ ច មូលានំ   និរោធន និរុជ្ឈតិ
 ជរាមរណមុច្ឆាយ   បីឡិតានមភិណ្ណសោ
 អាសវានំ សមុប្បាទា   អវិជ្ជាច បវឌ្ឍតិ ។

៤ វដ្តមាពន្ធមិច្ឆេវ   តេភូមិកម្មាទិកំ
 បដិច្ចសមុប្បាទោតិ   បដ្ឋបេសិ មហាមុនិ ។

ក៏ព្រោះធម៌ទាំងឡាយ ដែលជាមូលទាំងនោះឯង នឹង
 រលត់ វដ្តៈដែលប្រព្រឹត្តទៅក្នុងភូមិទាំង ៣ ទើបរលត់
 នឹងព្រោះអាសវៈកើត អវិជ្ជាក៏ចម្រើនឡើងក្រែលែង
 ដល់សត្វដែលមានការទ្រុឌទ្រោម គឺ ជរា និងមរណៈ
 បៀតបៀនរឿយ ។ ព្រះសម្មាសម្ពុទ្ធ ជាមហាមុនី
 ទ្រង់បញ្ញត្តិវដ្តៈដែលប្រព្រឹត្តទៅក្នុងភូមិទាំង ៣ ដែល
 វិលទៅមិនដាច់ ដែលមិនមានកំណត់ខាងដើមយ៉ាងនេះ
 ថា “បដិច្ចសមុប្បាទ” ដោយប្រការដូច្នោះ ។

ចប់ បដិច្ចសមុប្បាទន័យ

២. បដ្ឋានន័យ

ន័យយ៉ាងនេះថា ៖

១- ហេតុប្បច្ចយោ	ហេតុជាបច្ច័យ
២- អារម្មណប្បច្ចយោ	អារម្មណ៍ជាបច្ច័យ
៣- អធិបតីប្បច្ចយោ	អធិបតីជាបច្ច័យ
៤- អនន្តរប្បច្ចយោ	អនន្តរៈជាបច្ច័យ
៥- សមនន្តរប្បច្ចយោ	សមនន្តរៈជាបច្ច័យ
៦- សហជាតប្បច្ចយោ	សហជាតៈជាបច្ច័យ
៧- អញ្ញមញ្ញប្បច្ចយោ	អញ្ញមញ្ញៈជាបច្ច័យ
៨- និស្សយប្បច្ចយោ	និស្សយៈជាបច្ច័យ
៩- ឧបនិស្សយប្បច្ចយោ	ឧបនិស្សយៈជាបច្ច័យ
១០- បុរេជាតប្បច្ចយោ	ធម៌កើតមុនជាបច្ច័យ
១១- បច្ចុជាតប្បច្ចយោ	ធម៌កើតក្រោយជាបច្ច័យ
១២- អាសេវនប្បច្ចយោ	អាសេវនៈជាបច្ច័យ
១៣- កម្មប្បច្ចយោ	កម្មជាបច្ច័យ

- ១៤- វិបាកប្បច្ចយោ វិបាកជាបច្ច័យ
- ១៥- អាហារប្បច្ចយោ អាហារជាបច្ច័យ
- ១៦- ឥន្ទ្រិយប្បច្ចយោ ឥន្ទ្រិយជាបច្ច័យ
- ១៧- ឈានប្បច្ចយោ ឈានជាបច្ច័យ
- ១៨- មគ្គប្បច្ចយោ មគ្គជាបច្ច័យ
- ១៩- សម្បយុត្តប្បច្ចយោ សម្បយុត្តធម៌ជាបច្ច័យ
- ២០- វិប្បយុត្តប្បច្ចយោ វិប្បយុត្តធម៌ជាបច្ច័យ
- ២១- អត្តិប្បច្ចយោ អត្តិធម៌ជាបច្ច័យ
- ២២- នត្តិប្បច្ចយោ នត្តិធម៌ជាបច្ច័យ
- ២៣- វិគតប្បច្ចយោ វិគតធម៌ជាបច្ច័យ
- ២៤- អវិគតប្បច្ចយោ អវិគតធម៌ជាបច្ច័យ

ឈ្មោះថា បដ្ឋានន័យ ក្នុងអធិការនៃបច្ច័យសង្គហៈនេះ ។

សង្គហគាថា

៥ ធា ធាមន្ត ធាមស្ស បព្វាធា ធាមរូបីនំ
 ឯកធា បុន រូបស្ស រូបំ ធាមស្ស ចេកធា ។

៦ បញ្ញត្តិធាមរូបានិ ធាមស្ស ធុរិយា ទ្ធរិយំ
ទ្ធរិយស្ស នវេនា ចេតិ ធាតិយា បច្ចុយា កកំ ។

បច្ច័យធម៌ មាន ៦ ក្រុម គឺ

១-នាម ជាបច្ច័យដល់នាម ដោយអាការ ៦ យ៉ាង

២-នាម ជាបច្ច័យដល់នាមរូប ៥ យ៉ាង

៣-នាម ជាបច្ច័យដល់រូប ១ យ៉ាង

៤-រូប ជាបច្ច័យដល់នាម ១ យ៉ាង

៥-បញ្ញត្តិ. នាមរូប ជាបច្ច័យដល់នាម ២ យ៉ាង

៦-នាមរូបទាំងពីរ ជាបច្ច័យដល់នាមរូបទាំងពីរ បាន ៨ យ៉ាង តើអ្វីខ្លះ ?

១-នាមជាបច្ច័យដល់នាម ៦ យ៉ាង គឺ

ធម៌ គឺ ចិត្តនិងចេតសិកដែលរលត់ទៅហើយ មិនមាន រវាងចន្លោះជាបច្ច័យ(គឺ ឧបការៈ)ដល់ធម៌ គឺ ចិត្តនិងចេតសិក ដែលជាបច្ចុប្បន្ន ដោយអំណាចនៃអនន្តរប្បច្ច័យ ១, សមនន្តរ- ប្បច្ច័យ ១ នត្តិប្បច្ច័យ ១, វិតតប្បច្ច័យ ១, ជវនដែលកើត

មុន ៗ ជាបច្ច័យដល់ជំនក្រោយ ៗ ដោយអំណាចអាសេវនប្បច្ច័យ
១ ជាបច្ច័យដល់គ្នានិដ្ឋគ្នា, និដ្ឋធម៌ គឺ ចិត្ត និងចេតសិកដែល
កើតព្រមគ្នា ដោយអំណាចនៃសម្បយុត្តប្បច្ច័យ ១ ។

២-នាមជាបច្ច័យដល់នាមរូប ៥ យ៉ាង គឺ

ហេតុ ៦ អន្តិយាន ៥ អន្តិមគ្គ ៨ ជាបច្ច័យដល់នាមរូប
ដែលកើតព្រមគ្នា ដោយអំណាចនៃហេតុប្បច្ច័យ ១,
ឈានប្បច្ច័យ ១, មគ្គប្បច្ច័យ ១, សហជាតចេតនា (ចេតនា
ដែលកើតព្រមគ្នា) ជាបច្ច័យដល់នាមរូបដែលកើតព្រមគ្នា និង
នានក្ខណិកចេតនា (ចេតនាដែលកើតផ្សេងខ្លះគ្នា) ជាបច្ច័យ
ដល់នាមរូប ដែលកើតព្រោះកម្មដោយអំណាចនៃកម្មប្បច្ច័យ ១,
វិបាកនាមក្ខន្ធ ៤ ជាបច្ច័យដល់គ្នានិដ្ឋគ្នា និងដល់រូបដែលកើត
ព្រមគ្នា ដោយអំណាចនៃវិបាកប្បច្ច័យ ១ ។

៣-នាមជាបច្ច័យដល់រូប ១ យ៉ាង គឺ

នាមធម៌ជាចិត្តនិងចេតសិក ដែលកើតខាងក្រោយជាបច្ច័យ
ដល់កាយនេះ ដែលកើតមុនដោយអំណាចនៃបច្ឆាជាតប្បច្ច័យ ។

៤-រូបជាបច្ច័យដល់រូប ១ យ៉ាង គឺ

វត្ថុរូប ៦ ជាបច្ច័យដល់វិញ្ញាណធាតុ ៧ ក្នុងបវត្តិកាល
អារម្មណ៍ ៥ មានរូបារម្មណ៍ជាដើមជាបច្ច័យដល់វិញ្ញាណវិថី
ដោយអំណាចនៃបុរេជាតប្បច្ច័យ ។

៥-បញ្ញត្តិនាម និងរូបជាបច្ច័យដល់នាមប៉ុណ្ណោះ ២យ៉ាងគឺ

ដោយអំណាចនៃអារម្មណប្បច្ច័យ និងដោយអំណាច
ឧបនិស្សយប្បច្ច័យ ។ ក្នុងបច្ច័យទាំង ២ នោះ អារម្មណ៍មាន ៦
យ៉ាង គឺ ដោយអំណាចនៃរូបារម្មណ៍ជាដើម ។

ចំណែកឧបនិស្សយប្បច្ច័យមាន ៣ យ៉ាង គឺ
អារម្មណូបនិស្សយប្បច្ច័យ ១, អនន្តរូបនិស្សយប្បច្ច័យ ១,
បកតូបនិស្សយប្បច្ច័យ ១ ។

បណ្តាឧបនិស្សយ ៣ យ៉ាងនោះ អារម្មណ៍នោះឯង ដែល
ចិត្ត និងចេតសិកធ្វើឱ្យធ្ងន់ខ្លាំង ឈ្មោះថា អារម្មណូបនិស្សយ ។
ធម៌ គឺ ចិត្ត និងចេតសិក ដែលរលត់ទៅមិនដាច់រយៈ ឈ្មោះថា

អនន្តរូបនិស្សយ ។

ចំណែកបកត្តបនិស្សយ មានច្រើនយ៉ាង គឺ ធម៌ទាំងឡាយ (ទាំងខាងក្នុងនិងទាំងខាងក្រៅ) មានរាគៈនិងសទ្ធាជាដើម ១, សុខកាយនិងទុក្ខកាយ១, បុគ្គល១, ភោជនៈ១, ឧតុ១, សេនាសនៈ ១, រមែងជាបច្ច័យដល់ធម៌ មានកុសលជាដើម ដែលជាផលនៃកម្មទាំងខាងក្នុងនិងខាងក្រៅ តាមសមគួរ ។

៦-នាមរូបជាបច្ច័យដល់នាមរូប ៩យ៉ាងតាមសមគួរគឺ

- ១- ដោយអំណាចនៃអធិបតិបច្ច័យ ១
- ២- ដោយអំណាចនៃសហជាតប្បច្ច័យ ១
- ៣- ដោយអំណាចនៃអញ្ញមញ្ញប្បច្ច័យ ១
- ៤- ដោយអំណាចនៃនិស្សយប្បច្ច័យ ១
- ៥- ដោយអំណាចនៃអាហារប្បច្ច័យ ១
- ៦- ដោយអំណាចនៃឥន្ទ្រិយប្បច្ច័យ ១
- ៧- ដោយអំណាចនៃវិប្បយុត្តប្បច្ច័យ ១
- ៨- ដោយអំណាចនៃអត្តិប្បច្ច័យ ១

១៤ អភិធម្មត្ថសង្គហៈ បរិច្ឆេទទី ៨ បច្ចយសង្គហវិភាគ

៩- ដោយអំណាចនៃអវិភតប្បច្ច័យ ១ ។

បណ្តាបច្ច័យទាំងនោះ អធិបតិប្បច្ច័យមាន ២ យ៉ាង គឺ អារម្មណ៍
ដែលចិត្តនិងចេតសិកធ្វើឱ្យធ្ងន់ខ្លាំង (គឺ យកចិត្តទុកដាក់មាំ)
ជាបច្ច័យដល់នាមទាំងឡាយ ដោយអំណាចនៃអារម្មណា
ធិបតិប្បច្ច័យ ១, សូម្បីសហជាតាធិបតិទាំង ៤ មានឆន្ទៈជាដើម
ជាបច្ច័យដល់នាមរូបទាំងឡាយ ដែលកើតព្រមគ្នាដោយអំណាច
សហជាតាធិបតិប្បច្ច័យ ១ ។

សហជាតប្បច្ច័យ មាន ៣ យ៉ាង គឺ

- + ធម៌ គឺ ចិត្តនិងចេតសិកដែលកើតព្រមគ្នាជាបច្ច័យដល់គ្នានិងគ្នា
និងដល់រូបទាំងឡាយ ដែលកើតព្រមគ្នា ១
- + មហាកុត្តរូប ៤ ជាបច្ច័យដល់គ្នានិងគ្នា និងដល់ឧបាទាយរូប
ទាំងឡាយ ១
- + ក្នុងខណៈបដិសន្ធិវត្ថុរូបនិងវិបាកនាមខន្ធ ៤ ជាបច្ច័យដល់គ្នា
និងគ្នា ១ ។

អញ្ញមញ្ញប្បច្ច័យ មាន ៣ យ៉ាង គឺ

- + ធម៌ គឺ ចិត្តនិងចេតសិកជាបច្ច័យដល់គ្នានិងគ្នា ១
- + មហាក្សរ ៤ ជាបច្ច័យដល់គ្នានិងគ្នា ១
- + ក្នុងខណបដិសន្ធិ វត្ថុរូបនិងវិបាកនាមក្ខន្ធទាំង ៤ ជាបច្ច័យដល់គ្នា និងគ្នា ១ ។

និស្សយប្បច្ច័យ មាន ៣ គឺ

- + ធម៌ គឺ ចិត្តនិងចេតសិកជាបច្ច័យដល់គ្នានិងគ្នា និងដល់រូប ដែលកើតព្រមគ្នា ១
- + មហាក្សតរូបជាបច្ច័យ ដល់គ្នានិងគ្នា និងដល់ឧបាទាយរូបទាំង ឡាយ ១
- + វត្ថុ ៦ ជាបច្ច័យ ដល់វិញ្ញាណធាតុ ៧ ទៀត ១ ។

អាហារប្បច្ច័យ មាន ២ យ៉ាង គឺ

- + កវឡ្យឺង្ការហារជាបច្ច័យដល់រូបកាយនេះ ១
- + អរូបអាហារ ៣ មានផស្ស្សហារជាដើមជាបច្ច័យដល់នាមរូប

១៦

អភិធម្មត្ថសង្គហៈ បរិច្ឆេទទី ៨ បច្ចយសង្គហវិភាគ

ដែលកើតព្រមគ្នា ១ ។

ឥន្ទ្រិយប្បច្ច័យ មាន ៣ គឺ

- + ប្រសាទរូប ៥ ជាបច្ច័យដល់ បញ្ចវិញ្ញាណ ១
- + រូបជីវិតន្ទ្រិយជាបច្ច័យដល់ឧបាទិទ្ធិករូប(កម្មជរូប) ១
- + នាមឥន្ទ្រិយ (មាន ៨ អរូបជីវិតន្ទ្រិយ មនិន្ទ្រិយ វេទនិន្ទ្រិយ និងឥន្ទ្រិយ ៥ មានសន្ធិន្ទ្រិយជាដើម) ជាបច្ច័យដល់នាមរូប ដែលកើតព្រមគ្នា ១ ។

វិប្បយុត្តប្បច្ច័យ មាន ៣ គឺ

- + ក្នុងខណៈបដិសន្ធិ ហឫទ័យវត្ថុជាបច្ច័យដល់វិបាកនាមខន្ធ ៤ ដោយអំណាចសហជាតប្បច្ច័យ និងធម៌ទាំងឡាយ គឺ ចិត្ត និងចេតសិក ជាបច្ច័យដល់រូបកាយដែលកើតព្រមគ្នាដោយ អំណាចសហជាតប្បច្ច័យ ១
- + ធម៌ទាំងឡាយ គឺ ចិត្ត និងចេតសិកដែលកើតខាងក្រោយ ជាបច្ច័យដល់រូបកាយនេះ ដែលកើតមុនដោយអំណាច

បច្ឆាជាតប្បច្ច័យ ១ ។

+ វត្ថុរូប ៦ ជាបច្ច័យ ដល់វិញ្ញាណធាតុ ៧ ក្នុងបវត្តិកាលដោយ
អំណាចបុរេជាតប្បច្ច័យ ១ ។

(ក្នុងវិប្បយុតប្បច្ច័យនេះ មានឈ្មោះហៅ ៣ យ៉ាង គឺ
សហជាតវិប្បយុត្ត បច្ឆាជាតវិប្បយុត្ត និងបុរេជាតវិប្បយុត្ត តែ
បុរេជាតវិប្បយុត្ត មាន ២ គឺ វត្ថុបុរេជាតវិប្បយុត្ត និង
វត្តារម្មណបុរេជាតវិប្បយុត្ត) ។

អត្ថិបច្ច័យមាន ៥ យ៉ាង គឺ

សង្គហគាថា

៧ សហជាតំ បុរេជាតំ   បច្ឆាជាតព្ភា សព្វធា
         កវឌ្ឍិញ្ញារោ អាហារោ   រូបជីវិតិមិច្ចុសំ ។
សហជាតៈ១ បុរេជាតៈ១ បច្ឆាជាតៈ១ កពឡិញ្ញារា
ហារា១ រូបជីវិតិទ្រិយា១ មានដោយប្រការទាំងពួង
ដូច្នោះ ។

១៨ អភិធម្មត្ថសង្គហៈ បរិច្ឆេទទី ៨ បច្ចយសង្គហវិភាគ

អធិប្បាយ

សហជាតត្តិ បានដល់ រូបនាមដែលកើតព្រមគ្នានៅមាន ទើប
ជាបច្ច័យបាន ។

បុរេជាតត្តិ បានដល់ រូបដែលកើតមុននៅមាន ទើបជាបច្ច័យបាន ។

បច្ចុប្បន្នជាតត្តិ បានដល់ នាមដែលកើតខាងក្រោយនៅមាន
ទើបជាបច្ច័យបាន ។

កវឡិដ្ឋាភហារត្តិ បានដល់ រូបអាហារ នៅមាន (រឿរនាមអាហារ
៣) ទើបជាបច្ច័យបាន ។

រូបឥន្ទ្រិយត្តិ បានដល់ ឥន្ទ្រិយរូបតែម្យ៉ាង (រឿរឥន្ទ្រិយនាម)
ដែលនៅមាន ទើបជាបច្ច័យបាន ។

អវិគតប្បច្ច័យ ក៏មាន ៥ ដូចគ្នា ។

សរុបបច្ច័យ ២៤

ក៏បច្ច័យទាំង ២៤ រមែងដល់ការប្រជុំចុះក្នុងបច្ច័យ ៤ គឺ
ក្នុងអារម្មណប្បច្ច័យ ១, ក្នុងឧបនិស្សយប្បច្ច័យ ១, ក្នុង
កម្មប្បច្ច័យ ១ និងក្នុងអត្ថិប្បច្ច័យ ១ ។

ក៏ក្នុងបដ្ឋានន័យនេះ ពាក្យថា “សហជាត្យុប” មាន ២
យ៉ាង សូម្បីដោយប្រការទាំងពួង គឺ ដោយអំណាចនៃរូបដែលមាន
ចិត្ត ជាសម្បជានក្នុងបវត្តិកាល១ និងកដត្តារូបក្នុងបដិសន្ធិកាល១ ។

សង្គហគាថា

៨ ឥតិ តេកាលិកា ធម្មា កាលមុត្តា ច សម្មា វា

អជ្ឈត្តព្ភា ពហិទ្ធា ច សទ្ធាសទ្ធា តថា ។

៩ បញ្ញត្តិសាម្បទានំ វសេន វិវិដា បីតា

បច្ចុយា នាម បដ្ឋានេ ចតុវិសតិ សព្វថា ។

ធម៌ទាំងឡាយ ប្រកបដោយកាល ៣ និងផុតចាកកាល

ទាំងខាងក្នុង ទាំងខាងក្រៅ ជាសន្ធិតៈ និង អសន្ធិតៈ

តាមដែលកើតឡើង តាំងនៅហើយដោយអាការ ៣

យ៉ាង ដោយអំណាចនៃបញ្ញត្តិ នាមនិងរូប ឈ្មោះថា

បច្ចុយ ២៤ ក្នុងបដ្ឋាន ដោយប្រការទាំងពួង ដូច្នោះ ។

បណ្តាបញ្ញត្តិ នាម និងរូបទាំងនោះ រូបធម៌ ហៅថា

២០ អភិធម្មត្ថសង្កហៈ បរិច្ឆេទទី ៨ បច្ចយសង្កហវិភាគ

រូបក្ខន្ធ, ធម៌ ៥ គឺ អរូបក្ខន្ធ ៤ (គឺ ចិត្ត ចេតសិក) និងនិព្វាន
១ ហៅថា អរូប និង នាមដែលក្រៅពីនោះ ហៅថា បញ្ញត្តិ ។

បញ្ញត្តិនោះ មាន ២ យ៉ាង

- ១- បញ្ញាបីយត្តាបញ្ញត្តិ ការតែងតាំង ព្រោះត្រូវការដឹងសេចក្តី
សំដៅ ។
- ២- បញ្ញាបនតោបញ្ញត្តិ ការតែងតាំង ដោយឱ្យដឹងអត្តតាម
សំឡេង ។

បញ្ញាបីយត្តាបញ្ញត្តិ ៦

- ១- សន្តានប្បញ្ញត្តិ បញ្ញត្តិអាស្រ័យការបន្ត
- ២- សមូហប្បញ្ញត្តិ បញ្ញត្តិអាស្រ័យការប្រជុំ
- ៣- សម្មតិប្បញ្ញត្តិ បញ្ញត្តិថា ជាសត្វបុគ្គល
- ៤- ទិសាកាលាទិប្បញ្ញត្តិ បញ្ញត្តិទិសនិងកាលជាដើម
- ៥- អាកាសប្បញ្ញត្តិ បញ្ញត្តិប្រហោងទេ មាន
រណៅ ល្អាងរូងក្តីជាដើម

៦- និមិត្តបញ្ញត្តិ

បញ្ញត្តិនិមិត្តកសិណ ។

តើយ៉ាងណា ?

គឺ បញ្ញត្តិថា “ផែនដី និងភ្នំជាដើម” ដែលតែងតាំងគ្នា ដោយប្រការនោះ. ដោយអាស្រ័យអាការ គឺ សេចក្តីប្រែប្រួល របស់ភូតរូបនោះ ឈ្មោះថា សន្តានបញ្ញត្តិ ។

បញ្ញត្តិថា “រថ និងរទេះជាដើម” ដោយអាស្រ័យ អាការ គឺ សេចក្តីប្រជុំនៃសម្ភារៈ ឈ្មោះថា សម្មហបញ្ញត្តិ ។

បញ្ញត្តិថា “បុរស និងបុគ្គលជាដើម” ដោយអាស្រ័យ ខន្ធបញ្ចកៈ ឈ្មោះថា សម្មតិបញ្ញត្តិ ។ បញ្ញត្តិថា “ទិស និងកាល ជាដើម” ដោយអាស្រ័យការវិលជុំវិញព្រះចន្ទមានទិសខាងកើតជា ដើម ឈ្មោះថា ទិសកាលាទិបញ្ញត្តិ ។

បញ្ញត្តិថា “រណៅ លាងជាដើម” ដោយអាស្រ័យ ការ ដែលភូតរូបមិនទល់ដល់គ្នា ឈ្មោះថា កូបគុហាទិបញ្ញត្តិ ។

បញ្ញត្តិថា “កសិណនិមិត្ត”ជាដើម ដោយអាស្រ័យភូតនិមិត្តនោះ ហើយការនាពិសេស ឈ្មោះថា និមិត្តបញ្ញត្តិ ។

ក៏បញ្ញត្តិដែលផ្សេងគ្នា ដូចពោលមកហើយយ៉ាងនេះ រមែង
 មិនមានដោយបរមត្ថ តែក៏ជាអារម្មណ៍នៃចិត្តប្បាទបាន ដោយ
 អាការ គឺ ស្រមោលរបស់អត្តដែលគេកំណត់សំដៅយកអាការ
 នោះ ។ ព្រោះចូលទៅអាស្រ័យ គឺ ការប្រៀបធៀបដោយអាការ
 នោះ ។ ឱ្យជាហេតុ ពោលឱ្យយល់ចូលចិត្តគ្នានាំគ្នាហៅឱ្យដឹងន័យ
 សេចក្តីដល់គ្នា ព្រោះហេតុនោះ ទើបលោកហៅថា បញ្ញត្តិ ។
 បញ្ញត្តិនេះ ឈ្មោះថា បញ្ញា បីយត្តាបញ្ញត្តិ ។ (ម្យ៉ាងទៀតហៅថា
 អត្ថបញ្ញត្តិ) ។

ចំណែកបញ្ញាបនតោបញ្ញត្តិ លោកសម្តែងដោយនាមបញ្ញត្តិ
 មានឈ្មោះ និងការតាំងឈ្មោះជាដើម ។

នាមបញ្ញត្តិនេះ មាន ៦ យ៉ាង គឺ ៖

- ១-វិជ្ជមានបញ្ញត្តិ   បញ្ញត្តិរបស់ដែលមានដោយបរមត្ថ
- ២-អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ   បញ្ញត្តិរបស់ដែលមិនមាន
- ៣-វិជ្ជមាននៃ អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ   បញ្ញត្តិរបស់ដែលមិនមាន ជា

មួយនិងរបស់ដែលមាន

៤-អវិជ្ជមាននេន វិជ្ជមានបញ្ញត្តិ បញ្ញត្តិរបស់ដែលមាន ជា
មួយរបស់ដែលមិនមាន

៥-វិជ្ជមាននេន វិជ្ជមានបញ្ញត្តិ បញ្ញត្តិរបស់ដែលមាន ជាមួយរបស់
ដែលមាន

៦-អវិជ្ជមាននេន អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ បញ្ញត្តិរបស់ដែលមិនមាន ជា
មួយរបស់ដែលមិនមាន ។

ក្នុងបញ្ញត្តិ ៦ នោះ កាលណាបណ្ឌិតតែងតាំងនូវរូប និង
វេទនាជាដើម ដែលតាំងនៅដោយបរមត្ថ ដោយបញ្ញត្តិនេះ កាល
នោះ បញ្ញត្តិនោះ លោកហៅថា វិជ្ជមានបញ្ញត្តិ ។ តែបើកាលណា
បណ្ឌិតតែងតាំងផែនដី និងភ្នំជាដើម ដែលមិនមានដោយបរមត្ថ
ដោយបញ្ញត្តិនេះ ក្នុងកាលនោះ បញ្ញត្តិនេះ លោកហៅថា
អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ ។

ចំណែកបញ្ញត្តិដែលនៅសល់ បណ្ឌិតគប្បីជ្រាបដោយ
អំណាចការផ្សំគ្នារបស់បញ្ញត្តិទាំងពីរនេះថា អ្នកមានអភិញ្ញា ៦

សំឡេងរបស់ស្រី ចក្ខុវិញ្ញាណ និងពាក្យថា ឱរសរបស់ព្រះរាជា
ដែលប្រព្រឹត្តទៅតាមលំដាប់ ។

សង្គហតថា

១០. វដ្តិយោសានុសារេន   សោតវិញ្ញាណវិដិយា
      បវត្តានន្តបុរៈប្បន្ន   មនោទ្វារស្ស គោចរា ។

១១. អត្ថា យស្សានុសារេន   វិញ្ញាយន្តិ តតោ បរិ
      សាយំ បញ្ញត្តិ វិញ្ញេយ្យា   លោកសទ្កេតនិមិត្តាតិ ។

អត្ថទាំងឡាយ ដែលជាអារម្មណ៍នៃមនោទ្វារ ដែល
កើតឡើងក្នុងលំដាប់នៃការប្រព្រឹត្តិរបស់សោតវិញ្ញាណ
វិបី ដោយក្រសែសំឡេងនៃវាចា. តពីនោះ បុគ្គលទាំង
ឡាយ រមែងដឹងបានដោយក្រសែនៃនាមបញ្ញត្តិណា
នាមបញ្ញត្តិនោះ ក៏គប្បីជាបថា ជាបញ្ញត្តិដែលសត្វ
លោកកំពុងធ្វើការកំណត់ទុក ដូច្នោះឯង ។

អធិប្បាយ សេចក្តីជ្រាបជ្រៅនៃបច្ច័យ ២ ន័យ

ន័យនៃបច្ច័យទាំង ២ ក្នុងបច្ច័យសង្គហវិភាគនេះ មាន
សេចក្តីវិចិត្រពិស្តារ ជ្រាលជ្រៅ ល្អិតសុខុម ទើបនាំពាក្យព្រះពុទ្ធ
យោសាចារ្យ ដែលលោកប្រារព្ធសម្តែងបច្ច័យការយ៉ាងច្រើន
មកផ្សេងៗបន្តិចបន្តួច តាមដែលលោកពោលទុកហើយថា ៖

ព្រះពុទ្ធច្បងដែលជាតន្ត្រីភាសា ដែលព្រះមានព្រះភាគទ្រង់
តាំងទុកដោយន័យថា **អវិជ្ជាបច្ច័យ សង្ខារ** ជាដើមនេះ
កុលបុត្រដែលនឹងធ្វើការពណ៌នា សេចក្តីនៃព្រះបាលីនោះ គួរចូល
កាន់ទីប្រជុំពុទ្ធសាវ័កដែលជាវិភជ្ជវាទី គប្បីជាអ្នកមិនពោលបង្ហាច់
អាចារ្យរបស់ខ្លួន មិនប្រកាន់ជឿលទ្ធិរបស់ខ្លួន មិនកង្វល់ខ្វល់ខ្វាយ
ក្នុងលទ្ធិដទៃ មិនបដិសេធព្រះសូត្រ ស្របតាមព្រះវិន័យ ត្រួត
ពិនិត្យមើលមហាប្រទេស សម្តែងធម៌ប្តូរអត្តៈ មិនផ្លាស់
បរ(ថៃមថយ)សេចក្តី និងមិនសម្តែងដោយបរិយាយយ៉ាងដទៃ
ទើបសមគួរធ្វើការពណ៌នាតាមព្រះបាលី ។

មួយទៀត ការពណ៌នាសេចក្តីនៃបដិច្ចសមុប្បាទ សូម្បីដោយ

២៦ អភិធម្មត្ថសង្គហៈ បរិច្ឆេទទី ៨ បច្ចយសង្គហវិភាគ

បរមត្ថ ជារឿងធ្វើបានដោយលំបាក ដូចគាថាព័ន្ធដែលបូក
ណាចារ្យទាំងឡាយពោលទុកថា ៖

ធម៌ ៤ យ៉ាង គឺ សច្ចៈ ១ សត្វបញ្ញត្តិ ១
បដិសន្ធិ ១ បច្ចយាការ ១ ជាធម៌ឃើញបានដោយ
លំបាក និងសម្តែងបាន ក៏សែនលំបាក ដូច្នោះ ។

ព្រោះដូច្នោះ ការពណ៌នាបដិច្ចសមុប្បាទ ទើបធ្វើមិនបាន
ដោយងាយ រឿរតែលោកអ្នកបានសម្រេចបរិយត្តិ និងលោកអ្នក
សម្រេចមគ្គផល ដូចជាព្រះអានន្ទជាដើម ព្រះពុទ្ធឃោសាចារ្យ
ពោលទុកដូច្នោះ ។

ចំណែកបច្ច័យ ទ្រង់សម្តែងទុកក្នុងបដ្ឋាននោះ មានន័យ
វិចិត្រពិស្តារក្រៃលែងជាង ព្រោះន័យដែលមិនមានទីបំផុត ដែល
ហៅថា មហាបដ្ឋានអនន្តន័យ និងហៅថា សមន្តប្បដ្ឋាន មាន
ធម្មានុលោមជាដើម ទូលំទូលាយពិស្តារ មិនដូចបច្ច័យដែលទ្រង់
កំណត់ទុកក្នុងបដិច្ចសមុប្បាទនោះ ។

ក្នុងអភិធម្មវិការិនីដីកា វិនិច្ឆ័យពាក្យថា បច្ច័យក្នុងន័យនៃ

បដិច្ចសមុប្បាទ និងក្នុងបដ្ឋានទុកផ្សេងគ្នាដូចវចនគ្លះដែលលោក
ពោលទុកដូចតទៅនេះ

ន័យទី ១ មានវចនគ្លះថា បច្ច័យសាមគ្គី បដិច្ច សម័
គន្ធា ផលានមុប្បាទោ ឯតស្មាតិ = បដិច្ចសមុប្បាទោ បច្ច័យោ
ប្រែថា បច្ច័យដែលឈ្មោះថា បដិច្ចសមុប្បាទ ព្រោះអត្ថថា ជា
ដែនដែលផលទាំងឡាយ តែងអាស្រ័យ គឺ គប្បីពឹងផ្អែកគ្នាជានិច្ច
ដោយការព្រមគ្នានៃបច្ច័យកើតឡើង ។

ន័យទី ២ មានវចនគ្លះថា នានប្បករានិ វានានិ បច្ច័យា
ឯត្ថាតិ អាទិនា = បដ្ឋានំ អនន្តនយសមន្តបដ្ឋានំ : បករណ៍
ដែលឈ្មោះថា បដ្ឋាន ដោយន័យជាដើមថា វានៈ គឺ បច្ច័យ
មានប្រការផ្សេង ៗ មាននៅក្នុងបករណ៍នេះ បានដល់ មហា
បករណ៍ ដែលឈ្មោះថា អនន្តន័យ និងសមន្តប្បដ្ឋាន ។ ន័យ
ដែលព្រះពុទ្ធឡើងសម្តែងទុកក្នុងមហាបករណ៍នេះ ឈ្មោះថា បដ្ឋាន ។

ក្នុងន័យទាំង ២ នោះ ភាវៈនៃធម៌ដែលមានប្រក្រតីកើត
ឡើង ព្រោះមានបច្ច័យធម៌នោះ ៗ ឈ្មោះថា តព្ភាភាវៈ ភាវិភាវៈ

២៨ អភិធម្មត្ថសង្គហៈ បរិច្ឆេទទី ៨ បច្ចយសង្គហវិភាគ

(បច្ច័យធម៌មានអវិជ្ជាជាដើម ឈ្មោះថា តព្ភាការៈ, ការៈនៃធម៌ ដែលមានប្រក្រតីកើតឡើងព្រោះអវិជ្ជា មានសង្ខារជាដើម ឈ្មោះ ថា ភារិការៈ) ។ តព្ភាការៈ ភារិការៈនោះឯង ជាន័យដែលលោក កំណត់យកត្រឹមតែអាការ គឺ ការៈនៃបច្ច័យ និងការៈនៃធម៌ដែល កើតអំពីបច្ច័យនោះ ៗ ដោយពាក្យនេះឯង សូម្បីការៈនៃន័យ ដែលលោកកំណត់យកដោយត្រឹមតែអាការ គឺ ធម៌ដែលមាន ប្រក្រតីមិនកើតឡើង ដោយមិនជាបច្ច័យដល់ធម៌នោះ រមែងជា ការដែលលោកសម្តែងហើយដោយអត្ថ ។

ពិតណាស់ លក្ខណៈនៃបច្ច័យ គួរសម្តែងដោយអំណាច នៃការអនុលោមទៅតាម (វដ្តន័យ មានពាក្យថា “អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា : សង្ខារទាំងឡាយកើតមាន ព្រោះអវិជ្ជាជាបច្ច័យ ជា ដើម”) ១ និងសេចក្តីផ្តុយគ្នា (វិវដ្តន័យ មានពាក្យថា អវិជ្ជាយ ត្រូវ អសេសវិភាគនិរោធិ វិវដ្តនិរោធិ : ការរលត់នៃសង្ខារ

---

១. សំយុ. និទា. ពុទ្ធវគ្គ. ៣១. ២/២ ។

ព្រោះការវិនាសនិងរលត់ឥតសេសសល់នៃអវិជ្ជាជាដើម)^១ ។
 ព្រោះហេតុនោះ ទើបព្រះមានព្រះភាគត្រាស់ថា “ឥមស្មី សតិ ឥទំ
 ហោតិ, ឥមស្សុបបុទា ឥទំ ឧប្បជ្ជតិ ។ ឥមស្មី អសតិ ឥទំ ន
 ហោតិ, ឥមស្សុ និរោធា ឥទំ និរុជ្ឈតិ : កាលបើធម្មជាតិនេះមាន
 ធម្មជាតិនេះក៏មានដែរ, ព្រោះការកើតឡើងនៃធម្មជាតិនេះ ទើបធម្ម
 ជាតិនេះកើតឡើងដែរ, កាលបើធម្មជាតិនេះមិនមាន ធម្មជាតិនេះក៏
 មិនមានដែរ, ព្រោះការរលត់ទៅនៃធម្មជាតិនេះ ទើបធម្មជាតិនេះ
 រលត់ទៅដែរ”^២ ដូច្នោះ ។

បច្ច័យ មានវចនត្ថៈថា បដិច្ច ផលំ ឯតស្នា ឯត្តិ =
 ចច្ចុយោ : ធម៌ដែលឈ្មោះថា បច្ច័យ ព្រោះអត្ថថា ជាដែន
 អាស្រ័យប្រព្រឹត្តនៃផល ។ តិដ្ឋតិ ផលំ ឯត្ត តទាយត្តិវត្តិតាយាតិ
 = បីតិ : បច្ច័យដែលឈ្មោះថា បីតិ ព្រោះអត្ថថា ជាទីតាំងនៅនៃ

---

១. សំយុ. និទា. ពុទ្ធវគ្គ. ៣១. ៣/៣ ។

២. សំយុ. និទា. ទសពាលវគ្គ. ៣១. ៦៤/៥៧ ។

៣០ អភិធម្មត្ថសង្គហៈ បរិច្ឆេទទី ៨ បច្ចយសង្គហវិភាគ

ផល ដោយមានការប្រព្រឹត្តទៅជាប់ដោយហេតុនោះ បិតិ ពោលគឺ
បច្ច័យដែលប៉ះខ្ទប់(កើត)ហើយ ប្រព្រឹត្តទៅដែល
ពិសេសចេញទៅ ឈ្មោះថា អាហច្ចប្បច្ចយបិតិ ។

ពិតមែន បដិច្ចសមុប្បាទន័យ មិនសម្លឹងដល់សេចក្តី
ពិសេសដែលកំណត់បច្ច័យ មានហេតុប្បច្ច័យជាដើម រមែង
ប្រព្រឹត្តទៅដោយមិនវិសេស ព្រោះការប្រព្រឹត្តទៅ ប្រាថ្នាសំដៅ
ត្រឹមតែអាការ គឺ ការវិនិច្ឆ័យមានប្រក្រតីកើតឡើងដោយមាន
បច្ច័យធម៌នោះ ចំណែកបដ្ឋានន័យនេះ ឈ្មោះថា ប្រព្រឹត្ត
វិសេសហើយ ព្រោះសំដៅយកសេចក្តីវិសេសនៃអាការដែលអាច
ក្នុងភាពជាបច្ច័យនោះ ៗ នៃបច្ច័យនោះ ៗ មានហេតុបច្ច័យជាដើម
ដែលជាបច្ច័យដូច្នោះ ដល់ធម៌ដទៃនោះ ៗ ព្រោះដូច្នោះ ទើប
លោកហៅថា បដ្ឋានន័យ ព្រោះប្រាជ្ញាអាហច្ចប្បច្ចយធម៌ ។ តែ
អាចារ្យពួកខ្លះពោលថា បិតិ គឺ បច្ច័យដែលនិយាយចេញមកប៉ះ
គឺ ប៉ះខ្ទប់ទីឋានករណ៍(ជាហេតុធ្វើសំឡេង)ទាំងឡាយ មានក
និងពិធានជាដើម ឈ្មោះថា អាហច្ចប្បច្ច័យ ។ ក៏ពាក្យដែល

ពោលនោះ រមែងប្រកាសសេចក្តីដែលអាចារ្យទាំងនោះ ជាអ្នក
មានពាក្យសំដីគួរសើច ដោយត្រឹមតែបានឮប៉ុណ្ណោះ ។ ពិតមែន
បដិច្ចសមុប្បាទន័យក្តី ន័យអ្វីដទៃក្តី ព្រះមានព្រះភាគទ្រង់អាចដើម្បី
នឹងសម្តែង មិនឱ្យប៉ះខូបកន្លែងសុរាង និងពិតានជាដើមបាន ក៏ទេ
ដូច្នោះឯង ។

មួយទៀត អាចារ្យទាំងឡាយ មានសន្តិហកាចារ្យជាដើមផ្សំ
គឺ រួមបញ្ចូលនូវបដិច្ចន័យក្នុងបដិច្ចសមុប្បាទនុ៎ះឯង ហើយ
អធិប្បាយ គឺ ពង្រីកឱ្យលាយគ្នា ដោយភាវៈនៃធម៌ ដែលមាន
ប្រក្រតីកើតឡើង ព្រោះមានបច្ច័យធម៌នោះ និងដោយអំណាចនៃ
បច្ច័យ មានហេតុប្បច្ច័យជាដើម ។ ចំណែកពួកខ្ញុំមានសេចក្តី
ប្រាថ្នាចែកសម្តែងជាផ្នែក ៗតែម្តង ។

អធិប្បាយ បដិច្ចសមុប្បាទន័យ

១ - អវិជ្ជា

អវិជ្ជា មានរចនត្តៈថា ន វិជ្ជាទាតីតិ = អវិជ្ជា ធម្មជាតិ ដែលឈ្មោះថា អវិជ្ជា ព្រោះអត្តថា មិនដឹង ។

មួយទៀត ធម្មជាតិដែលឈ្មោះថា អវិជ្ជា ព្រោះអត្តថា ប្រសព្វ គឺ ប្រសព្វរបស់ដែលមិនគួរប្រសព្វ មានកាយទុច្ចរិតជាដើម ឬថា មិនធ្វើរបស់ដែលគួរដឹង មានអរិយសច្ចៈ ៤ ជាដើមឱ្យប្រាកដ រមែងញ៉ាំងសត្វឱ្យត្រាប់ទៅក្នុងអារម្មណ៍ ដែលមិនមាន(ដោយ បរមត្ថ) ឬមិនឱ្យត្រាប់ទៅក្នុងអារម្មណ៍ដែលមាន ។

ពាក្យថា “អវិជ្ជា” នេះ ជាឈ្មោះនៃសេចក្តីមិនដឹងក្នុង អរិយសច្ចៈ ៤ និងក្នុងឋានៈ ៤ មានសេចក្តីមិនដឹងក្នុងខន្ធ ដែល ជាចំណែកខាងដើម ។ បច្ច័យ គឺ អវិជ្ជា ព្រោះហេតុនោះ ទើប ឈ្មោះថា អវិជ្ជាបច្ច័យ ។ ព្រោះអវិជ្ជាបច្ច័យនោះ ទើបមានសង្ខារ ទាំងឡាយ ។

២ - សង្ខារ

សង្ខារ មានវចនគ្គៈថា សង្ខតមភិសង្ខរោន្តីតិ = សង្ខារកុសលកុសលកម្មានិ សភាវៈ ដែលឈ្មោះថា សង្ខារ ព្រោះអត្ថថា ប្រជុំតាក់តែងសង្ខតធម៌ បានដល់ កុសលកម្មនិងអកុសលកម្ម ។

សង្ខារនោះ មាន ៣ យ៉ាង គឺ បុញ្ញាភិសង្ខារ ១ អបុញ្ញាភិសង្ខារ ១ អនេញាភិសង្ខារ ១ ។

បណ្ណសង្ខារទាំងនោះ កុសលចេតនាជាកាមាវចរ ៨ និង រូបាវចរ ៥ ឈ្មោះថា បុញ្ញាភិសង្ខារ ។

អកុសលចេតនា ១២ ឈ្មោះថា អបុញ្ញាភិសង្ខារ
អរូបាវចរកុសលចេតនា ៤ ឈ្មោះថា អនេញាភិសង្ខារ
រូមចេតនា ២៧ នេះហើយ ឈ្មោះថា សង្ខារ ។

៣ - វិញ្ញាណ

វិញ្ញាណ មានវចនគ្គៈថា វិជានាតីតិ = វិញ្ញាណំ : ឈ្មោះថា វិញ្ញាណ ព្រោះអត្ថថា ដឹង ។

វិបាកចិត្ត ១៧ ដោយអំណាចនៃបដិសន្ធិកាលនិងវិបាកចិត្ត

៣៤ អភិធម្មត្ថសង្កហៈ បរិច្ឆេទទី ៨ បច្ចយសង្កហវិភាគ

៣២ ដោយអំណាចនៃបវត្តិកាល ឈ្មោះថា វិញ្ញាណ ។

៤- នាមរូប

នាមរូប មានវចនគ្គៈថា នាមញ្ច រូបញ្ច = នាមរូបំ ៖
នាមផង រូបផង ឈ្មោះថា នាមរូប ។

បណ្តានាមនិងរូបនោះ នាម បានដល់ នាមក្ខន្ធបី មាន
វេទនាជាដើម, ចំណែករូប បានដល់ រូបដែលមានកម្មជាសមុដ្ឋាន
មាន ២ យ៉ាង ដោយចែកជាកុត្តរូបនិងឧបាទាយរូប, សូម្បីរូប
ទាំង ២ នោះ បណ្ឌិតគប្បីជ្រាបថា កើតព្រមគ្នា បដិសន្ធិវិញ្ញាណ
ក្នុងពាក្យថា “នាមរូប្បច្ចយា”នេះ គប្បីជ្រាបសរុបកសេសន័យថា
នាមញ្ច រូបញ្ច នាមរូបញ្ច = នាមរូបំ ប្រែថា នាមផង រូបផង
នាមរូបផង ឈ្មោះថា នាមរូប ។

(លោកធ្វើសរុបកសេសន័យទុកដូច្នោះ ព្រោះពេលខ្លះ
វិញ្ញាណជាបច្ច័យឱ្យនាម ពេលខ្លះជាបច្ច័យឱ្យរូប ពេលខ្លះ
ជាបច្ច័យឱ្យនាមរូប) ។

អាយតនៈខាងក្នុង ៦ មានចក្ខុជាដើម ឈ្មោះថា អាយតនៈ ម្យ៉ាងទៀត តាមមតិអាចារ្យពួកខ្លះ អាយតនៈខាងក្រៅ ៦ មានរូប ជាដើម ក៏ឈ្មោះថា អាយតនៈ ។

៥ - សឡាយតនៈ

សឡាយតន មានវចនត្ថៈថា ឆ អាយតនានិ ច ឆដ្ឋាយតនញ្ច = សឡាយតនំ : អាយតនៈ ៦ នឹងអាយតនៈទី ៦ ឈ្មោះថា សឡាយតនៈ ។

៦ - ផស្សៈ

ផស្សៈ មានវចនត្ថៈថា ផុសតីតិ = ផស្សៈ : ឈ្មោះថា ផស្សៈ ព្រោះអត្ថថា ពាល់ត្រូវ ។
ផស្សៈ ដែលប្រព្រឹត្តទៅនៅក្នុងទ្វារ ៦ ដោយអំណាចចក្ខុ សម្ផស្សជាដើម ឈ្មោះថា ផស្សៈ ។

៣៦

អភិធម្មត្ថសង្គហៈ បរិច្ឆេទទី ៨ បច្ចយសង្គហវិភាគ

៧- វេទនា

វេទនា មានវចនត្ថៈថា វេទយតីតិ = វេទនា : ឈ្មោះថា
វេទនា ព្រោះអត្ថថា ដឹងខ្លួន គឺ សោយអារម្មណ៍ ។
វេទនាមាន ៣ យ៉ាង ដោយអំណាចនៃសុខ ទុក្ខ និងឧបេក្ខា ។

៨- តណ្ហា

តណ្ហា មានវចនត្ថៈថា បរិតោសេតីតិ = តណ្ហា : ឈ្មោះ
ថា តណ្ហា ព្រោះអត្ថថា ប្រាថ្នា ឬចង់ ឬញៀន (ឱ្យត្រេកអរ) ។
តណ្ហាមាន ៣ យ៉ាង គឺ ១-ភាមតណ្ហា ២-ភវតណ្ហា
៣-និងវិភវតណ្ហា ។

តែដោយអំណាចនៃអារម្មណ៍ ៦ ជាដើម ទើបមាន ១០៨
ប្រភេទ ។

៩- ឧបាទាន

ឧបាទាន មានវចនត្ថៈថា ឧបាទិយតីតិ = ឧបាទានំ ប្រែថា ឈ្មោះ
ថា ឧបាទាន ព្រោះអត្ថថា ប្រកាន់មាំ ។

ឧបាទានមាន ៤ គឺ ១.កាមុបាទាន ២.ទិដ្ឋុបាទាន
៣.សីលព្វតុបាទាន ៤.អត្តវាទុបាទាន ។

ក៏បណ្តាតណ្ហា និងឧបាទាននោះ មានសេចក្តីផ្សេងគ្នា
ដូច្នោះ គឺ តណ្ហាដែលមានកម្លាំងខ្សោយ ឈ្មោះថា តណ្ហា,
ចំណែកតណ្ហាដែលមានកម្លាំងខ្លាំង ឈ្មោះថា ឧបាទាន ។

ម្យ៉ាងទៀត សេចក្តីប្រាថ្នាក្នុងអារម្មណ៍ នៅមិនមកដល់ជាត
ណ្ហា ប្រៀបដូចជាចោរលួកដៃចេញទៅក្នុងទីងងឹត, សេចក្តីប្រកាន់
មាំក្នុងអារម្មណ៍ដែលដល់ហើយ ជាឧបាទាន ដូចចោរចាប់របស់
បានហើយ ។

តណ្ហាជាបដិបក្ខនឹងសេចក្តីប្រាថ្នាតិច, ឧបាទាន ជា
បដិបក្ខនឹងសេចក្តីសន្តោស ។

តណ្ហា ជាមូលហេតុនៃទុក្ខក្នុងការស្វែងរក ចំណែកឧបាទា
ន ជាមូលហេតុនៃទុក្ខក្នុងការរក្សា ។

សេចក្តីផ្សេងគ្នាយ៉ាងនេះ ។

៣៨ អភិធម្មត្ថសង្គហៈ បរិច្ឆេទទី ៨ បច្ចយសង្គហវិភាគ

១០ - ភព

ភពមាន ២ យ៉ាង គឺ កម្មភព និងឧប្បត្តិភព ។

ភពទី ១ កម្មភព មានវចនត្ថៈថា ភវតិ ឯតស្មា ផលន្តិ = ភវោ : ឈ្មោះថា ភព ព្រោះអត្ថថា ជាទីកើតនៃផល ភពទី ១ នេះ មានចេតនា ២៧ យ៉ាងដោយអំណាចកាយវរកុសល និង អកុសលជាដើម ។

ភពទី ២-ឧប្បត្តិភព មានវចនត្ថៈថា ភវតីតិ = ភវោ : ឈ្មោះថា ភព ព្រោះអត្ថថា កើត ។ ភព គឺ ឧប្បត្តិភពនោះ មាន ៧ យ៉ាង ដោយអំណាចនៃកាម ភពជាដើម ។

ឧប្បត្តិភព ៩ គឺ ÷

- ១- កាមភព ដោយបរមត្ថ បានដល់ កាមវិបាកចិត្ត ២៣ ចេតសិក ៣៣ កម្មជួរ ២០,
- ២- រូបភព ដោយបរមត្ថ បានដល់ រូបវិបាកចិត្ត ៥ ចក្ខុវិញ្ញាណ

២ សោត វិញ្ញាណ ២ សម្បជីច្ឆន្ទចិត្ត ២ សន្តិរណចិត្ត

៣ ចេតសិក ៣៥ កម្មជួរ ១៥,

៣- អរូបភព ដោយបរមត្ថ បានដល់ អរូបវិបាកចិត្ត ៤
ចេតសិក ៣០,

៤- សញ្ញីភព ដោយបរមត្ថ បានដល់ លោកិយវិបាកចិត្ត ៣១
(រឿរនេវសញ្ញានាសញ្ញាវិបាកចិត្ត ១),

៥- អសញ្ញីភព ដោយបរមត្ថ បានដល់ ជីវិតនវកកលាប,

៦- នេវសញ្ញានាសញ្ញីភព ដោយបរមត្ថ បានដល់ នេវសញ្ញានា
សញ្ញាយតនវិបាកចិត្ត ១ ចេតសិក ៣០,

៧- ឯកវោការភព ដោយបរមត្ថ បានដល់ ជីវិតនវកកលាប,

៨- ចតុវោការភព ដោយបរមត្ថ បានដល់ អរូបវិបាកចិត្ត ៤
ចេតសិក ៣០,

៩- បញ្ចវោការភព ដោយបរមត្ថ បានដល់ កាមវិបាកចិត្ត ៣២
រូបវិបាក ចិត្ត ៥ ចេតសិក ៣៥ កម្មជួរ ២០,

ន័យមួយទៀត បានដល់ សត្តវាស ៧

ភពទាំងនេះ កាលសម្តែងដោយបុគ្គលាធិដ្ឋាន បានដល់
សត្វដែលកើតនៅក្នុងភពនោះ ។

ឧប្បត្តិភព ៩ នេះ បើសម្តែងដោយសង្ខេបនឹងមានតែ៣ គឺ
កាមភព ១, រូបភព ១, និងអរូភព ១,

ក៏ក្នុងបទថា “ឧបាទានបច្ចយាករោ” នេះ សូម្បីឧប្បត្តិភព
លោកក៏ប្រាថ្នាយក ។

ក្នុងពាក្យថា “ភវប្បច្ចយា ជាតិ” នេះ លោកប្រាថ្នាយក
កម្មភពប៉ុណ្ណោះ ។ ពិតមែន កម្មភពនោះ រមែងជាបច្ច័យដល់
ជាតិ, ភពក្រៅពីនេះ មិនជាបច្ច័យទេ ព្រោះឧប្បត្តិភពនោះ ជា
សភាវៈនៃខន្ធដែលកើតមុនដំបូង ក៏គឺ ជាតិនោះឯង ក៏ឧប្បត្តិភព
ជាហេតុដល់ឧប្បត្តិភពនោះ មិនគួរទេ ។

១១- ជាតិ ១២- ផរាមរណៈ

ការបានចំពោះអត្តភាពរបស់សត្វនោះ. ក្នុងទីកន្លែងទាំង
ឡាយ មានគតិជាដើមនោះ. ឈ្មោះថា ជាតិ,

ការៈនៃអត្តភាព ដែលកើតមកហើយយ៉ាងនោះ ចាស់
ទ្រុឌទ្រោមទៅ ឈ្មោះថា ជរា,

សេចក្តីផុតរលត់ អស់នៃអត្តភាពនោះហើយ ដែលកំណត់
នៅក្នុងភពមួយ ឈ្មោះថា មរណៈ,

សេចក្តីសៅហ្មងចិត្តរបស់មនុស្ស ដែលត្រូវទុក្ខធ្វើទារុណ
កម្ម (ហៀតហៀន) មានសេចក្តីវិនាសញាតិជាដើម ពាល់ត្រូវហើយ
ឈ្មោះថា សោកៈ,

សេចក្តីតញ្ជ័ត្តរៀបរាប់ ដោយវាចារបស់មនុស្សនោះឯង
ឈ្មោះថា បរិទេវៈ,

ទុក្ខវេទនា ប្រព្រឹត្តទៅតាមផ្លូវកាយ ឈ្មោះថា ទុក្ខ,

ទុក្ខវេទនា ប្រព្រឹត្តទៅតាមផ្លូវចិត្ត ឈ្មោះថា ទោមនស្ស,

សេចក្តីចង្អៀតចង្អល់ចិត្ត ហួសពីការអត់ទ្រាំត្រូវទុក្ខផ្លូវចិត្ត
មានប្រមាណក្រៃលែងបន្ថែមឱ្យជាទ្វេឡើងរបស់ខ្លួន ដែលទុក្ខធ្វើ
ទារុណកម្ម (ហៀតហៀន) មានជាសេចក្តីវិនាសញាតិជាដើម
ឈ្មោះថា ឧបាយាសៈ ។

អធិប្បាយ បច្ច័យក្នុងបដិច្ចសមុប្បាទ

ក៏ក្នុងបដិច្ចសមុប្បាទន័យនេះ គប្បីឃើញថា កាលបច្ច័យ ដទៃ ៗ មានវត្ថុ និង អារម្មណ៍ជាដើម ក៏សំដៅយកបច្ច័យមួយ យ៉ាង ៗ មានអវិជ្ជាជាដើម ព្រោះការវែនបច្ច័យដែលជាប្រធាន និងព្រោះការវែនបច្ច័យដែលប្រាកដ ។

ក៏ក្នុងបច្ច័យ មានអវិជ្ជាជាដើមនេះ សន្ធិរទាំងឡាយ រមែងកើតចេញពីអវិជ្ជាបច្ច័យ ព្រោះសន្ធិរទាំងឡាយ ប្រព្រឹត្តទៅ ក្នុងសន្តាន ដែលមានអវិជ្ជាដេកសម្ងាប់នៅហើយប៉ុណ្ណោះ ជា ហេតុនៃវិបាកធម៌ ។

ចំណែកវិញ្ញាណ ជាធម្មជាតិដែលសន្ធិរឱ្យកើត រមែងតាំង នៅក្នុងភពដទៃ ។ ពិតមែន កាលបច្ច័យកើតមិនមាន វិញ្ញាណនោះ ក៏កើតមិនបាន ព្រោះដូច្នោះ វិញ្ញាណ ទើបកើតពីសន្ធិរ ។

ក៏នាមរូបដែលនាមរូបដល់មុន ហើយជាទីអាស្រ័យ ជួយ ឧបត្ថម្ភហើយ រមែងតាំងនៅក្នុងបដិសន្ធិកាល និងក្នុងបវត្តិកាល ព្រោះដូច្នោះ នាមរូប ទើបឈ្មោះថា កើតពីវិញ្ញាណប្បច្ច័យ ។

ក៏សឡាយតនៈ មាននាមរូបចូលទៅអាស្រ័យ រមែង
 ប្រព្រឹត្តទៅដោយទ្វារនៃផស្សៈ ៦ តាមសមគួរ, មិនមែន ដោយ
 ប្រការដទៃទេ ព្រោះដូច្នោះ សឡាយតន ទើបឈ្មោះថា កើតអំពី
 នាមរូប ។ ក៏ផស្សៈ កាលមានសឡាយតនៈ កើតឡើងប៉ុណ្ណោះ
 រមែងប៉ះខ្ទប់អារម្មណ៍ តែកាលមិនមានទ្វារ ផស្សៈនោះ ក៏កើតមិន
 បាន ព្រោះដូច្នោះ ផស្សៈ ទើបឈ្មោះថា កើតអំពីសឡាយតនៈ ។

ក៏សត្វទាំងឡាយ អ្នកត្រូវប៉ះខ្ទប់អារម្មណ៍ដែលគួរប្រាថ្នា ឬ
 មិនគួរប្រាថ្នា និងជាកណ្តាលនោះឯង ទើបវេទនាសោយ មិន
 មែនដោយប្រការដទៃទេ ព្រោះដូច្នោះ វេទនា ទើបឈ្មោះថា កើត
 អំពីផស្សៈ ។

តណ្ហា មានវេទនាជាហេតុ រមែងកើតឡើងដល់សត្វ មាន
 ប្រក្រតីត្រេកអរក្នុងធម៌ទាំងឡាយ ដែលអាស្រ័យវេទនា ព្រោះ
 ដូច្នោះ តណ្ហា ទើបកើតអំពីវេទនា ។

ក៏ពួកសត្វទាំងឡាយ អ្នកក្រហល់ក្រហាយ (ស្រេកឃ្លាន
 យ៉ាងខ្លាំង) ព្រោះជវស្មិត គឺ តណ្ហាប៉ុណ្ណោះ រមែងប្រព្រឹត្តទៅ

ដើម្បីសេចក្តីប្រកាន់ ក៏ដើម្បីសេចក្តីប្រកាន់មាំក្នុងធម៌ទាំងឡាយ ដែលជាទីតាំងនៃឧបាទាន ។ ពិតមែន សត្វទាំងឡាយ ត្រេកអរ ក្នុងអារម្មណ៍ទាំងឡាយ មានរូបជាដើម ព្រោះតណ្ហា រមែងដល់ ភាពជាអ្នកជ្រមុជជ្រមុល ជាប់ចិត្តក្នុងកាមទាំងឡាយ ព្រោះដូច្នោះ តណ្ហា ទើបជាបច្ច័យដល់កាមុបាទាន ។

មួយទៀត សត្វដែលជាប់ចិត្តក្នុងអារម្មណ៍ មានរូបជាដើម ជាអ្នកប្រាថ្នាដើម្បីនឹងរួចចាកផុតពីសង្ខារ រមែងប្រកាន់សេចក្តី ឃើញខុស ដោយន័យជាដើមថា “ផលនៃទានដែលធ្វើហើយ មិន មានផល”ជាដើម និងការប្រកាន់ក្នុងផ្លូវដែលមិនបរិសុទ្ធថា បរិសុទ្ធ, និងការឃើញទាំង ២ ថា អត្តវាទៈ ការប្រកាន់ថា ខ្លួននឹងរបស់ ខ្លួនក្នុងខ្លួនទាំងឡាយ ព្រោះដូច្នោះ តណ្ហា ទើបជាបច្ច័យដល់ ទិដ្ឋុបាទានជាដើម ព្រោះដូច្នោះឧបាទាន ទើបឈ្មោះថា កើតអំពី បច្ច័យ គឺ តណ្ហា ។

សត្វទាំងឡាយ អ្នកតាំងនៅក្នុងឧបាទាន រមែងប្រព្រឹត្តទៅ ដើម្បីការប្រកបកម្ម ដោយអំណាចនៃកុសលសម្បយោគ និង

អនុស័យតាមសមគួរ ព្រោះដូច្នោះឧបាទាន ទើបជាបច្ច័យដល់ភព
(ឧប្បត្តិភព) ។

ក៏ជាតិ ពោលគឺ ឧប្បត្តិភពដែលមានកម្មភពជាហេតុនុ៎ះឯង
រមែងកើតបានក្នុងភពនោះ ប្រៀបដូចជាពន្លកនៃពូជរុក្ខជាតិ កើត
ចេញពីពូជដូច្នោះ ព្រោះហេតុនោះ ភព (កម្មភព) ទើបជាបច្ច័យ
ដល់ជាតិ ។ ក៏កាលជាតិនោះឯងមាន ទើបកើតជរានិងមរណៈ ។
ពិតមែន ជរា ឬមរណៈ រមែងមិនមានដល់សត្វដែលមិនកើត
ព្រោះហេតុនោះ ជាតិ ទើបឈ្មោះថា ជាបច្ច័យដល់ជរានិងមរណៈ
ដោយប្រការដូច្នោះ ។ បណ្ឌិតគប្បីឃើញភាវៈនៃបច្ច័យទាំងឡាយ
មានអវិជ្ជាជាដើម ជាធម៌មានប្រក្រតីកើតឡើង ដោយមានបច្ច័យ
នោះ ៗ ដូច្នោះឯង ។

សរុបអត្ថនៃបដិច្ចសមុប្បាទន័យ

ការកើតឡើងនៃកងទុក្ខទាំងអស់ ពោលគឺ វដ្តៈសុទ្ធ ៗ មិនឈាយ
ឡើយដោយសុខជាដើម រមែងមានវិថី គឺ ការបន្តនៃបច្ច័យ តាម
ដែលពោលហើយ មិនបានមានដោយការនិម្មិតរបស់ព្រះជាម្ចាស់

៤៦

អភិធម្មត្ថសង្គហៈ បរិច្ឆេទទី ៨ បច្ចយសង្គហវិភាគ

មានព្រះឥសូរជាដើម ហើយទាំងមិនមែនជាការកើតឡើងនៃសភាវៈ
មានសេចក្តីសុខនិងសេចក្តីល្អស្អាត ក្នុងអធិការនៃបច្ច័យសង្គហៈ
នេះឯង ។

អធិប្បាយពាក្យថា អទ្ធាជាដើម

អទ្ធា មានវចនត្ថៈថា អតតិ សតតំ គប្បតិ បវត្តតិ =
អទ្ធា : កាលណា រមែងធ្វើដំណើរទៅ បានដល់ រមែងប្រព្រឹត្ត
ទៅបានជាប់គ្នារឿយ ៗ ជានិច្ច ព្រោះហេតុនោះ កាលនោះ
ឈ្មោះថា អទ្ធា ។

អវិជ្ជា និងសង្ខារ ជាអតីតអទ្ធា ព្រោះសេចក្តីដែលអវិជ្ជា
និងសង្ខារទាំងនោះជាហេតុ រាប់បញ្ចូលហើយនៅក្នុងអតីតភពនុ៎ះ
ឯង លោកប្រាថ្នាយកក្នុងទីនេះ ។ ក៏ដោយ អទ្ធា ស័ព្ទ សំដៅ
យកធម៌ មានអវិជ្ជាជាដើម ព្រោះធម៌អ្វី ៗ ផុតចាកកាលនោះ មិន
មានទេ ។ ពិតមែន ធម៌ទាំងឡាយ ដែលរលត់ទៅហើយ និងមិន
កើតឡើង បណ្ឌិតពោលដោយអំណាចនៃអតីតកាល និងអនាគត

កាល ចំណែកធម៌ដែលមានការរាប់បញ្ចូលក្នុងខណៈទាំង ៣ មាន
ឧប្បាទនខណៈជាដើម លោកពោលដោយអំណាចនៃបច្ចុប្បន្នកា
ល ។

ជាតិ ជរា និងមរណៈ ឈ្មោះថា អនាគតអន្តា ព្រោះនឹង
កើតក្នុងអនាគតកាល ចាកហេតុប្បច្ច័យ ។ អង្គ ៨ ចន្លោះ
កណ្តាលបច្ចុប្បន្នអន្តា បានដល់ អង្គ ៨ មានវិញ្ញាណជាដើម
ចន្លោះកណ្តាល ឈ្មោះថា បច្ចុប្បន្នអន្តា ព្រោះអង្គទាំងនោះ ជា
ផលដែលកើតនៅក្នុងភពនេះ បន្ទាប់ពីអតីតហេតុ និង ព្រោះមាន
សភាវៈជាហេតុក្នុងភពនេះដល់អនាគតផល ។

លោកអាចារ្យធ្វើទុកក្នុងចិត្ត ដល់ការជំទាស់ថា “សូម្បី
សោកៈ និងបរិទេវៈជាដើម ក៏គួរពោលថា ជាអង្គ មិនមែនឬ”
ដូច្នោះ ទើបពោលថា សោកៈ អធិប្បាយថា ពាក្យថា សោកៈជា
ដើម ជាការសម្តែងផលដែលហូរចេញនៃជាតិ គឺ ត្រឹមតែអមុខ
ផល តែមិនជាការសម្តែងព្រែកអង្គផ្សេងមិនអាចធ្វើបានឡើយ ។

អធិប្បាយ អាករ ២០

ពាក្យថា “សូម្បីតណ្ហាឧបាទាន និងភពជាធម៌ដែល
 សង្រ្គោះយកហើយ” អធិប្បាយថា តណ្ហា និងឧបាទាន លោក
 កាន់យកដោយអវិជ្ជាស័ព្ទ ព្រោះជាធម៌ស្មើគ្នាដោយភាពជាកិលេស,
 កម្មភព លោកកាន់យកដោយសង្ខារស័ព្ទ ព្រោះដូចគ្នានឹងកម្ម
 ភព ។ គប្បីជ្រាបការជាប់ទាក់ទងគ្នាថា “ក៏អវិជ្ជានិងសង្ខារ
 លោកកាន់យកដោយស័ព្ទថា តណ្ហាឧបាទាន និងភពដូចគ្នា”
 សូម្បីក្នុងពាក្យដែលពោលហើយនេះ បណ្ឌិតគប្បីជ្រាបការ
 សង្រ្គោះអវិជ្ជា និងសង្ខារទាំងនោះ ដោយការកាន់យកតណ្ហា
 ឧបាទាន និងភពនោះ ដោយន័យដែលពោលហើយ ។

ក៏លោកអាចារ្យធ្វើទុកក្នុងចិត្តថា “ការកើត ការចាស់ និង
 ការរលត់វិញ្ញាណ នាមរូប សឡាយតនៈ ផស្សៈ វេទនានុ៎ះឯង
 ព្រះមានព្រះភាគត្រាស់ថា ជាតិ ជរា និងមរណៈ” ដូច្នោះ ទើប
 ពោលពាក្យជាដើម ដោយស័ព្ទថា ជាតិ ជរា និងមរណៈ
 ដូច្នោះ ។

អធិប្បាយ សង្គហតថាទី ២

ហេតុ ៥ យ៉ាង ដែលកើតហើយ ក្នុងភពអតីតជាបច្ច័យ ដល់ផលដែលជាបច្ចុប្បន្ន ដោយអំណាចនៃអវិជ្ជា និងសង្ខារទាំង ២ ដែលលោកពោលទុកដោយសង្ខេបថា “អតីតេ ហេតវោ បញ្ច” និងដោយអំណាចនៃតណ្ហា ឧបាទាន និង ភពទាំង ៣ ដែលលោកកាន់យកដោយអំណាចសង្រ្គោះនៃអវិជ្ជា និងសង្ខារ ។

ពាក្យថា **ឥទានិ ផលបញ្ចកំ** បានដល់ ផល ៥ យ៉ាង មានវិញ្ញាណជាដើម ដែលកើតក្នុងបច្ចុប្បន្ននេះ មានបច្ច័យ គឺ អតីតហេតុ ៥ ។ ហេតុក្នុងបច្ចុប្បន្ន ៥ យ៉ាង ជាបច្ច័យដល់ផល ក្នុងអនាគត ដោយអំណាចនៃហេតុទាំង ៣ មានតណ្ហាជាដើម ដែលលោកពោលទុកដោយសង្ខេបថា **ឥទានិ ហេតវោ បញ្ច** និង ដោយអំណាចនៃអវិជ្ជានិងសង្ខារទាំង ២ ដែលលោកសង្រ្គោះចូល ជាមួយគ្នា ។ ពាក្យថា **អាយតិ ផលបញ្ចកំ** បានដល់ ផល ៥ យ៉ាង មានវិញ្ញាណជាដើម ដែលលោកពោលទុកដោយសំព្វថា ជាតិ ជរា និងមរណៈ ដែលនឹងកើតក្នុងអនាគត បន្ទាប់ពីបច្ច័យ

៥០ អភិធម្មត្ថសង្គហៈ បរិច្ឆេទទី ៨ បច្ចយសង្គហវិភាគ

គឺ បច្ចុប្បន្នហេតុ ៥ ។

អាការមាន ២០ យ៉ាង ដោយប្រការដូច្នោះ ។

ពាក្យថា អាការ មានវចនត្ថៈថា អតីតាទីសុ តត្ថ តត្ថ អាការិយន្តីតិ អាការា : ហេតុជាដើម ឈ្មោះថា អាការ ព្រោះអត្ថ ថា ត្រូវខ្ចាត់ខ្ចាយទៅក្នុងទីនោះ ក្នុងកាលមានអតីតកាលជាដើម ។

អធិប្បាយ សន្ធិ ៣ យ៉ាង

សន្ធិ ៣ យ៉ាង គឺ ក្នុងរវាងនៃអតីតហេតុទាំងឡាយ និង បច្ចុប្បន្នផល ៥ ជាសន្ធិ ១, ក្នុងរវាងនៃបច្ចុប្បន្នផល ៥ និង បច្ចុប្បន្នហេតុទាំងឡាយជាសន្ធិ ១, និងក្នុងរវាងបច្ចុប្បន្នហេតុទាំង ឡាយ និងអនាគតផលជាសន្ធិ ១, ។ សមដូច ពាក្យលោក អាចារ្យពោលទុកថា “ក្នុងរវាងសង្ខារ និងវិញ្ញាណ ជាសន្ធិ ១, ក្នុងរវាងវេទនា និងតណ្ហា ជាសន្ធិ ១, ក្នុងរវាងភព និងជាតិ ជា សន្ធិ ១ ” ។

ពិតមែន បណ្តាសន្ធិទាំងនោះ សន្ធិទី ១ ជាការសម្រួលគ្នាជា

មួយផលនឹងហេតុ ព្រោះផលប្រព្រឹត្តទៅមិនផុតចាកពីហេតុ ។
សន្និទី ៣ ក៏ដូចគ្នា ។ សន្និទី ២ សម្ពន្ធជាមួយហេតុនឹងផល
ព្រោះហេតុប្រព្រឹត្តទៅមិនដាច់ខ្សែចាកពីផលដែរ ។ ធម៌មែន ធម៌
ជាផល ក៏ជាបច្ច័យដល់ធម៌ដទៃដែលមានសភាវៈជាហេតុ ។

អធិប្បាយសង្ខេបជាដើម

សង្ខេប មានចែនត្តៈថា សន្និប័យន្តិ ឯត្ត អវិជ្ជាទយោ
វិញ្ញាណាទយោ ចាតិ សង្ខេបា : ធម៌មានហេតុជាដើម ឈ្មោះថា
សង្ខេប ព្រោះអត្តថា ជាទីដែលព្រះមានព្រះភាគទ្រង់សង្ខេបអតីត
ហេតុ មានអវិជ្ជាជាដើម និងបច្ចុប្បន្នផល មានវិញ្ញាណជាដើម
ទុក ។

សង្ខេប ៤ គឺ អតីតហេតុ ១, បច្ចុប្បន្នផល ១,
បច្ចុប្បន្នហេតុ ១, អនាគតផល ១, រួមជាសង្ខេប ៤ ដោយ
ប្រការដូច្នោះ ។

ក្នុងពាក្យថា “មួយចំណែករបស់ភព ពោលគឺ កម្មភព”

នេះ ចេតនាជាបច្ច័យដល់បដិសន្ធិតទៅក្នុងអនាគត ឈ្មោះថា ភព ។ ចេតនាក្នុងកម្មភពមុនជាបច្ច័យដល់បដិសន្ធិក្នុងភពនេះ គប្បីជ្រាបថា ឈ្មោះថា សង្ខារ ។ ពាក្យថា “អង្គដែលនៅសល់” បានដល់ ធម៌ដែលលោកពោលទុកដោយអំណាចនៃ បច្ចុប្បន្នផល ៧ ដោយអំណាចនៃពួក ៥ មានវិញ្ញាណជាដើម មានជាតិ ជរា មរណៈ ជាទីបំផុត ។ ក៏ធម៌មានវិញ្ញាណជាដើម ដែលរាប់បញ្ចូលក្នុងអនាគត បណ្ឌិតគប្បីជ្រាបថា ភព ក្នុងពាក្យ ថា “មួយចំណែកនៃភព” ពោលគឺ ឧប្បត្តិភព ។ សំព្គថា ចំណែកមួយនៃភព លោកពោលហើយ ព្រោះសូម្បីកម្មភព លោកក៏ពោលដោយភាវៈសំព្គ ។

លោកអាចារ្យធ្វើក្នុងចិត្តថា “អវិជ្ជាជាមូលហេតុដល់ធម៌ ដែលជាទីបំផុតខាងដើម តណ្ហាជាមូលហេតុដល់ធម៌ដែលជា ចំណែកខាងចុង ទើបពោលមូលហេតុទុក ២ យ៉ាង ដោយ អំណាចនៃអវិជ្ជា និងតណ្ហា” ដូច្នោះ ។

អធិប្បាយ សង្គហតថាទី ៣-៤

វដ្តៈ រមែងរលត់ទៅ ដោយការរលត់មូលហេតុនៃវដ្តៈ ពោលគឺ អវិជ្ជានិងតណ្ហាទាំងនោះនុ៎ះឯង គឺ ដល់ការមិនកើតទៀត ជាធម្មតា បានដល់ ការមិនប្រព្រឹត្តទៅនៃមូលហេតុដែល សម្រេចហើយ ដោយការចាក់ធ្លុះនូវសច្ចៈ ។

ក៏អវិជ្ជារមែងត្រឡប់ចម្រើនឡើងទៀត ព្រោះការកើតឡើង នៃអាសវៈ មានកាមាសវៈជាដើម ដល់សត្វអ្នកពោរពេញដោយ សោកៈជាដើម អ្នកដែលមានសេចក្តីទ្រុឌទ្រោម ពោលគឺ ការ ចាស់ និងសេចក្តីស្លាប់បៀតបៀនរឿយ ៗ ។ សមពិត ដូចព្រះ តម្រាស់ដែលព្រះមានព្រះភាគត្រាស់ទុកថា **“អាសវៈសមុទយោ អវិជ្ជាសមុទយោ** : ការកើតឡើងនៃអវិជ្ជា ព្រោះការកើតឡើងនៃ អាសវៈ”^១ ដូច្នោះ ។ ដោយពាក្យថា “អាសវៈ”ជាដើមនេះ សូម្បី អាសវៈធម៌ដែលជាបច្ច័យដល់អវិជ្ជា រមែងជាការដែលព្រះមានព្រះ

---

១. មជ្ឈិ. មូល. សម្មាទិដ្ឋិសូត្រ. ២០. ១២៨/១៨០ ។

ភាគ ទ្រង់ត្រាស់សម្តែងហើយ ដោយប្រការដែលសម្តែងបច្ច័យនៃ អវិជ្ជាយ៉ាងនេះ ចក្រ គឺ បដិច្ចសមុប្បាទនឹងគប្បីជាធម៌ មិនយោង សណ្តោងគ្នាឡើយ ។

ព្រះមហាមុនី គឺ ព្រះសម្មាសម្ពុទ្ធ ទ្រង់តែងតាំង គឺ ទ្រង់ បញ្ញត្តិវដ្តៈ គឺ ធម្មជាតិដែលប្រព្រឹត្តទៅក្នុងភូមិ ៣ ដោយ អំណាចនៃកិលេស កម្ម និងវិបាក ដែលប្រព្រឹត្តទៅជានិច្ចមិនដាច់ ខ្សែ មិនមានខាងដើម គឺ ប្រាសចាកខាងដើម ឈ្មោះថា តេភូមិកៈ ព្រោះមានការរាប់ចូលក្នុងភូមិថា “បដិច្ចសមុប្បាទ” ដោយន័យ ដែលពោលហើយ ដោយប្រការដូច្នោះ ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈ របស់អវិជ្ជា

- ១. អញ្ញាលក្ខណា មានការមិនដឹង ជាលក្ខណៈ
- ២. សម្មេហនរសា មានសេចក្តីវង្វែងព្រម ជាកិច្ច
- ៣. ឆានបច្ចុប្បដ្ឋានា មានការបិទបាំងសភាវៈ ជាផល
- ៤. អាសវបទដ្ឋានា មានអាសវៈ ជាបទដ្ឋាន ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈ របស់សង្ខារ

- ១. អភិសន្ធិរណលក្ខណា មានការប្រជុំតាក់តែង ជាលក្ខណៈ
- ២. អាយុហានរសា មានសេចក្តីខ្វល់ខ្វាយ ជាកិច្ច
- ៣. ចេតនាបច្ចុប្បជានា មានចេតនា ជាផល
- ៤. អវិជ្ជាបទដ្ឋានា មានអវិជ្ជា ជាបទដ្ឋាន ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈ របស់វិញ្ញាណ

- ១. វិជាននលក្ខណំ មានការដឹងច្បាស់ ជាលក្ខណៈ
- ២. បុព្វន្តមរសំ មានភាពជាប្រធាន ជាកិច្ច
- ៣. បដិសន្ធិបច្ចុប្បជានំ មានការកើតបន្ត ជាផល
- ៤. សន្ធិរណបទដ្ឋានំ វា មានសន្ធិរណ ជាបទដ្ឋាន ឬ
វត្តារម្មណបទដ្ឋានំ មានវត្តនិវិញ្ញាណ ជាបទដ្ឋាន ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈ របស់នាម

- ១. នមនលក្ខណំ មានការបង្កើនទៅ ជាលក្ខណៈ
- ២. សម្បយោគរសំ មានការប្រកបព្រមគ្នា ជាកិច្ច

៥៦

អភិធម្មត្ថសង្គហៈ បរិច្ឆេទទី ៨ បច្ចយសង្គហវិភាគ

- ៣. អវិនិព្ពោគបច្ចុប្បដ្ឋានំ មានការមិនបែកចេញពីចិត្ត ជាផល
- ៤. វិញ្ញាណបទដ្ឋានំ មានវិញ្ញាណ ជាបទដ្ឋាន ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈ របស់រូប

- ១. រូប្យនលក្ខណំ មានការប្រែប្រួល ជាលក្ខណៈ
- ២. វិករណារសំ មានការខ្ចាត់ខ្ចាយ ជាកិច្ច
- ៣. អព្យាកតបច្ចុប្បដ្ឋានំ មានភាពជាអព្យាកត ជាផល
- ៤. វិញ្ញាណបទដ្ឋានំ មានវិញ្ញាណ ជាបទដ្ឋាន ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈ របស់សឡាយតនៈ

- ១. អាយតនលក្ខណំ មានការធ្វើឱ្យវដ្តៈវែងឆ្ងាយ ជាលក្ខណៈ
- ២. ទស្សនាទិរសំ មានការឃើញជាដើម ជាកិច្ច
- ៣. វត្ថុទ្ធារការបច្ចុប្បដ្ឋានំ មានវត្ថុនិងទ្វារ ជាផល
- ៤. នាមរូបបទដ្ឋានំ មាននាមរូប ជាបទដ្ឋាន ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈ របស់ធិស្សៈ

- ១. ផុស្សនលក្ខណោ មានការប៉ះខ្ទប់ ជាលក្ខណៈ
- ២. សំយជ្ជនរសោ មានអារម្មណ៍តភ្ជាប់ជាមួយចិត្ត ជាកិច្ច
- ៣. សន្តិបច្ចុប្បដ្ឋានោ មានការប្រជុំ (វត្ថុ អារម្មណ៍ ចិត្ត) ជា
ផល
- ៤. សឡាយតនបទដ្ឋានោ មានសឡាយតនៈ ជាបទដ្ឋាន ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈ របស់វេទនា

- ១. អនុការវនលក្ខណោ មានការដឹងខ្លួនឬសោយអារម្មណ៍ ជា
លក្ខណៈ
- ២. វិសយរសសម្ពោគរសា មានការសោយអារម្មណ៍ ជាកិច្ច
- ៣. សុខទុក្ខបទដ្ឋានោ មានសុខនិងទុក្ខ ជាផល
- ៤. ផស្សបទដ្ឋានោ មានផស្សៈ ជាបទដ្ឋាន ។

លក្ខណាទិចត្តក្កៈ របស់តណ្ហា

- ១. ហេតុលក្ខណា   មានភាពជាហេតុ ជាលក្ខណៈ
- ២. អភិនន្តរសា   មានសេចក្តីត្រេកអរ ជាកិច្ច
- ៣. អតិគ្គការបច្ចុប្បដ្ឋានា   មានសេចក្តីមិនចេះរៃត មិនល្មមក្នុង
   អារម្មណ៍ ៦ ជាផល
- ៤. វេទនាបទដ្ឋានា   មានវេទនា ជាបទដ្ឋាន ។

លក្ខណាទិចត្តក្កៈ របស់ឧបាទាន

- ១. គហណាលក្ខណំ   មានការប្រកាន់មាំ ជាលក្ខណៈ
- ២. អមុញ្ជនរសំ   មានការមិនលែងចោល ជាកិច្ច
- ៣. តណ្ហាទឡ្យតទិដ្ឋិបច្ចុប្បដ្ឋានំ   មានតណ្ហាមាំទាំ(ឆ្នាំង) និងទិដ្ឋិ
   ជាផល
- ៤. តណ្ហាបទដ្ឋានំ   មានតណ្ហា ជាបទដ្ឋាន ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈ របស់កម្មភវៈ

- ១. កម្មលក្ខណោ មានកម្ម ជាលក្ខណៈ
- ២. ភាវនរសោមានការឱ្យកើត ជាកិច្ច
- ៣. កុសលាកុសលបច្ចុប្បដ្ឋានោ មានកុសលនិងអកុសល ជាផល
- ៤. ឧបាទានបទដ្ឋានោ មានឧបាទាន ជាបទដ្ឋាន ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈ របស់ឧប្បត្តិភវៈ

- ១. កម្មផលលក្ខណោ មានភាពជាផលរបស់កម្ម ជាលក្ខណៈ
- ២. ភាវនរសោ មានការកើតឡើង ជាសម្បត្តិរស
- ៣. អព្យាកតបច្ចុប្បដ្ឋានោ មានអព្យាកតៈ ជាផល
- ៤. ឧបាទានបទដ្ឋានោ មានឧបាទាន ជាបទដ្ឋាន ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈ របស់ជាតិ

- ១. តត្ថ តត្ថ ភវេ បឋមាភិនិត្តិលក្ខណោ មានការកើតនៅក្នុងភព នោះ ។ ជាលក្ខណៈ

៦០ អភិធម្មត្ថសង្គហៈ បរិច្ឆេទទី ៨ បច្ចយសង្គហវិភាគ

២. និយ្យតនរសា មានការប្រគល់ឱ្យ(នូវខន្ធ) ជាកិច្ច

៣. អតីតភវតោ ឥធម៌ ឧម្ពុជនបច្ចុប្បដ្ឋានា មានការ(ឃ្នាត) ចាក
ពីអតីតភពមកផុសឡើងក្នុងភពថ្មីនេះ ជាផល

ផលវសេន ទុក្ខវិចិត្តតាប្បច្ចុប្បដ្ឋានា វា ឬមានការសន្សំទុក្ខដោយ
អំណាចផល ជាអាការប្រាកដ

៤. ឧបចិត្តនាមរូបបទដ្ឋានា មាននាមរូបដែលសន្សំហើយ ជា
បទដ្ឋាន ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈ របស់ជរា

១. ខន្ធបរិបុកលក្ខណា មានការចាស់គ្រាំគ្រានៃខន្ធ ជាលក្ខណៈ

២. មរណុបនយនរសា មានការបង្កើនទៅជិតសេចក្តីស្លាប់ ជាកិច្ច

៣. យោពូនវិនាសបច្ចុប្បដ្ឋានា មានការវិនាសនូវវ័យក្មេងកំពុង
កម្លោះក្រមុំ ជាអាការប្រាកដ

៤. បរិបច្ចនាមរូបបទដ្ឋានា មានរូបកំពុងចាស់គ្រាំគ្រា ជា
បទដ្ឋាន ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈ របស់មរណៈ

- ១. ចុតិលក្ខណំ មានការឃ្នាតចាកទៅ ជាលក្ខណៈ ។
- ២. វិយោគរសំ មានការព្រាត់ប្រាស ជាសម្បត្តិរស
- ៣. គតិវិប្បវាសបច្ចុប្បដ្ឋានំ មានការប្រាសចាកគតិ ជាផល
- ៤. បរិភិដ្ឋមាននាមរូបបទដ្ឋានំ មាននាមរូបកំពុងបែកឆ្មាយ ជាបទដ្ឋាន ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈ របស់សោកៈ

- ១. អន្តោនិជ្ឈរាយនលក្ខណោ មានការដុតបំផ្លាញភាពខាងក្នុងខ្លួន ជាលក្ខណៈ
- ២. ចេតសោ បរិនិជ្ឈរាយនរសោ មានការដុតរោលចិត្ត ជាកិច្ច
- ៣. អនុសោចនបច្ចុប្បដ្ឋានោ មានការសោកសៅរឿយ ៗ ជាអាការប្រាកដ ។
- ៤. ទោសចិត្តប្បទេបទដ្ឋានោ មានទោសចិត្តកើតឡើង ជាបទដ្ឋាន ។

លក្ខណាទិចត្តក្កៈ របស់បរិទេវៈ

- ១. លាលប្បនលក្ខណោ មានការត្រួតត្រា ជាលក្ខណៈ
- ២. គុណទោសបរិកិច្ចនរសោ មានការរៀបរាប់ពណ៌នា ដល់គុណ
និងទោស ជាកិច្ច
- ៣. សម្មមបច្ចុប្បដ្ឋានោ មានការក្រវល់ក្រវាយចិត្ត ជាផល
- ៤. ទោសចិត្តមហាក្ខតបទដ្ឋានោ មានមហាក្ខតរូបកើតចេញពី
ទោសចិត្ត ជាបទដ្ឋាន ។

លក្ខណាទិចត្តក្កៈ របស់ទុក្ខ

- ១. កាយបីឡនលក្ខណំ មានការបៀតបៀនកាយ ជាលក្ខណៈ
- ២. ទុប្បញ្ញានំ ទោមនស្សករណរសំ មានការធ្វើទោមនស្សដល់
អ្នកមានបញ្ញាតិច ជាកិច្ច
- ៣. កាយិកាពាធថប្បដ្ឋានំ មានអាពាធផ្លូវកាយ ជាផល
- ៤. កាយបសាទបទដ្ឋានំ មានកាយប្រសាទ ជាបទដ្ឋាន ។

លក្ខណាទិចត្តក្កៈ របស់ទោមនស្ស

- ១. ចិត្តបីឡូនលក្ខណំ   មានការបៀតបៀនចិត្ត ជាលក្ខណៈ
- ២. មនោវិយាតនរសំ   មានការរុកគួនចិត្ត ជាកិច្ច
- ៣. មានសព្យាធិបច្ចុប្បដ្ឋានំ   មានការឈឺចិត្ត ជាផល
- ៤. ហទយវត្ថុបទដ្ឋានំ   មានហទយវត្ថុ ជាបទដ្ឋាន ។

លក្ខណាទិចត្តក្កៈ របស់ឧបាឃាសៈ

- ១. ព្យាសត្តលក្ខណោ   មានចិត្តជាប់ក្នុងអារម្មណ៍ផ្សេង ៗ
ជាលក្ខណៈ
ចិត្តបរិទេហនលក្ខណោ វា ឬមានការដុតចិត្តយ៉ាងខ្លាំង ជា
លក្ខណៈ
- ២. និត្តននរសោ   មានការដកថយចិត្ត ជាកិច្ច
- ៣. វិសាទបច្ចុប្បដ្ឋានោ   មានការសៅហ្មងចិត្ត ជាផល
- ៤. ហទយវត្ថុបទដ្ឋានោ   មានហទយវត្ថុ ជាបទដ្ឋាន ។

ចប់ បដិច្ចសមុប្បាទន័យ

អធិប្បាយបច្ច័យ ២៤ ក្នុងបដ្ឋានន័យ

ន័យនៃបដ្ឋាន បានដល់ បច្ច័យ ២៤ មានហេតុបច្ច័យជា
ដើម ទាំងនោះ បណ្ឌិតគប្បីជាបរិនិច្ឆ័យ ក្នុងពាក្យថា
“ហេតុប្បច្ច័យ”ជាដើម ។

១- ហេតុ

ហេតុ មានវចនត្ថៈថា ហិនោតិ បតិជ្ជាតិ ឯតេនាតិ =
ហេតុ* : បច្ចុយុបន្នធម៌^១ រមែងតាំងនៅ គឺ រមែងតាំងមាំដោយ
បច្ច័យនេះ ព្រោះហេតុនោះ បច្ច័យនោះ ទើបឈ្មោះថា ហេតុ ។

ម្យ៉ាងទៀត ហិនោតិ វា ឯតេន កម្មនិទានកូតេន ឧទ្ធំ ឧជំ
អភិហរន្តេន មូលេន វិយ បាទបោ តប្បច្ច័យំ ផលំ គច្ឆតិ
បវត្តតិ វុឡី វិរុឡី អាបជ្ជតិ = ហេតុ : ផលមានលោកៈជាដើម

---

១. បច្ចុយុបន្ន មានវចនត្ថៈថា បច្ចុយតោ ឧប្បន្នំ = បច្ចុយុបន្នំ ផលធម៌
ដែលកើតឡើងអំពី បច្ច័យ ឈ្មោះថា បច្ចុយុបន្នធម៌ ។

នោះ ជាបច្ច័យ រមែងប្រព្រឹត្តទៅ ដំណើរទៅ បានដល់ ការ
 ចម្រើនលូតលាស់ល្អដោយបច្ច័យ មានលោកៈជាដើមនេះ ដែលជា
 ហេតុនៃកម្ម ដូចដើមឈើ រមែងតាំងមាំដល់សេចក្តីចម្រើន
 លូតលាស់ល្អ ដោយបួសដែលស្រួប ឱ្យ(អាហារ) ឡើងទៅ
 ខាងលើ ព្រោះហេតុនោះ បច្ច័យមានលោកៈជាដើមនោះ ទើប
 ឈ្មោះថា ហេតុ ។ ហេតុនោះផង ជាបច្ច័យផង ព្រោះដូច្នោះ ទើប
 ឈ្មោះថា ហេតុប្បច្ច័យ ។ មានពាក្យអធិប្បាយលោកពោលទុកថា
 ហេតុជាបច្ច័យ គឺ ជាបច្ច័យដោយសេចក្តីជាហេតុ ដូច្នោះ ។ ធម៌
 គ្រឿងជួយឧបត្ថម្ភ គាំទ្រ ដោយអត្ថថា ជាមូលហេតុ ឈ្មោះថា
 ហេតុប្បច្ច័យ ដោយសន្លឹបថា ឈ្មោះថា ហេតុ ព្រោះអត្ថថា ជា
 មូល, ឈ្មោះថា បច្ច័យ ព្រោះអត្ថថា ឧបការៈ ដូច្នោះ ។

គប្បីជ្រាបសន្និដ្ឋានថា “ក៏ហេតុបច្ច័យនោះ ជាធម៌ ៦
 យ៉ាង ដែលជាគ្រឿងឧបត្ថម្ភដល់រូបទាំងឡាយ មានចិត្តជា
 សម្បជ្ជានក្នុងបវត្តិកាល និងមានកម្មជាសម្បជ្ជានក្នុងបដិសន្ធិកាល

៦៦

អភិធម្មត្ថសង្គហៈ បរិច្ឆេទទី ៨ បច្ចយសង្គហវិភាគ

ទាំងដល់នាមធម៌ដែលសម្បយុត្តគ្នាក្នុងបវត្តិកាល និងបដិសន្ធិកាល
ទាំង ២ ដោយអត្តថា ជាមូល ពោលគឺ ការញ៉ាំងធម៌ ឱ្យតាំង
នៅដោយល្អ ឱ្យសម្រេចដោយល្អ ដូចបួសទាំងឡាយនៃដើមឈើ
ជាគ្រឿងតាំងនៅនៃដើមឈើ ដូច្នោះ ។

២- អារម្មណប្បច្ច័យ

អារម្មណៈ មានវចនត្ថៈថា អាលម្ពិយតិ ទុព្វលេន វិយ
ទណ្ហាទិកំ ចិត្តចេត សិកេហិ គណ្ហិយតីតិ = អាលម្ពនំ : ធម្ម
ជាតិ ដែលឈ្មោះថា អារម្មណៈ ព្រោះអត្តថា ដែលចិត្តនិង
ចេតសិក តោងទុក គឺ ប្រកាន់ទុក ដូចមនុស្សទុព្វលតោងវត្តមាន
ឈើច្រត់ជាដើម ដូច្នោះ ។ ពិតមែន ចិត្ត និងចេតសិកប្រាវព្វនូវ
ធម៌ណា ៗ រមែងប្រព្រឹត្តធម៌នោះ ឈ្មោះថា អារម្មណប្បច្ច័យ
ដល់ធម៌ទាំងឡាយនោះ ព្រោះធម៌ណា មិនគប្បីដល់សេចក្តីជា
អារម្មណប្បច្ច័យ ធម៌នោះ មិនមានទេ ។

៣_អធិបតិប្បច្ច័យ

អធិបតិ មានវចនត្ថៈថា អត្តាធិនប្បវត្តិនំ បតិក្ខតោ
បច្ចុយោ = អធិបតិប្បច្ចុយោ : បច្ច័យដែលជាជំនែធម៌ទាំងឡាយ
ដែលមានការប្រព្រឹត្តិទៅជាប់តាមខ្លួន ឈ្មោះថា អធិបតិប្បច្ច័យ ។

ន័យទៀតថា អធិបតិទោះផង ជាបច្ច័យផង ព្រោះហេតុ
នោះ ឈ្មោះថា អធិបតិប្បច្ច័យ ។

៤_អនន្តរប្បច្ច័យ

៥_សមនន្តរប្បច្ច័យ

អនន្តរៈ មានវចនត្ថៈថា ន វិជ្ជតិ បច្ចុយុប្បន្នេន សហ
អន្តរំ ឯតស្ស បច្ចុយស្សាតិ = អនន្តរប្បច្ចុយោ : ឈ្មោះថា
អនន្តរប្បច្ច័យ ព្រោះអត្តថា មិនមានរវាងចន្លោះនៃបច្ច័យនេះ ជា
មួយនឹងបច្ចុយុប្បន្នធម៌ ។

សណ្ឋានាការេន សំ សុដ្ឋ អនន្តរប្បច្ចុយោ =
សមនន្តរប្បច្ចុយោ : បច្ច័យមិនមានរវាងចន្លោះដោយល្អ ព្រោះ
មិនមានសណ្ឋាន ឈ្មោះថា សមនន្តរប្បច្ច័យ ។

ធម៌ដែលកើតមុន ៗ រលត់ទៅហើយ អាចញ៉ាំងចិត្តប្ប្បាទ ដែលសមគួរឱ្យកើតឡើងក្នុងលំដាប់ខ្លួន ព្រះមានព្រះភាគត្រាស់ ថា អនន្តរឃ្ល័យ និងសមនន្តរឃ្ល័យ ។ ពិតមែន សេចក្តីប្លែក គ្នានៃបច្ច័យទាំងពីរនោះ ដោយត្រឹមតែព្យញ្ជនៈប៉ុណ្ណោះ តែដោយ អត្តសូម្បីពាក្យទាំង ២ ជាឈ្មោះនៃបច្ច័យដែលរលត់ទៅហើយ ដោយមិនមានធម៌ដទៃខ្លាំងជាចន្លោះ ដូចគ្នាតែម្យ៉ាង ព្រោះសេចក្តី ផ្សេងគ្នាដោយអត្តនៃបច្ច័យប៉ុណ្ណោះ មិនមាន ។

ចំណែកពាក្យដែលលោកអាចារ្យពួកខ្លះ ពោលថា “ឈ្មោះ ថា អនន្តរឃ្ល័យ ព្រោះមិនមានរវាងចន្លោះដោយអត្ត, ឈ្មោះថា សមនន្តរឃ្ល័យ ព្រោះមិនមាន រវាងចន្លោះដោយកាល” ដូច្នោះ ពាក្យនោះ រមែងខុសចាកព្រះបាលីថា “និរោធិ វុដ្ឋហន្តស្ស នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ ផលសមាបត្តិយា សមនន្តរឃ្ល័យេន បច្ច័យោ : នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនៈនៃព្រះអរិយៈ អ្នកចេញចាក និរោធិជាបច្ច័យដល់ផលសមាបត្តិ ដោយអំណាចសមនន្តរឃ្ល័យ” ជាដើម ។

ក៏នៅសញ្ញានាសញ្ញាយតនចិត្ត ដែលរលត់អស់ហើយ ៧ ថ្ងៃជាដើម (សត្តាហាទិកាលនិរុទ្ធ)^(១) នៅតែជាសមនន្តរប្បច្ច័យ ដល់ផលសមាបត្តិបាន ព្រោះដូច្នោះ មិនគប្បីធ្វើសេចក្តីប្រកាន់ គប្បីជឿសេចក្តីផ្សេងគ្នាក្នុងបច្ច័យទាំង ២ នេះ ដោយត្រឹមតែព្យ ញ្ញនៈប៉ុណ្ណោះ មិនមែនផ្សេងគ្នាដោយអត្ថ ។ ពិតមែន សេចក្តី ផ្សេងគ្នាត្រឹមតែព្យញ្ញនៈតែម្យ៉ាងនេះថា “សេចក្តីរលត់ដោយ ជាធម៌ អាចក្នុងការញ្ចាំងធម៌ដទៃឱ្យកើតឡើង ដោយមិនមានរវាង ចន្លោះនៃការរលត់របស់ធម៌ដែលកើតមុន និងការកើតរបស់ធម៌ ដែលកើតខាងក្រោយ ឈ្មោះថា ភាពជាអនន្តរប្បច្ច័យ, ការរលត់ នៃធម៌ដែលជាធម៌អាចដើម្បីញ្ចាំងធម៌ដទៃឱ្យកើតឡើង ដោយមិន មានរវាងចន្លោះដោយល្អ ដូចបង្ហាញចូលទៅកាន់សេចក្តីតែម្យ៉ាងជា

---

១. ពាក្យថា ជាដើម អាចារ្យពួកខ្លះពោលថា ចិត្តសូម្បីរលត់ទៅក្នុង អសញ្ញិភព ៥០០ កប្ប ក៏ដោយ កាលកើតឡើង ក៏លោកហៅថា អនន្តរ-សមនន្តរប្បច្ច័យ ។

មួយនឹងខ្លួន ដោយមិនមានការចែកថា ធម្មជាតិទាំងនេះនៅខាងលើ, ធម៌ទាំងនេះនៅខាងក្រោម, ធម៌ទាំងនេះនៅដោយជុំវិញ ដូច្នោះ ឈ្មោះថា សមនន្តរហ្សច្ច័យ” ដូច្នោះ ។

ពិតមែន សេចក្តីដែលនៅសញ្ញានាសញ្ញាយតនៈជាបច្ច័យ សូម្បីដល់និរោធន, និងចុតិចិត្ត ដែលមានក្នុងកាលមុនពីការកើតនៅ ក្នុងអសញ្ញីភព ជាធម៌អាចក្នុងការញ៉ាំងបដិសន្ធិដែលជាផល ដែល នឹងកើតសូម្បីក្នុងកាលដទៃ ក៏ឱ្យកើតដោយមិនមានរវាងចន្លោះ និង ក្នុងការឱ្យកើត ដូចបង្កើនចូលទៅកាន់ភាពដូចគ្នា ព្រោះអរូបធម៌ ដែលមានជាតិស្មើគ្នា មិនមានមកជ្រៀតជ្រែកត្រង់ចន្លោះ និងព្រោះ រូបធម៌ដែលមានជាតិផ្សេងគ្នា មិនអាចធ្វើការជ្រៀតជ្រែក ព្រោះ ហេតុនោះ ភាពជាអនន្តរហ្សច្ច័យ និងសមនន្តរហ្សច្ច័យ សូម្បីនៃ នៅសញ្ញានាសញ្ញាយតនៈ និងចុតិចិត្តនោះ ទើបមានបាន ។ ព្រោះដូច្នោះ សូម្បីកាលមិនមានសេចក្តីប្លែកគ្នាដោយធម៌ ក៏គប្បី ជឿសេចក្តីផ្សេងគ្នា ដោយត្រឹមតែសេចក្តីប្លែកគ្នា ដោយអត្តនៃ ឧបសគ្គៈ ដោយអំណាចនៃវេនេយ្យសត្វទាំងឡាយ អ្នកនឹងត្រាស់

ដឹង ដោយប្រការនោះ ៗ យ៉ាងនេះឯង ។

៦_សហជាតៈ ៧_អញ្ញមញ្ញប្បច្ច័យ

សហជាតប្បច្ច័យ មានវចនត្ថៈថា ៖

អត្តនោ អនុប្បត្តិយា សហុប្បន្នានម្បិ អនុប្បត្តិតោ
បកាសស្ស បទីបោ វិយ សហុប្បន្នានំ សហុប្បាទការេន
បច្ចុយោ = សហជាតប្បច្ចុយោ : ធម៌ដែលជាបច្ច័យដល់ធម៌ទាំង
ឡាយ ដែលកើតព្រមនឹងខ្លួន ដោយភាពជាធម៌ មានការកើតរួមគ្នា
ដូចប្រទីបជាបច្ច័យដល់ព្រំ ឈ្មោះថា សហជាត-ប្បច្ច័យ ព្រោះ
កាលខ្លួនមិនទាន់កើត សូម្បីធម៌ទាំងឡាយ ដែលនឹងកើតរួមជាមួយ
នឹងខ្លួន ក៏មិនកើត ។ សហជាតធម៌នោះ បានដល់ អរូបក្ខន្ធធ្វី ៤
មហាក្ខត្រុប ៤ និងធម៌ដែលជាវត្ថុ និងវិបាកក្នុងបដិសន្ធិខណៈ ។

អញ្ញមញ្ញៈ មានវចនត្ថៈថា ៖

អញ្ញមញ្ញំ ឧបត្តម្ហិយមានំ តិទណ្ឌំ វិយ អត្តនោ ឧបការ
កធម្មានំ ឧបត្តម្ហកការេន បច្ចុយោ = អញ្ញមញ្ញប្បច្ចុយោ : ធម៌

ដែលជាបច្ច័យដល់ធម៌ដែលឧបការៈដល់ខ្លួន ដោយភាពជាធម៌
ឧបត្ថម្ភ ដូចឈើ ៣ កំណាត់ ដែលទល់ជ្រែងគ្នាទុក ឈ្មោះថា
អញ្ញមញ្ញប្បច្ច័យ ។

បច្ច័យទាំង ២ គឺ សហជាតៈ និងអញ្ញមញ្ញៈ មានការប្លែក
គ្នាយ៉ាងនេះ គឺ ភាពជាធម៌ឧបការៈដោយអំណាចនៃភាពអញ្ញមញ្ញៈ
ប៉ុណ្ណោះ ឈ្មោះថា ភាពជាអញ្ញមញ្ញប្បច្ច័យ មិនមែនដោយត្រឹម
តែជាធម៌ដែលកើតរួមគ្នាទេ ប្រាកដយ៉ាងនេះហើយ ធម៌ខ្លះមាន
ប្រក្រតីជាសហជាតប្បច្ច័យតែម្យ៉ាង ទើបមិនហៅថា
អញ្ញមញ្ញប្បច្ច័យ ព្រោះនាមដែលមានប្រក្រតីជាសហជាតប្បច្ច័យ
ដល់ចិត្តជួរ ប និងមហាកុតរូប ដែលមានប្រក្រតីជាសហជាតប្បច្ច័យ
ដល់ឧបាទាយរូប លោកមិនបានលើកឡើងជាអញ្ញមញ្ញប្បច្ច័យ,
ពិតមែន បើសិនថា ភាពជាធម៌ឧបការៈដល់ធម៌ទាំងឡាយ ដែល
ឧបការៈដល់ខ្លួន ដោយសហជាតតែម្យ៉ាង នឹងគប្បីជា
អញ្ញមញ្ញប្បច្ច័យបានមែននោះ ក្នុងកាលនោះ សហជាតប្បច្ច័យ
និងអញ្ញមញ្ញប្បច្ច័យ ក៏នឹងគប្បីជាបច្ច័យដូចគ្នា ដូច្នោះឯង ។

៨_និស្សយៈ   ៩_ឧបនិស្សយប្បច្ច័យ

និស្សយ មានវចនត្ថៈថា ៖

ចិត្តកម្មស្ស បដោ វិយ សហជាតនាមរូបានំ និស្សយក្ខតា
ចត្តក្ខន្ធា តរុបព្វតាទីនំ បហី វិយ អាណា ការតោយេវ
សហជាតរូបសត្តវិញ្ញាណធាតុនំ យថាក្កមំ និស្សយា ក្ខតរូបំ វត្ថុ
ចាតិ = ឥមេ និស្សយប្បច្ច័យោ នាម : ធម៌ទាំងនេះ គឺ នាម
ក្នុង^១ ជាទីអាស្រ័យដល់នាមរូបដែលកើតរួមគ្នា ដូចផ្ទាំងសំពត់ជា
ទីទទួលរងភាពចិត្តកម្ម, ក្ខតរូប និងវត្ថុជាទីអាស្រ័យរបស់រូបដែល
កើតរួមគ្នា, និងវិញ្ញាណធាតុ ៧ តាមលំដាប់ដោយអាការ គឺ ភាព
ជាទីទទួលរងនោះឯង ដូចផែនដីជាទីអាស្រ័យទទួលរងដើមឈើ
និងភ្នំជាដើម ឈ្មោះថា និស្សយប្បច្ច័យ ព្រោះធ្វើអធិប្បាយថា

---

១. នាមរូប រមែងកើតព្រោះនាមជាបច្ច័យ ក្ខតរូបជាទីអាស្រ័យនៃវត្ថុ ៦,
វត្ថុ ៦ ជាទីអាស្រ័យនៃ វិញ្ញាណធាតុ ៧, ក្នុងចតុវេកាការក្ខមិ មិនមានរូប,
ក្នុងឯកវេកាការក្ខមិ មិនមាននាម ។

អ្នកត្រូវអាស្រ័យពីងផ្អែកនូវធម៌ទាំងឡាយ ។

ក្នុងអភិធម្មត្ថវិការិនី ពោលថា និស្សយតីតិ = និស្សយោ
: បច្ច័យណា ត្រូវធម៌ទាំងឡាយ គប្បីពីងផ្អែក ព្រោះហេតុនោះ
បច្ច័យនោះ ឈ្មោះថា និស្សយៈ ។

ឧបនិស្សយ មានវចនត្ថៈថា ពលវិភារេន និស្សយោ
បច្ចយោ = ឧបនិស្សយប្បច្ចយោ : បច្ច័យជាទីអាស្រ័យដោយ
ភាពជាបច្ច័យ មានកម្លាំងខ្លាំង ឈ្មោះថា ឧបនិស្សយប្បច្ច័យ
(ឧប សំព្ព បំភ្លឺដល់សេចក្តីឱ្យរឹងរិតតែល្អ និងពោលខាងមុខ) ។

១០_បុរេជាតៈ ១១_បញ្ញាជាតប្បច្ច័យ

បុរេជាត មានវចនត្ថៈថា ឆ វត្ថុនិ ឆាលម្ពនានិ ចាតិ ឥមេ
បច្ចយុប្បន្នតោ បឋមំ ឧបជ្ជិតា បវត្តមានការេន ឧបការកា =
បុរេជាតប្បច្ចយោ : ធម៌ទាំងនេះ គឺ វត្ថុ៦ និងអារម្មណ៍ ៦ ជា
ធម៌ ឧបការៈដោយភាពជាធម៌កើតឡើង ហើយប្រព្រឹត្តទៅមុន

បច្ចុយុប្បន្នធម៌ ឈ្មោះថា បុរេជាតិប្បច្ច័យ ។

បច្ច្នាជាតិ មានវចនត្ថៈថា បច្ច្នាជាតិបច្ចុយេ អសតិ សន្តាន ដ្ឋិតិ ហេតុការវ អគច្ឆន្តស្ស កាយស្ស ឧបត្ថម្ភនភារេន ឧបការកា បច្ច្នាជាតាចិត្តចេតសិកា ធម្មា = បច្ច្នាជាតិប្បច្ចុយោ : កាលមិន មានបច្ច្នាជាតិប្បច្ច័យ ធម៌ទាំងឡាយ គឺ ចិត្ត និងចេតសិក ដែល កើតខាងក្រោយ ជាធម៌ឧបការៈ ដោយជាការឧបត្ថម្ភដល់កាយ ដែលមិនទាន់ដល់ភាពជាហេតុនៃការតាំងនៅរបស់ការបន្ត ឈ្មោះថា បច្ច្នាជាតិប្បច្ច័យ ។

ម្យ៉ាងទៀតថា បច្ច្នាជាតោ បច្ចុយោ = បច្ច្នាជាតិប្បច្ចុយោ បច្ច័យធម៌ដែលកើតខាងក្រោយ ឈ្មោះថា បច្ច្នាជាតិប្បច្ច័យ ។

បច្ច្នាជាតិប្បច្ច័យនោះ បណ្ឌិតគប្បីឃើញដូចចេតនា មាន ការហ្មឺនហែង ក្នុងអាហារជាបច្ច័យ ដល់សរីរៈរបស់កូនសត្វត្នាត ទាំងឡាយ ដូច្នោះ ។

១២_អាសេវនប្បច្ច័យ

អាសេវន មានវចនត្ថៈថា បុរិមបរិចិត្តកន្លោះ រិយ ឧត្តរត្តរស្ស គន្ធស្ស កុសលាទិការេន អត្តសទិសស្ស បគុណ ពលការវិសិដ្ឋ អត្តសជាតិយតាគហណំ = អាសេវនំ : ការ ប្រកាន់ធម៌ (ជាអារម្មណ៍) ដូចគ្នានឹងខ្លួន ដោយភាពជាកុសលជា ដើម ដោយភាពជាធម៌ មានជាតិស្មើគ្នានឹងខ្លួន ដល់ការសម្រេច ពិសេសហើយ ដោយជាធម៌ជុំនាញនិងមានកម្លាំង ដូចគម្ពីរដែល ខ្លួនចង់ចាំទុកក្នុងកាលមុន ជាបច្ច័យដល់ការស្វាធារ្យ ក្នុងកាល ខាងក្រោយត ៗមក ដូច្នោះ ឈ្មោះថា អាសេវនប្បច្ច័យ ។ ធម៌ ទាំងឡាយ ដែលមានជាតិស្មើគ្នានោះឯង ជាបច្ច័យដល់ធម៌ទាំង ឡាយ ដែលមានជាតិស្មើគ្នា ដោយការសេពគប់នោះ ឈ្មោះថា អាសេវនប្បច្ច័យ ។

ពិតមែន ធម៌ដែលមានជាតិផ្សេងគ្នា រមែងមិនអាចញ៉ាំងធម៌ ដែលមានជាតិផ្សេងគ្នា ឱ្យកាន់យកគតិ ពោលគឺ ភាពជាកុសល ជាដើម ដែលសម្រេចពិសេសហើយ ដោយភាពជាធម៌មាន

កម្លាំងស្មុគរជំនាញរបស់ខ្លួន ដោយគុណ គឺ ការសេពគប់ទាំងខ្លួន
ឯង ក៏មិនកាន់យកគតិចាកពីធម៌មាន ជាតិផ្សេងគ្នានោះ ។

បណ្ឌិតគប្បីជ្រាបថា “ក៏អាសេវនប្បច្ច័យធម៌នោះ ជា
កុសលនិងអកុសលដែលជាលោកិយ និងជាកិរិយាជវន តែមិន
មានទោសកំហុស ដែលកន្លងទៅមិនមានចន្លោះ” ដូច្នោះ ។

១៣ - កម្មប្បច្ច័យ   ១៤ - វិបាកប្បច្ច័យ

កម្ម មានវចនត្ថៈថា ចិត្តប្បយោគសង្ខតក្រិយាការវន
សហជាតានំ នានក្ខណិកានញ ឧបការិកា ចេតនា =
កម្មប្បច្ច័យោ ចេតនាដែលឧបការៈដល់បច្ចុយុប្បន្នធម៌ដែលកើតរួម
គ្នា និងឧបការៈដល់បច្ចុយុប្បន្នធម៌ដែលកើតខណៈផ្សេងគ្នា ដោយ
ភាពជាការធ្វើ ពោលគឺ សេចក្តីខ្វល់ខ្វាយនៃចិត្ត ឈ្មោះថា
កម្មប្បច្ច័យ ។

កម្មប្បច្ច័យមាន ២ យ៉ាង គឺ សហជាតកម្មប្បច្ច័យ និង

នានាខណិកកម្មប្បច្ច័យ, បណ្តា ២ យ៉ាងនោះ កម្មជាបច្ច័យ កើតព្រមនឹងធម៌ដែលជាបច្ចយុប្បន្ន ហៅថា សហជាតកម្មប្បច្ច័យ ចំណែកកម្មដែលជាកុសល និងអកុសលដែលរលត់ទៅជាបច្ច័យ ឱ្យកើតវិបាកនាមក្ខន្ធ ៤ និងកដត្តារូបដែលមានខណៈផ្សេងគ្នា ហៅថា នានក្ខណិកកម្មប្បច្ច័យ ។

វិបាក មានវចនត្ថៈថា អត្តនោ និរុស្សហសន្តការេន សហជាតនាមរូបានំ និរុស្សហសន្តការាយ ឧបការោ វិបាកចិត្ត ចេតសិកា = វិបាកប្បច្ចយោ : ចិត្ត និងចេតសិកាដែលជាវិបាក ជាធម៌ឧបការៈដល់នាមរូបដែលកើតរួមគ្នា ដោយភាពដែលខ្លួន ជា ធម៌ស្ងប់ចំពោះភាពជាធម៌ស្ងប់គ្មានឧស្សហ៍ (ជាមួយគ្នា) ទើប ឈ្មោះថា វិបាកប្បច្ច័យ ។ (បច្ច័យក៏ស្ងប់ បច្ចយុប្បន្នក៏ ស្ងប់) ។

ពិតមែន វិបាកមានភវន្តិចិត្តជាដើម ជាវត្ថុដែលដឹងបាន ដោយលំបាក ព្រោះជាសេចក្តីស្ងប់នៃសន្តានដែលគ្មានបច្ច័យនោះ ឯង ព្រោះត្រឹមតែជាសេចក្តីសម្រេចចាកពីកម្មដែលសត្វធ្វើទុក

ព្រោះភាពជាវិបាកទាំងនោះ ដែលសត្វទាំងឡាយ មិនគប្បីឱ្យ
សម្រេចដោយការព្យាយាម ។

ក៏វិបាកចិត្តទាំងឡាយ ត្រឹមតែការធ្លាក់ទៅក្នុងអារម្មណ៍ មាន
រូបារម្មណ៍ជាដើម, សម្បជ្ជិច្ឆន្ទៈ (ការទទួល) សន្តិរណៈ (ការ
ពិចារណា) ជាបស្ថេរដឹងបានដោយលំបាកតែម្តង ។ សេចក្តីដែល
បញ្ចវិញ្ញាណ សម្បជ្ជិច្ឆន្ទចិត្ត សន្តិរណចិត្តទាំងនេះ ទទួល
អារម្មណ៍ មានរូបជាដើម បណ្ឌិតរមែងដឹងបានដោយការប្រព្រឹត្តិ
ទៅនៃជវនប្បណ្តោះ ដូច្នោះឯង ។

១៥_អាហារប្បច្ច័យ

អាហារ មានវចនត្ថៈថា រូបារូបនាំ ឧប្បត្តម្ភកត្តេន ឧបការ
កា ចត្តារោ អហារា = អាហារប្បច្ច័យោ : អាហារ ៤ ឧបការៈ
ដល់រូបនិងអរូប ដោយភាពជាគ្រឿងឧបត្តម្ភ ឈ្មោះថា
អាហារប្បច្ច័យ ។

ពិតមែន សូម្បីកាលមានកម្មតាក់តែងឱ្យកើតអាហារជា
 គ្រឿងជួយឧបត្ថម្ភនោះឯង ដែលជាកិច្ចសំខាន់របស់អាហារ ។
 សូម្បីអាហារកាលឱ្យកើតឡើង ក៏ជួយឧបត្ថម្ភ ដោយអំណាចនៃ
 ការបន្ត មិនដាច់ខ្សែឱ្យកើតឡើង ព្រោះដូច្នោះ គ្រឿងជួយ
 ឧបត្ថម្ភនោះ ឈ្មោះថា អាហារ ។

១៦-ឥន្ទ្រិយប្បច្ច័យ

ឥន្ទ្រិយ មានវចនត្ថៈថា តេសុ តេសុ កិច្ចេសុ បច្ចយុប្បន្ន
 ធម្មេហិ អត្តានំ អនុវត្តាបនសង្ខាតអធិបច្ចតេន បច្ចយោ =
 ឥន្ទ្រិយប្បច្ចយោ : ធម៌ឈ្មោះថា បច្ច័យ ព្រោះអត្ថ គឺ ភាពជាធំ
 ពោលគឺ ការញ៉ាំងបច្ចយុប្បន្នធម៌ទាំងឡាយ ឱ្យស្របតាមខ្លួន ក្នុង
 កិច្ចនោះ ឈ្មោះថា ឥន្ទ្រិយប្បច្ច័យ ។

១៧-ឈានប្បច្ច័យ

ឈាន មានវចនត្ថៈថា អាលម្ពនបនិជ្ឈានលក្ខណូប
និសជ្ឈានវសេន ឧបគន្ធា អាលម្ពនំ និជ្ឈានកា វិតក្កាទេយោ =
ឈានបច្ច័យោ : ធម៌ទាំងឡាយមានវិតក្កៈជាដើម ដែលចូលទៅ
សម្លឹងអារម្មណ៍ ដោយអំណាចអារម្មណូបនិជ្ឈាន និងលក្ខណូប
និជ្ឈាន ឈ្មោះថា ឈានប្បច្ច័យ ។

១៨-មគ្គប្បច្ច័យ

មគ្គ មានវចនត្ថៈថា សុគតិភោ ទុគ្គតិភោ បុញ្ញភោ
បាបភោ វា និយ្យានភ្លេន ឧបការកា សម្មាទិដ្ឋាទេយោ =
មគ្គប្បច្ច័យោ : ធម៌មាន សម្មាទិដ្ឋិជាដើម ឈ្មោះថា ឧបការៈ
ព្រោះអត្ថថា ជាហេតុនាំចេញចាកសុគតិ ឬទុគ្គតិ ចាកបុណ្យ ឬ
បាប ឈ្មោះថា មគ្គប្បច្ច័យ ។

១៩_សម្បយុត្ត ២០_វិប្បយុត្តប្បច្ច័យ

សម្បយុត្ត មានវចនត្ថៈថា បរមត្ថតោ ភិទ្ទាបិ ឯកីការី គតា វិយ ឯកុប្បាទាទិសន្ទាត សម្បយោគលក្ខណេន ឧបការកា នាម ធម្មាវ = សម្បយុត្តប្បច្ច័យោ : នាមធម៌ទាំងឡាយនោះឯង សូម្បីផ្សេងគ្នាដោយបរមត្ថ ក៏ដូចជាដល់សភាពដូចគ្នាតែម្យ៉ាង ជា ធម៌ឧបការៈដោយលក្ខណៈនៃសម្បយោគៈ ពោលគឺ មានការកើត ឡើងជាមួយគ្នាជាដើម ឈ្មោះថា សម្បយុត្តប្បច្ច័យ ។

សម្បយោគលក្ខណៈមាន ៤ គឺ

- ១- ឯកុប្បាទ កើតព្រមគ្នា
- ៣- ឯកាលម្ពន មានអារម្មណ៍ជាមួយគ្នា
- ២- ឯកនិរោធិ រលត់ព្រមគ្នា
- ៤- ឯកវត្ថុក មានវត្ថុជាមួយគ្នា

វិប្បយុត្ត មានវចនត្ថៈថា អញ្ញមញ្ញសម្ពន្ធតាយ យុត្តាបិ សមាទា វិប្បយុត្តការេន វិសំសដ្ឋតាយ នានត្ថបគមនេន ឧបការ កា វត្ថុចិត្តចេតសិកា = វិប្បយុត្តប្បច្ច័យោ : វត្ថុរូប ចិត្ត និង

ចេតសិក ទោះបីជាធម៌ប្រកបជាមួយគ្នា ដោយសភាព ជាធម៌ទាក់
ទងនូវគ្នានិងគ្នា ក៏ជាធម៌ឧបការៈដោយការចូលដល់ផ្សេងគ្នា ដោយ
សភាពជាធម៌មិនប្រឡំគ្នា ព្រោះភាពជាវិប្បយុត្តគ្នា ឈ្មោះថា
វិប្បយុត្តប្បច័យ ។ វិប្បយុត្តប្បច័យ បានដល់ នាមនិងរូប មិន
ប្រកបដោយលក្ខណៈទាំង ៤ តាមដែលពោលទុកនៅក្នុង
សម្បយុត្តប្បច័យ ។ ក្នុងបដិសន្ធិ រូប និងនាម កើតព្រមគ្នា ក្នុង
បវត្តិកាល ចិត្តជួបកើតព្រមគ្នា និងចិត្តតែមិនបានគ្រប់លក្ខណៈ
ទាំង ៤ តាមដែលពោលហើយ ។

វិប្បយុត្តៈ មាន ២ គឺ

១- អការវិប្បយុត្តំ គឺ វិប្បយុត្ត ព្រោះការមិនមាន ដូច
ជា "ទិដ្ឋិតវិប្បយុត្តំ" ប្រែថា ចិត្តមិនប្រកបដោយការឃើញខុស
"ញាណវិប្បយុត្តំ" ចិត្តមិនប្រកបដោយញាណ ។

២- វិសំសដ្ឋវិប្បយុត្តំ គឺ វិប្បយុត្ត ព្រោះជាធម៌មិន
ប្រឡំប្រឡំគ្នា ដូចក្នុងវិប្បយុត្តប្បច័យនេះ ។

២១_ អត្ថិប្បច្ច័យ   ២២_ នត្ថិប្បច្ច័យ

អត្ថិ មានវចនត្ថៈថា បច្ចុប្បន្នសភាវេន អត្ថិការវេន តាទិសស្សេវ ធម្មស្សុបត្តម្កកត្តេន ឧបការកា សហជាតំ បុរេជាត ន្តិ អាទិនា វត្ថុមានធម្មា អត្ថិប្បច្ច័យោ : ធម៌ដែលលោកអាចារ្យ ពោលទុក ដោយពាក្យថា សហជាតំ (កើតព្រមគ្នា) បុរេជាតំ (កើតមុន) ជាដើម ឈ្មោះថា ជាធម៌ឧបការៈ ព្រោះជាការ ឧបត្ថម្ភដល់ធម៌ដូច្នោះឯង ដោយសភាពជាធម៌មាន ដែលមាន សភាពជាបច្ចុប្បន្ន ឈ្មោះថា អត្ថិប្បច្ច័យ ។

សូម្បីពោលកម្មឱ្យអ្នកកើតមាន សេចក្តីខ្វល់ខ្វាយនៃ អត្ថិប្បច្ច័យ ក្នុងបិតិខណៈបុណ្ណោះ ជាសេចក្តីលក្រៃលែង ព្រោះ ដូច្នោះ ភាពដែលជាអត្ថិប្បច្ច័យទាំងនោះ ជាធម៌ជួយគាំទ្រទុក ទើប លោកកាន់យកដោយពាក្យថា សហជាតំ (កើតព្រមគ្នា) ជា ដើម ។ ពាក្យថា សហជាតំ សំដៅដល់ នាមរូបដែលកើតព្រម គ្នាក្នុងបដិសន្ធិកាល ចំណែកពាក្យថា បុរេជាតំ សំដៅយករូប ដែលកើតមុន ក្នុងបវត្តិកាល ព្រោះរូបកើតនៅមាន ទើប

ជាបច្ច័យ ។

នត្តិ មានវចនត្ថៈថា ឯកស្មី ផស្សៈទិសមុទាយេ បវត្តមាទេ
 ទុតិយស្ស អការតោ អត្តនោ បិតិយា ឱកាសមលកន្តានំ អនន្តរំ
 ឧប្បជ្ជមានកចិត្តចេតសិកានំ ឱកាសទានវសេន ឧបការកា
 អនន្តរនិរុទ្ធា ចិត្តចេតសិកា = នត្តិប្បច្ច័យោ : ចិត្ត និវេចតសិក
 ដែលរលត់ទៅ មិនមានរវាងចន្លោះ ជាធម៌ឧបការៈដោយអំណាច
 នៃការឱ្យឱកាសដល់ចិត្ត និងចេតសិកដែលនឹងកើតឡើង ក្នុង
 លំដាប់ជាប់គ្នា ដែលមិនមានឱកាសដើម្បីការតាំងនៅរបស់ខ្លួន
 ព្រោះកាលពួកធម៌មានផស្សៈជាដើម ពួកមួយមិនទាន់ប្រព្រឹត្តទៅ
 ពួកធម៌ទី ២ មានផស្សៈជាដើម ក៏មិនមាន ឈ្មោះថា
 នត្តិប្បច្ច័យ ។

២៣_វិគត ២៤_អវិគតប្បច្ច័យ

វិគត មានវចនត្ថៈថា អត្តនោ សភាវាវិគមេន អប្បវត្ត-
មានំ វិគតភាវេន ឧបការកាយេវ ធម្មា = វិគតប្បច្ច័យោ : ធម៌
ទាំងឡាយ ដែលឧបការៈដល់ធម៌ទាំងឡាយនុ៎ះឯង ដែលប្រព្រឹត្ត
ទៅមិនទាន់បាន ដោយសភាពរបស់ខ្លួន នៅមិនទាន់អស់ទៅដោយ
ជាការដែលប្រាសទៅហើយ ឈ្មោះថា វិគតប្បច្ច័យ ។

អវិគត មានវចនត្ថៈថា និរោធនុបគមនវសេន ឧបការក
អត្តិបច្ច័យាវ = អវិគតប្បច្ច័យោ : អត្តិប្បច្ច័យនោះឯង ជា
ឧបការៈ ដោយអំណាចនៃការនៅមិនទាន់ចូលដល់ការរលត់
ឈ្មោះថា អវិគតប្បច្ច័យ ។

សូម្បីកាលមិនមានការប្លែកគ្នានៃអត្តិប្បច្ច័យ ជាមួយនឹង
អវិគតប្បច្ច័យទាំងពីរនោះ បណ្ឌិតគប្បីជ្រាបសេចក្តីជាបច្ច័យដែល
ផ្សេងគ្នា យ៉ាងនេះគឺ “ភាពជាធម៌ដែលមានឧបការៈដោយត្រឹមតែ
ការនៅមានប្រាកដ ឈ្មោះថា អត្តិប្បច្ច័យ ភាពជាធម៌ដែលឧបការៈ
ដោយអំណាចនៃការនៅមិនចូលដល់ការរលត់ ឈ្មោះថា

អវិតតប្បច្ច័យ” ។

ពិតមែន បណ្ឌិតជឿក្នុងព្រះមានព្រះភាគថា “ព្រះមានព្រះ
ភាគ ទ្រង់ជ្រាបអំណាចពិសេសនៃធម៌ទាំងឡាយ គ្រប់យ៉ាង ទើប
ទ្រង់សម្តែងបច្ច័យ ២៤ ទុក៖” ដូច្នោះ ។

គួរធ្វើសុតមយញ្ញាណឱ្យកើតឡើងថា “ធម៌ទាំងនេះ មាន
សេចក្តីពិសេសយ៉ាងនេះ” ហើយគួរធ្វើសេចក្តីព្យាយាម ដើម្បីការ
ត្រាស់ដឹងវិសេសនៃបច្ច័យទាំងនោះ ដោយចិន្តាមយញ្ញាណ និង
ភាវនាមយញ្ញាណ ។ ក្នុងសេចក្តីនេះ បណ្ឌិតគប្បីសន្និដ្ឋានថា
សូម្បីសេចក្តីនៃធម៌អាចមិនប្លែកគ្នា ក៏ពិតមែន តែបច្ច័យដែល
ត្រាស់ទុកក្នុងកាលមុន ព្រះអង្គក៏ត្រាស់ដដែលទៀតដោយប្រការ
ដទៃ ដោយអំណាចនៃបុគ្គលដែលគួរទូន្មានបាន ដោយប្រការនោះ.
ដូចដែលទ្រង់ត្រាស់អហេតុកុកុកៈទុកហើយ ក៏ទ្រង់ត្រាស់ហេតុ
វិប្បយុត្តទុកៈទៀត ដូច្នោះ ។

អធិប្បាយ សង្គហតថាទី ៥-៦

បច្ច័យទាំងឡាយ តាំងនៅដោយអាការ ៦ យ៉ាង គឺ ៖

- ១- នាម បានដល់ នាមក្ខន្ធធ ៤ ជាបច្ច័យដល់នាម ដូច្នោះនុ៎ះឯង ដោយចំណែក ៦ គឺ ដោយអាការ ៦ យ៉ាង ។
- ២- នាមនុ៎ះឯង ជាបច្ច័យដល់នាមធម៌ និងរូបធម៌ ដែលកើត ប្រព្រឹត្តទៅរួមគ្នា ដោយចំណែក ៥ ។
- ៣- នាមនុ៎ះឯង ជាបច្ច័យដល់រូបដែលផ្សេងដោយកូតរូប និង ឧបាទាយរូបទៀត ដោយចំណែកតែមួយ ។
- ៤- ចំណែករូបជាបច្ច័យដល់នាមត្រឹមតែម្យ៉ាង ។
- ៥- បញ្ញត្តិ និងនាមរូបជាបច្ច័យដល់នាម ដោយចំណែក ២ គឺ ២ ប្រការ ។
- ៦- មួយទៀត ទាំង ២ យ៉ាង គឺ នាមរូបទាំង ២ ដែលប្រព្រឹត្ត ទៅរួមគ្នា ជាបច្ច័យដល់នាមរូបទាំង ២ ដូច្នោះនុ៎ះឯង ដោយ អាការ ៩ យ៉ាង ។

បច្ច័យទាំងឡាយ តាំងនៅដោយអាការ ៦ យ៉ាង ដោយ

ប្រការ ដូច្នោះ ។

វិនិច្ឆ័យជវ័នដល់ភាពជាអាសេវនប្បច្ច័យ

អព្យាកតវិបាក ដល់ភាពជាវិបាក ដោយអំណាចនៃកម្ម
ត្រូវកម្លាំងនៃកម្មបន្សាត់ទៅ ប្រព្រឹត្តទៅប្រៀបដូចធ្លាក់ចុះទៅហើយ
តោងសភាវៈរបស់ខ្លួនទុកឱ្យចម្រើន មិនឱ្យវិបាកដទៃប្រព្រឹត្តទៅ
និងមិនតោងអានុភាពនៃវិបាកដើមកើតឡើង, ក៏នៅក្នុង
អហេតុកិរិយាចិត្តទាំងឡាយ អាវជួនចិត្តទាំង ២ រមែងមិនជាអា
សេវនប្បច្ច័យ ព្រោះលើកហសិតុប្បាទចិត្តតែម្យ៉ាងឡើងជាអា
សេវនប្បច្ច័យ បានដោយព្រះបាលីថា “ក្នុងអាសេវនៈ ព្រោះភាវៈ
នៃធម៌ មិនមែនមគ្គប្បច្ច័យ ទើបមានបញ្ញាព្យាករណ៍មួយ” ដូច្នោះ
ព្រោះដូច្នោះ ជវ័នទាំងឡាយ ទើបដល់ភាពជាអាសេវនប្បច្ច័យ
លោកអាចារ្យសន្និដ្ឋានទុកដូច្នោះ ទើបពោលពាក្យថា “បុរិមានិ
ជវនានិ”ជាដើម ។ ក៏កាលមានពាក្យមិនប្លែកនេះ បណ្ឌិតគប្បី
ឃើញ កុសលជវ័ន អកុសលជវ័ន និងអព្យាកតជវ័នចំពោះ

លោកិយៈប៉ុណ្ណោះ ព្រោះលោកមិនលើកយកលោកុត្តរជវ័ននេះ ជា
អាសេវនប្បច្ច័យ មកធ្វើអត្តាធិប្បាយទុកយ៉ាងនេះ ក្នុងអដ្ឋកថាប
ដ្ឋាន ទើបពោលថា “លោកុត្តរជវ័ន ឈ្មោះថា អាសេវនប្បច្ច័យ
មិនមាន” ដូច្នោះ ។

ពិតហើយ បណ្តាលោកុត្តរកុសលនោះ លោកុត្តរកុសល
មិនអាចញ៉ាំង ផលចិត្តនោះឱ្យកាន់យកគុណ គឺ អាសេវនៈ
ព្រោះខ្លួនជាជវ័នទៅក្នុងខាងមុខនៃផលចិត្ត ដែលមានជាតិផ្សេងគ្នា
ក៏ផលចិត្ត សូម្បីកើតឡើងដោយអំណាចនៃជវ័ន ក៏មិនកាន់យកអា
សេវនៈ ដោយន័យដែលពោលហើយ ក្នុងអព្យាកតវិបាក និងមិន
ញ៉ាំងវិបាកដទៃឱ្យកាន់យកអាសេវនៈ ។

សូម្បីពាក្យដែលលោកអាចារ្យធម្មបាលត្រូវ ពោលទុកថា
“ជវ័នដែលនឹងផុតទៅចាកពីអាសេវនៈ មិនមាន” ដូច្នោះ សូម្បី
ពាក្យនោះ ក៏ត្រូវយល់ថា លោកពោលទុកដោយអំណាចវោហារ
ជាចំណែកច្រើន ។ ដោយប្រការក្រៅពីនេះ ក៏គប្បីជាប់ទាក់
ទងដល់សេចក្តី ដែលលោកអាចារ្យពោលដោយមិនទាន់ពិចារណា

(ពិនិត្យមើល) សេចក្តីឱ្យបានល្អ ។

តែពាក្យថា “មគ្គមិនកាន់យកអាសេវនៈអំពីគោត្រកូ” ដូច្នោះ មិនមាន ព្រោះមិនប្រាថ្នាយកសេចក្តីដែលធម៌ មានជាតិផ្សេងគ្នា ដោយអំណាចនៃភូមិជាដើម ។ សមដូចព្រះតម្រាស់ដែលព្រះមាន ព្រះភាគត្រាស់ទុកក្នុងបករណបដ្ឋានថា “គោត្រកូ មគ្គស្ស, វោទានំ មគ្គស្ស អាសេវនប្បច្ចយេន បច្ចយោ : គោត្រកូ (ជាបច្ច័យ) នៃមគ្គ, វោទានៈជាបច្ច័យនៃមគ្គ ដោយអាសេវនប្បច្ច័យ”^១ ដូច្នោះ ។

អធិប្បាយ ភពជាបច្ច័យរបស់នាមរូប

សេចក្តីដែលរូបធម៌ទាំងឡាយ សូម្បីកើតឡើងព្រមគ្នា ក៏ មិនឈ្មោះថា សម្បយុត្តប្បច្ច័យ ព្រោះមិនមានលក្ខណៈនៃ សម្បយោគៈ ៤ មានឯកុប្បាទជាដើម លោកអាចារ្យធ្វើទុកក្នុងចិត្ត ដូច្នោះ ទើបពោលពាក្យថា “ធម៌ទាំងឡាយ គឺ ចិត្តនិងចេតសិក

---

១. អភិ. បដ្ឋា. កុសលត្តិកៈ. ៩៤. ៥៦២/២៧៥ ។

ដែលកើតព្រមគ្នា ជាបច្ច័យដល់គ្នា ដោយអំណាចនៃ
សម្បយុត្តប្បច្ច័យ” ដូច្នោះ ។

បទថា “ហេតុជ្ឈានន្តមគ្គនិ សហជាតានំ នាមរុបុនំ”
អធិប្បាយថា ហេតុ, អន្តិឈាន, និងអន្តមគ្គ, ទាំង ៣ នេះ
រមែងជាបច្ច័យដល់រូបដែលមានកម្មជាសមុដ្ឋានក្នុងបដិសន្ធិកាល
និងមានចិត្តជាសមុដ្ឋានក្នុងបវត្តិកាល និងដល់នាមដែលកើតព្រមគ្នា
ក្នុងបដិសន្ធិកាល និងបវត្តិកាលទាំង ២ ដោយបច្ច័យ មាន
ហេតុប្បច្ច័យជាដើម ។ ពិតមែន លោកអាចារ្យពោលថា ក្នុង
ពាក្យទាំងពួងដែលថា សហជាតរូប ដូច្នោះ បណ្ឌិតគប្បីជ្រាបថា
រូបមានកម្មជាសមុដ្ឋាន ក្នុងបដិសន្ធិកាល និងមានចិត្តជាសមុដ្ឋាន
ក្នុងបវត្តិកាល ។ ពាក្យថា “សជាតា ចេតនា” បានដល់ ចេតនា
ដែលកើតព្រមគ្នា ដោយហោចទៅសូម្បីចក្ខុវិញ្ញាណជាដើម ។
ក្នុងពាក្យថា សហជាតានំ នាមរុបុនំ បានដល់ ចេតនាទាំងអស់
រមែងជាបច្ច័យដល់នាម ចេតនាដែលសហគតដោយបដិសន្ធិ
រមែងជាបច្ច័យដល់រូបដែលមានកម្មជាសមុដ្ឋាន និងចេតនាដែល

សហគតដោយចិត្តដែលញ៉ាំងរូបឱ្យកើតក្នុងបវត្តិកាល ជាបច្ច័យ
 ដល់រូបដែលមានចិត្តជាសមុដ្ឋាន ។ ពាក្យថា “នានក្ខណិកា
 ចេតនា” បានដល់ កុសលចេតនា និងអកុសលចេតនា ដែល
 កើតឡើងក្នុងភពទាំងឡាយ មានអតីតភពជាដើម ក្នុងខណៈផ្សេង
 គ្នាពីខណៈវិបាក ។ ពាក្យថា នាមរូបានំ បានដល់ ចេតនាកើត
 ខណៈផ្សេងគ្នា រមែងជាបច្ច័យដល់នាមរូប ក្នុងបដិសន្ធិកាល និង
 បវត្តិកាលទាំង ២ ។ ពាក្យថា “វិបាកក្ខន្ធា” បានដល់ អរូប
 ក្ខន្ធដែលជាវិបាក មានបដិសន្ធិវិញ្ញាណជាដើម ។ ពិតមែន សូម្បី
 រូបមានកម្មជាសមុដ្ឋាន ក៏មិនមានវោហារថា វិបាក ព្រោះសព្វថា
 វិបាក និយមប្រើចំពោះក្នុងអរូបធម៌ទាំងឡាយ ដូចគ្នានឹងកម្មនុ៎ះឯង
 ដោយភាពជាអរូបធម៌ និងជាធម៌មានអារម្មណ៍ប៉ុណ្ណោះ ។

ពាក្យថា “បុរេជាតស្ស ឥមស្ស កាយស្ស” សេចក្តីថា
 នាមជាបច្ច័យដល់រូបកាយនេះ ដែលកើតឡើងមុនអំពីធម៌ដែល
 ជាបច្ច័យ ។

សួរថា ក៏កាលបច្ចុយុប្បន្នធម៌ មានការកើតឡើងមុន ធម៌

ដែលកើតខាងក្រោយជាបច្ច័យ តើនឹងមានដូចម្តេច ?

ឆ្លើយថា ខ្ញុំបានពោលទុកហើយ មិនមែនឬថា កាលមិន មានបច្ច័យជាតធម៌ (គឺ ចិត្តនិងចេតសិក) ជាបច្ច័យជួយ ឧបត្ថម្ភដល់រូបកាយ ដែលមិនទាន់ដល់ភាពជាហេតុនៃសេចក្តីតាំង នៅរបស់សន្តាន (គឺ ឧបត្ថម្ភឱ្យរូបតាំងនៅរហូតដល់គ្រប់ អាយុ) ព្រោះដូច្នោះ បច្ច័យនេះ ទើបធ្វើការជួយក្នុងការ ឧបត្ថម្ភ ដោយភាពជាហេតុនៃការប្រព្រឹត្តទៅក្នុងសន្តាន ព្រោះ ដូច្នោះ ទើបមិនមានសេចក្តីខុសប្លែកអ្វីទេ ។

រូបជាបច្ច័យដល់នាម ដែលលោកអាចារ្យពោលថា “ឆ វត្ថុនិ បវត្តិយំ” ដូច្នោះទុក ក៏ព្រោះវត្ថុមានចក្ខុជាដើម មិនទាន់កើត ក្នុងបដិសន្ធិកាល និងព្រោះកាលមានការកើត ក៏មិនទាន់ចូលដល់ ភាពជាបច្ច័យដល់វិញ្ញាណនោះ. និងព្រោះហេតុនៃវត្ថុ ដែលកើត ព្រមនឹងបដិសន្ធិវិញ្ញាណជាវត្ថុដែលកើតមុនមិនមាន ។ ក៏ពាក្យថា “អារម្មណ៍ ៥ ជាបច្ច័យដល់បញ្ចវិញ្ញាណវិថី” នេះ លោកអាចារ្យ ពោលសំដៅយកន័យដែលមានហើយ ក្នុងអារម្មណបុរេជាត

និទេស ។

បញ្ញត្តិ នាមរូប ជាបច្ច័យដល់នាម ២ យ៉ាង

សូម្បីធម្មារម្មណ៍ដែលជាអារម្មណ៍កើតមុនជាបច្ច័យ ដែល
បណ្ឌិតមែនបានក្នុងមនោវិញ្ញាណវិថី ព្រោះសូម្បីវត្ថុ មានចក្ខុ
ដែលជាបច្ចុប្បន្នជាដើម លោកក៏កាន់យកក្នុងបញ្ញាវារៈដោយមិន
ប្លែកគ្នា ដោយន័យជាដើមថា “ព្រះសេក្ខៈឬបុប្ផជន រមែងឃើញ
ច្បាស់នូវចក្ខុ ដោយការមិនទៀង ជាទុក្ខ ជាអនត្តា” ដូច្នោះ ។

ពិតមែន ពាក្យដែលពោលថា “អារម្មណ៍បច្ចុប្បន្នយ៉ាង
ណា ដែលមានមនោវិថីកាន់យកប្រព្រឹត្តទៅ អារម្មណ៍នោះ ជា
អារម្មណបុរេជាតប្បច្ច័យដល់មនោវិថី” ដូច្នោះ នោះសម្រេចតាម
ប្រាថ្នា (នេះម្យ៉ាង) ។

ឧបនិស្ស័យដោយប្រក្រតីនោះឯង គឺ ដោយសភាវៈរបស់
ខ្លួនប៉ុណ្ណោះ រៀរចាកបច្ច័យដទៃ ឈ្មោះថា បកត្តុបនិស្ស័យ ។
មានអធិប្បាយដែលលោកពោលទុកថា “ឧបនិស្ស័យមួយ

៩៦ អភិធម្មត្ថសង្គហៈ បរិច្ឆេទទី ៨ បច្ចយសង្គហវិភាគ

ចំណែកខ្លះ មិនហយជាមួយអារម្មណ៍ដទៃ” ដូច្នោះ ។ ម្យ៉ាងទៀត ឧបនិស្ស័យដែលធ្វើទូទៅ ឈ្មោះថា បកត្ថបនិស្ស័យ ។

ក៏ ប អក្សរក្នុងពាក្យថា “បកតោ”នេះ ជាឧបស័ក្ក ។ ប អក្សរនោះ រមែងបំភ្លឺធម៌ដែលបុគ្គលគប្បីឱ្យសម្រេច ក្នុងសន្តាន និងភាពជាធម៌ដែលបុគ្គលគប្បីសេព ដោយភាពជាធម៌អាចក្នុងការ ញ៉ាំងផលរបស់ខ្លួនឱ្យកើត ។ ព្រោះដូច្នោះ អកុសលធម៌មានរាគៈ ជាដើម និងកុសលធម៌មានសទ្ធាជាដើម ដែលសម្រេចក្នុងសន្តាន របស់ខ្លួន ឬឧតុនិងភោជនៈជាដើម ដែលបុគ្គលគប្បីសេព ឈ្មោះ ថា បកត្ថបនិស្ស័យ ។ លោកអាចារ្យអធិប្បាយ បកត្ថបនិស្ស័យ ទុកដោយប្រការ ដូច្នោះ ។

ពាក្យថា “ធ្វើឱ្យចាស់ក្លា” បានដល់ អារម្មណ៍ដែលចិត្ត និងចេតសិកធ្វើឱ្យចាស់ក្លាហើយពិចារណា ។ យ៉ាងនោះពិត និទ្ទេសនៃអារម្មណ៍បនិស្ស័យ ប្រព្រឹត្តទៅហើយ ដោយអំណាចនៃ ទាន, សីល, ឧបោសថកម្ម, កុសលកម្មដែលធ្វើទុកនៅក្នុងកាល មុននឹងសន្សំទុកល្អហើយ ឈាន, គោត្រភូ, វោទាន និងមគ្គជា

ដើមឡីចាស់ក្លាហើយ ពិចារណាដោយន័យជាដើមថា “បុគ្គល
ឡីទាន, សមាទានសីល, ធ្វើឧបោសថកម្ម ហើយធ្វើកុសលមាន
ទានជាដើមនោះឡីចាស់ក្លា រមែងពិចារណា” ដូច្នោះ ។

លោកអាចារ្យពោលពាក្យជាដើមថា “ចិត្តនិងចេតសិក
រលត់ទៅហើយ មិនមានរវាងចន្លោះ”ដូច្នោះទុក ក៏ព្រោះអនន្តរូប
និស្ស័យ មិនប្លែកផ្សេងពីអនន្តរូប្បច្ច័យមកហើយ ដោយន័យជា
ដើមថា “កុសលក្ខន្ធមុនជាបច្ច័យដល់កុសលក្ខន្ធក្រោយដោយ
អំណាចអនន្តរូប្បច្ច័យ” ដូច្នោះ ។ សូម្បីយ៉ាងនោះក៏ដោយ
បច្ច័យទាំងពីរនេះ ក៏មានសេចក្តីផ្សេងគ្នាយ៉ាងនេះ គឺ ឈ្មោះថា
អនន្តរូប្បច្ច័យ ដោយអំណាចចិត្តប្បាទដែលសមគួរក្នុងលំដាប់
របស់ខ្លួន, ឈ្មោះថា អនន្តរូបនិស្ស័យប្បច្ច័យ ដោយអំណាចនៃ
ការណៈដ៏មានកម្លាំង ។ អធិប្បាយសេចក្តីថា “ធម៌ទាំងឡាយ
មានរាគៈ និងសទ្ធាជាដើម សុខ, ទុក្ខ, បុគ្គល, ភោជនៈ ឧត្ត
និងសេនាសនៈ ទាំងខាងក្នុង ទាំងខាងក្រៅ ជាបច្ច័យដល់ធម៌ទាំង
ឡាយ មានកុសលជាដើម តាមសមគួរ ។ ពិតមែន ធម៌មាន

៩៨ អភិធម្មត្ថសន្តិហៈ បរិច្ឆេទទី ៨ បច្ចយសន្តិហវិភាគ

រាគៈជាដើម ដែលបុគ្គលឱ្យសម្រេចហើយខាងក្នុងខ្លួន និងបុគ្គល
ជាដើម ដែលបុគ្គលសេពហើយ ចំណែកខាងក្រៅ ។ សមពិត
ដូចពាក្យដែលលោកអាចារ្យពោលទុកថា ៖

ធម៌ មានរាគៈ និងសទ្ធាជាដើម ដែលបុគ្គលអប់រំហើយ
ខាងក្នុង និងធម៌ គឺ សត្វ និងសង្ខារទាំងឡាយ ដែលបុគ្គល
សេពហើយខាងក្រៅ ជាឧបនិស្ស័យដល់កុសលធម៌ជាដើម ។

ម្យ៉ាងទៀត ការប្រកបដោយអំណាចសេចក្តីគាថា តាម
ដែលតាំងនៅចំនុះឯងថា “ធម៌ទាំងឡាយ មានរាគៈជាដើម និងធម៌
ទាំងឡាយ មានសទ្ធាជាដើម សុខ ទុក្ខ បុគ្គល ភោជនៈ ឧត្ត
និងសេនាសនៈ រមែងជាឧបនិស្ស័យដល់ធម៌ មានកុសលជាដើម
ទាំងខាងក្នុង និងខាងក្រៅ” ដូច្នោះ គឺ ធម៌ មានរាគៈ និងសទ្ធាជា
ដើមរបស់ខ្លួន រមែងជាឧបនិស្ស័យដល់ធម៌ មានកុសលជាដើម
របស់ខ្លួន និងដល់កុសលជាដើមរបស់ពួកមនុស្សដទៃ ដែល
អាស្រ័យសទ្ធាជាដើមរបស់កល្យាណមិត្ត ហើយធ្វើកុសល ។
បណ្ឌិតគប្បីឃើញពាក្យតាមសមគួរយ៉ាងនេះថា ទាន សីល

ឧបោសថ ឈាន អភិញ្ញា វិបស្សនា និងមគ្គការវនាក្តី ធម៌មាន
រាគៈក្នុងភពខាងលើឡើងទៅ ដែលជាហេតុនៃធម៌ មានរាគៈជា
ដើមក្តី រមែងមានដើម្បីអាស្រ័យ ធម៌មានកាមរាគៈជាដើម ក្នុងធម៌
មានរាគៈជាដើមនោះ ហើយកើតក្នុងភពទាំងឡាយ មានកាមភពជា
ដើម និងដើម្បីសេចក្តីចូលទៅរម្ងាប់កិលេសមានរាគៈជាដើម
ដូច្នោះ ។

ពិតមែន ធម្មជាតិណា ៗ អាស្រ័យធម្មជាតិណា ៗ កើត
ឡើងប្រព្រឹត្តទៅ ធម្មជាតិនោះ ជាបកតូបនិស្ស័យ ដល់ធម្មជាតិ
នោះ ៗ ក៏លោកអាចារ្យពោលទុកថា “បច្ច័យមហា-បទេសោ
ហោស យទិទំ ឧបនិស្សប្បច្ច័យោ ពិតមែន បច្ច័យនេះ គឺ
ឧបនិស្សយប្បច្ច័យជាបច្ច័យ មហាបទេស (គឺ ជាបច្ច័យដែល
មានខអាងច្រើន ឬទូលំទូលាយច្រើន)” ។ ក៏ដោយសេចក្តីជា
មហាបទេសយ៉ាងនោះ ព្រះអនុរុទ្ធាចារ្យ ទើបពោលថា បកតូប
និស្ស័យ មានច្រើនយ៉ាង ។

ពាក្យថា សទ្ធាជាដើម បានដល់ សីល សុតៈ ចាគៈ និង

បញ្ញា ។

ពាក្យនេះថា “ប្រាកដណាស់ ទានសីលជាដើមរបស់ខ្លួន អាស្រ័យសទ្ធាជាដើមរបស់ខ្លួន ទើបកើតបាន, និងទាន សីលជាដើមរបស់មនុស្សដទៃ ក៏អាស្រ័យសទ្ធានិងសីលជាដើមរបស់កល្យាណមិត្ត ទើបកើតបានដូចគ្នា” ដូច្នោះ ប្រាកដច្បាស់ហើយ ។

ពាក្យថា សុខ និងទុក្ខ បានដល់ សុខនិងទុក្ខផ្លូវកាយ ។
ពាក្យថា បុគ្គល បានដល់ បុគ្គលជាកល្យាណមិត្តជាដើម ។
ពាក្យថា ភោជន បានដល់ ភោជនដែលជាសប្បាយជាដើម ។
សូម្បីឧតុក៏ដូចគ្នា ។ ដើម្បីនឹងញ៉ាំងអត្ត ដែលពោលទុកដោយសង្ខេបថា “នាមរូបជាបច្ច័យដល់នាមរូប ដោយបច្ច័យ ៩ យ៉ាង តាមសមគួរ គឺ ដោយអំណាចអធិបតិប្បច្ច័យ ១, សហជាតប្បច្ច័យ ១, អញ្ញមញ្ញប្បច្ច័យ ១, និស្សយប្បច្ច័យ ១, អាហារប្បច្ច័យ ១, ឥន្ទ្រិយប្បច្ច័យ ១ វិប្បយុត្តប្បច្ច័យ ១, អត្តិប្បច្ច័យ ១, និងអវិគតប្បច្ច័យ ១, ដូច្នោះ ឱ្យពិស្តារ ទើបព្រះអនុរុទ្ធាចារ្យពោលថា “បណ្ណាបច្ច័យទាំង ៩ នោះ អារម្មណ៍ដែល

ធ្ងន់ខ្លាំង”ជាដើម អធិប្បាយថា អារម្មណ៍ដែលបុគ្គលធ្វើឱ្យធ្ងន់ខ្លាំង ដោយបច្ចុវេក្ខណៈ និងអស្សាទៈជាដើម ។ ពិតមែន អារម្មណ៍ នោះ ដែលផ្សេងដោយអារម្មណ៍មានឈាន មគ្គ ផល និងព្វានជា ដើម រមែងធ្វើធម៌មានបច្ចុវេក្ខណៈ អស្សាទៈ មគ្គ ផលជាដើម ឱ្យជាប់ជាមួយនឹងខ្លួន ព្រោះដូច្នោះ ទើបឈ្មោះថា អារម្មណា ធិបតិ ។ បច្ច័យទាំង ២ នោះ មានសេចក្តីប្លែកគ្នាយ៉ាងនោះ គឺ អារម្មណាធិបតិ រមែងមានដោយហេតុត្រឹមតែជាអារម្មណ៍ ក្នុងធ្វើ ឱ្យធ្ងន់ខ្លាំង អារម្មណុបនិស្ស័យ រមែងមានដោយអត្ថថា ជាការ ណៈដែលមានកម្លាំងជាងអារម្មណ៍ដែលធ្វើឱ្យធ្ងន់ខ្លាំង ។

ពាក្យថា “សហជាតៈជាដើម ជាបច្ច័យដល់នាមរូប” អធិប្បាយថា សហជាតាធិបតីមាន ៤ ដោយអំណាចឆន្ទៈ វិរិយៈ ចិត្តៈ និងវិមំសា ជាបច្ច័យដល់នាមរូបដែលកើតព្រមគ្នាក្នុង បវត្តិកាលបុណ្ណោះ ដោយអំណាចសហជាតាធិបតី តាម សមគួរ ។ លោកអាចារ្យធ្វើទុកក្នុងចិត្តថា “ការដែលរូបធម៌ អាស្រ័យអរូបធម៌ ជាសហជាតប្បច្ច័យ ព្រះមានព្រះភាគ ត្រាស់

ទុកដោយអំណាចនៃវត្ថុក្នុងបដិសន្ធិកាលប៉ុណ្ណោះ” ទើបពោលពាក្យ
ថា “វត្ថុវិបាកជាបច្ច័យ ដល់គ្នានិងគ្នា” ដូច្នោះ ។

ចិត្ត និងចេតសិកជាបច្ច័យដល់គ្នានិងគ្នា

ក៏ព្រោះការវិនិច្ឆ័យនិងចេតសិក ជាអញ្ញមញ្ញប្បច្ច័យ ដោយ
អំណាចនៃការជួយឧបត្ថម្ភដល់គ្នានោះឯង មិនមែនត្រឹមតែកើតរួម
គ្នា ដោយថា ក្នុងបវត្តិកាល រូបមិនជាអញ្ញមញ្ញប្បច្ច័យដល់នាម
ដូច្នោះ ទើបលោកអាចារ្យពោលថា “ចិត្តនិងចេតសិកជាបច្ច័យដល់
គ្នា” ដូច្នោះ ។ ម្យ៉ាងទៀត ឧបាទាយរូប ក៏មិនជាអញ្ញមញ្ញប្បច្ច័យ
ដល់ភូតរូប ដូចរូបក្នុងបវត្តិកាល មិនជាអញ្ញមញ្ញប្បច្ច័យដល់នាម
ព្រោះហេតុនោះ ទើបលោកអាចារ្យពោលថា “មហាភូតរូប ជា
អញ្ញមញ្ញប្បច្ច័យដល់គ្នា” ដូច្នោះ ។

សួរថា ក៏លោកអាចារ្យបានពោលថា អរូបអាហារជាបច្ច័យ
ដល់នាមរូបដែលកើតរួមគ្នា មិនមែនឬ ? ក៏កាលថ្ងៃយ៉ាងនោះ
ពាក្យថា “សត្វទាំងពួងតាំងនៅបានដោយអាហារ” ដូច្នោះ តើពួក

យើងនឹងដឹងដូចម្តេច ? ព្រោះសហជាតាហារ មិនមានដល់ពួក
អសញ្ញាសត្វ ។

ឆ្លើយថា កាលដែលសព្វសត្វមានសេចក្តីតាំងនៅបាន
ដោយអាហារ ព្រះមានព្រះភាគប្រាថ្នាយកបរិយាយ គឺ កម្មដែល
ប្រព្រឹត្តទៅដោយអំណាចនៃអាហារ គឺ មនោសញ្ចេតនា^(១) ឬ
អាហារដែលនៅសល់ក្រៅពីនេះ សូម្បីដែលសហគតដោយ
មនោសញ្ចេតនាហារនោះ ជាបច្ច័យដោយកម្មប្បច្ច័យ និង
ឧបនិស្សយប្បច្ច័យ មិនមែនដោយអាហារប្បច្ច័យ ។

សួរថា ឥត្តិន្ទ្រិយ និងបុរិសិន្ទ្រិយ លោកអាចារ្យមិនកាន់
យកក្នុងឥន្ទ្រិយទាំងឡាយ មានប្រសាទរូបជាដើមឬ ?

ឆ្លើយថា ពិតមែនហើយ លោកមិនបានកាន់យកមែន ។
ភាពដែលឥត្តិន្ទ្រិយ និងបុរិសិន្ទ្រិយ ទាំងពីរនោះ ជាធម្ម

---

១. មនេន សម្បយុត្តា ចេតនា = មនោសញ្ចេតនា ចេតនាដែលសម្បយុត្ត
ដោយមនៈ ឈ្មោះថា មនោសញ្ចេតនា ។

ជាតិញ្ញាំងអាការ មានប្រភេទជាដើម^(១)ឱ្យប្រព្រឹត្តទៅតាមខ្លួន នៅ
 មានក៏ពិតមែន តែវាក៏មិនមានភាពជាបច្ច័យ ដូចយ៉ាងថា ជីវិត
 និងអារាមជាបច្ច័យដល់ធម៌ពួកណា ក៏អនុបាលឧបត្ថម្ភធម៌ទាំង
 នោះ ជាអត្ថិប្បច្ច័យនិងអវិគតប្បច្ច័យ ដល់ធម៌ទាំងនោះយ៉ាងណា
 ភាពជាប្រុស និងស្រី ជាធម៌ឧបការៈដល់ភេទជាដើម ដោយ
 ឧបការៈ ណា ៗ ដូចយ៉ាងនោះ ក៏ទេ ។ តែភាវៈនៃភេទជាដើម
 ដែលប្រព្រឹត្តទៅតាំងពីបច្ច័យ មានកម្មជាដើម តាមសមគួរដល់ខ្លួន
 តែម្យ៉ាង ជាបច្ច័យដល់សេចក្តីដឹងថា ជាស្រី ជាប្រុស ដោយ
 អាការណា ព្រោះការមិនប្រព្រឹត្តទៅក្នុងសន្តាន ជាការប្រព្រឹត្តិទៅ
 ព្រមដោយភាពជាស្រីជាប្រុសនោះ ដោយអាការដទៃ ក្រៅពីអាការ
 នោះ ទើបលោកអាចារ្យពោលភាវៈជាស្រី ជាប្រុសនោះ ញ្ញាំងភេទ
 ជាដើមឱ្យប្រព្រឹត្តទៅតាមខ្លួន និងជាឥន្ទ្រិយ ព្រោះដូច្នោះ ទើបព្រះ
 មានព្រះភាគមិនត្រាស់ភាវៈនៃភាពជាស្រី ជាប្រុសនោះ ជា

---

១. ភេទ និងមិត្ត កុត្តៈ អាកប្បៈ, មានក្នុងបរិច្ឆេទទី ៦ អំពីការរូប ។

ឥន្ទ្រិយប្បច្ច័យ ។

លោកអាចារ្យធ្វើក្នុងចិត្តថា “ការប្រព្រឹត្តិទៅនៃនាមពួកណា
 ដូចជាចេញពីខាងក្នុងនៃវត្ថុមានហឫទ័យវត្ថុជាដើម និងការប្រព្រឹត្តិទៅ
 នៃរូបពួកណា ដែលកំពុងកើតដោយអាស្រ័យនាមនោះឯង ។
 (ទាំង ២ នេះ) មិនលាយគ្នាក្នុងសម្បយោគ-នាមរូប ទើបជា
 វិប្បយុត្តប្បច្ច័យដល់នាមរូបពួកនោះ ចំណែករូបមិនលាយគ្នា ក្នុង
 សម្បយោគជាមួយរូប រមែងមិនមាន ។ រូបដែលត្រឹមតែជា
 អារម្មណ៍នៃនាម ដែលកើតព្រោះអាស្រ័យវត្ថុនោះឯង ឈ្មោះថា
 អាលម្ពនៈ ព្រោះដូច្នោះ នាមរូបទាំងនោះ ទើបមិនលាយគ្នា ក្នុង
 សម្បយោគជាមួយនឹងអារម្មណ៍នោះ ព្រោះហេតុនោះ ធម៌ពួកណា
 មិនលាយគ្នាក្នុងសម្បយោគ មានធម៌ទាំងនោះឯង សូម្បីជា
 វិប្បយុត្តប្បច្ច័យ ព្រះមានព្រះភាគ ក៏ត្រាស់ទុកហើយ” ដូច្នោះ ទើប
 ពោលពាក្យថា “ក្នុងខណៈបដិសន្ធិ វត្ថុ និងវិបាក ជាបច្ច័យ
 គ្នា” ។

អធិប្បាយ សង្គហតាថាទី ៧

អត្ថិប្បច្ច័យ និងអវិគតប្បច្ច័យមាន ៥ យ៉ាង គឺ បច្ច័យ ដែលជាជាតៈ មាន ៣ បានដល់ សហជាតបីយ៉ាង^(១) ១, បុរេជាតៈពីរយ៉ាង ១, បច្ចុជាតៈមួយយ៉ាង ១, ដែលលោកពោល ទុកដោយអំណាចនាមរូប តាមសមគួរ ដោយប្រការទាំងពួង គឺ គ្រប់យ៉ាង ក្នុងអាហារទាំងឡាយ បានដល់ កតឡឺន្តរាហារ ១ រូបជីវិតន្រ្ទិយ ១ ។

ព្រះនិព្វាននៅមានគ្រប់កាល

ដើម្បីនឹងសម្តែងបដិសេធន៍ថា ព្រះនិព្វាន មិន មែនអត្ថិប្បច្ច័យ ទើបលោកពោលថា ការៈនៃធម៌ដែលជួយទំនុក បម្រុងអត្ថិការៈ (គឺ ដែលមានអញ្ញមញ្ញប្បច្ច័យ) និងដល់ធម៌ ដែលមិនជួយទំនុកបម្រុង ដោយមិនមានអត្ថិការៈ (គឺ ដែលមិន

---

១. សហជាត ៣ មើលទំព័រ ៨៦៦ ។

មានអញ្ញាមញ្ញប្បច្ច័យ) ព្រោះធម៌ដូច្នោះនុ៎ះឯង ជាសភាព
ឧបត្ថម្ភដោយភាវៈដែលនៅមាន ដែលមានសភាពជាបច្ចុប្បន្ន
ឈ្មោះថា អត្តិប្បច្ច័យ ព្រោះដូច្នោះ ព្រះនិព្វានដែលមានបានគ្រប់
កាល ទើបមិនជាអត្តិប្បច្ច័យ និងអវិគតប្បច្ច័យ ។

មួយទៀត ភាវៈនៃធម៌ដែលប្រកបដោយខណៈ មានឧប្បាទ
ក្ខណៈជាដើម ធ្វើការជួយឧបត្ថម្ភ ដែលខុសចាកភាវៈនៃធម៌ដែល
ធ្វើការជួយឧបត្ថម្ភ ដោយនត្តិភាវៈ និងខុសចាកភាវៈដែលធ្វើការ
ជួយឧបត្ថម្ភដោយវិគតភាវៈ ឈ្មោះថា អត្តិប្បច្ច័យជាដើម ព្រោះ
ដូច្នោះ ព្រះនិព្វាននោះ ទើបមិនដល់ភាពជាអត្តិប្បច្ច័យ និង
វិគតប្បច្ច័យ ។

ក៏បណ្តាអត្តិបច្ច័យទាំង ៥ នេះ រូបជីវិតិន្រ្ទិយ ព្រះមានព្រះ
ភាគ ទ្រង់មិនកាន់យកក្នុងពួកសហជាតប្បច្ច័យ ព្រោះជាធម្មជាតិ
ឧបត្ថម្ភចំពោះតែក្នុងវិចិត្រខណៈ ដូចឱជា ព្រោះដូច្នោះ ទើបលោក
អាចារ្យពោលរូបជីវិតិន្រ្ទិយទុកមួយផ្នែក ។

សរុបបច្ច័យ ២៤ សល់តែ ៤ យ៉ាង

ឥឡូវនេះ ដើម្បីសម្តែងថា បច្ច័យទាំងអស់ដោយសន្ទេប
មាន ៤ ប៉ុណ្ណោះ, ទើបលោកអាចារ្យពោលថា បច្ច័យទាំងអស់
រមែងដល់ការប្រជុំចុះ ក្នុងអារម្មណប្បច្ច័យ ឧបនិស្សយប្បច្ច័យ
កម្មប្បច្ច័យ និងអត្ថប្បច្ច័យ ដូច្នោះ ។

ពិតមែន បច្ច័យអ្វី ៗ ដែលនឹងមិនគប្បីដល់ភាពជា
អារម្មណ៍នៃចិត្ត និងចេតសិក រមែងមិនមាន និងមិនដល់ភាពជា
ឧបនិស្សយប្បច្ច័យដល់ធម៌ដែលកើតពីបច្ច័យ បច្ចយុប្បន្នរបស់
ខ្លួន ៗ ក៏មិនមាន ។

ម្យ៉ាងទៀត សូម្បីបច្ច័យទាំងអស់ រមែងមិនហួសពីសភាព
នៃកម្ម ដោយអំណាចនៃការប្រព្រឹត្តិទៅជិត ក្នុងហេតុនិងផល
ព្រោះការប្រព្រឹត្តិរបស់លោក មានកម្មជាហេតុ ។ ក៏បច្ច័យទាំង
ឡាយប៉ុណ្ណោះ មានដោយបរមត្ថ និងដោយអំណាចនៃលោក
សម្មតិ ព្រោះដូច្នោះ បច្ច័យទាំង ២៤ ទើបដល់ការប្រជុំចុះ ក្នុង
បច្ច័យ ៤ យ៉ាង ។

អធិប្បាយសហជាតរូប ២ យ៉ាង

ឥឡូវនេះ ដើម្បីសម្តែងថា ពាក្យណា ដែលព្រះ
អនុរុទ្ធាចារ្យពោលទុកក្នុងកន្លែងនៃបច្ច័យនោះ ៗ ថា “សជាតរូប”
ដូច្នោះ ។ ពាក្យទាំងអស់នោះ បណ្ឌិតគប្បីជ្រាបដោយការមិនប្លែក
គ្នា ទើបលោកពោលពាក្យថា សជាតរូប ជាដើម ។

ពិតមែន ឈ្មោះថា សហជាតរូប មាន ២ យ៉ាង គឺ
ដោយអំណាចនៃរូបដែលមានចិត្តជាសមុដ្ឋាន ក្នុងបវត្តិកាល មួយ
យ៉ាង, ដោយអំណាចនៃកម្មជួររូប ពោលគឺ កដត្តារូបក្នុងបដិសន្ធិ
កាល មួយយ៉ាង, សូម្បីដោយប្រការទាំងពួង ព្រោះរូបមានចិត្តជា
សមុដ្ឋាន មិនមានក្នុងបដិសន្ធិកាល និងព្រោះរូបដែលមានកម្មជា
សមុដ្ឋានកើតរួមជាមួយចិត្ត និងចេតសិក មិនមានកំណត់ក្នុង
បវត្តិកាល ។ រូបទាំងឡាយ ដែលកំពុងកើតព្រោះកម្មដែលសត្វ
បានធ្វើទុក ឈ្មោះថា កដត្តារូប ។

បច្ច័យ២៤ ដោយសង្ខេបតាំងនៅដោយអាការ៣យ៉ាង

ក្នុងគាថាទី ៨-៩ សម្ដែងបច្ច័យ ២៤ ប្រកបដោយកាល
 ជាដើមនោះ ប្រកបសេចក្ដីថា ធម៌ទាំងឡាយប្រកបដោយកាល ៣
 គឺ មាន ៣ កាលដោយអំណាចនៃធម៌ ប្រកបដោយអតីតកាល
 មាន ៥ យ៉ាង គឺ ដោយអំណាចនៃអនន្តរប្បច្ច័យ
 សមនន្តរប្បច្ច័យ អាសេវនប្បច្ច័យ នត្តិប្បច្ច័យ និងវិគតប្បច្ច័យ ។
 ដោយអំណាចនៃកម្មប្បច្ច័យ មាន ២ កាល គឺ ដោយអតីត
 កាល និងបច្ចុប្បន្នកាល ដោយអំណាចនៃអារម្មណប្បច្ច័យ
 អធិបតិប្បច្ច័យ និងឧបនិស្សយប្បច្ច័យ មាន ៣ កាល និងដោយ
 អំណាចបច្ច័យធម៌ដែលនៅសល់ ១៥ បច្ច័យ ប្រកបដោយ
 បច្ចុប្បន្នកាល និងធម៌ដែលផុតចាកពីកាល ដោយអំណាចនៃនិព្វាន
 និងបញ្ញត្តិ ដែលជាខាងក្នុងដោយអំណាចនៃប្រសាទរូប មានចក្ខុជា
 ដើម និងធម៌មានរាគៈ និងសទ្ធាជាដើម ដែលជាខាងក្រៅដោយ
 អំណាចនៃបុគ្គល ឧត្ត និងភោជនៈជាដើម ដែលជាសន្ធិតៈ ដែល
 ជាធម៌កើតអំពីបច្ច័យ និងជាអសន្ធិតៈ ដោយជាបដិបក្ខនិងសន្ធិតៈ

នោះ តាមដែលកើត គឺ តាមសមគួរដល់ការប្រព្រឹត្តិទៅ ដោយ
ន័យដែលពោលហើយ យ៉ាងនេះ ឈ្មោះថា បច្ច័យ លោកពោល
ទុក ២៤ បច្ច័យក្នុងបដ្ឋានបករណ៍ គឺក្នុងបករណ៍ ឈ្មោះថា
អនន្តន័យ សមន្តប្បដ្ឋាន ដោយប្រការទាំងពួង ជាធម៌តាំងនៅ
ដោយសង្ខេប ៣ យ៉ាង ដោយអំណាចនៃបញ្ញត្តិ^១ នាមនិរូប
ដូច្នោះ ។

អធិប្បាយ បញ្ញត្តិ ២ យ៉ាង

បណ្តាបញ្ញត្តិ នាម និរូបទាំងនោះ បញ្ញត្តិមាន ២ យ៉ាងគឺ

- ១- បញ្ញាប័យត្តា បញ្ញត្តិ ឬ អត្ថប្បញ្ញត្តិ
- ២- បញ្ញាបនតោ បញ្ញត្តិ ឬ សទ្ធប្បញ្ញត្តិ

បញ្ញត្តិ ២ យ៉ាងនេះ ផ្សេងគ្នា គឺ ដោយអត្ថៈ ដែល
បណ្ឌិតគប្បីពោល (មួយយ៉ាង) និងជាស័ព្ទ (សំឡេង)
ពោលដល់សេចក្តីសំដៅ(មួយយ៉ាង) ព្រោះដូច្នោះ ទើបព្រះ

---

១. បញ្ញត្តិដោយសង្ខេប ២ គឺ វិជ្ជមានបញ្ញត្តិ និងអវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ ។

អនុវត្តចារ្យពោលពាក្យថា បញ្ញាប័យត្តា និង បញ្ញាបនតោ ជាដើម ។ ពាក្យថា បញ្ញាប័យត្តា ប្រែថា ព្រោះជាអត្ត ដែលបណ្ឌិតគប្បីជាបដោយប្រការនោះ ។ ដោយពាក្យដែលជាកម្មសាធារណៈនេះ ទើបលោកពោលថា ជាអត្តប្បញ្ញត្តិ គឺ ឧបាទាបញ្ញត្តិ ជាសម្មតិសច្ចៈ ដែលផ្សេងដោយការប្រជុំនិងការបន្តជាដើមនៃធម៌ទាំងឡាយមានរូបជាដើម និងសេចក្តីកំណត់ដែលវិសេសជាដើម^(១) ព្រោះអត្តប្បញ្ញត្តិនោះ រមែងដឹងបាន ដោយនាមប្បញ្ញត្តិ ។

ពាក្យថា បញ្ញាបនតោ ប្រែថា ព្រោះអត្តប្បញ្ញត្តិ ដោយប្រការទាំងឡាយ ពិតដោយពាក្យ កត្តសាធនៈនេះ ពោលនាមប្បញ្ញត្តិ គឺ ឈ្មោះរបស់អត្តទាំងឡាយ ដែលបាននាមថា បញ្ញត្តិ ព្រោះជាអត្តៈឱ្យដឹងបាន ។

---

១. អត្តយោជនា តតិយភាគ សេចក្តីកំណត់វិសេស បានដល់កសិណុត្តរាជនាជាដើម ។

បញ្ញាបីយត្តា បញ្ញត្តិ ៦យ៉ាង

គប្បីជ្រាប បញ្ញាបីយត្តា បញ្ញត្តិ មាន ៦ យ៉ាង ដូចតទៅ

នេះ ៖

១-សន្តានប្បញ្ញត្តិ

ពាក្យថា បញ្ញត្តិ អាស្រ័យអាការ គឺ ការផ្លាស់ប្តូរ ប្រែប្រួលរបស់ភូតរូប បានដល់ ដោយអាការផ្សព្វផ្សាយ ពង្រីក ចេញនិងរួមចូលជាដើមនៃមហាភូតរូប មានដីនិងភ្នំជាដើម ដែល ប្រព្រឹត្តទៅដោយអំណាចការបន្ត គឺ ធ្វើឱ្យជានិស្សយៈ ។ ពាក្យ ថា ដោយប្រការនោះ ៗ បានដល់ ដោយអំណាចនៃផែនដី ភ្នំ និងដើមឈើជាដើម ហៅថា សន្តានប្បញ្ញត្តិ ។

២-សមូហប្បញ្ញត្តិ

ពាក្យថា អាការ គឺ ការប្រជុំនៃសម្ភារៈ បានដល់ ឧបករណ៍ មាន ឈើ ដីស្អិត និងខ្សែជាដើម គឺ មានអាការសណ្ឋានជាដើមនោះ. ដែលសម្រេចហើយដោយការធ្វើ ។ ពាក្យថា រថ និងរទេះជា

ដើម បានដល់ មានរថ រទេះ ផ្ទះ ផ្ទាំង និងផ្ទាំងសំពត់ជាដើម
ហៅថា សម្មហប្បញ្ញត្តិ ។

៣-សម្មតិបញ្ញត្តិ

សម្មតិបញ្ញត្តិនេះ ខ្លះហៅថា សត្តប្បញ្ញត្តិ បើសិនជាដោយការៈ
ហើយ ក៏ជាបញ្ញត្តិដែលអាស្រ័យខន្ធ ៥ តែងតាំងឡើង ដើម្បីឱ្យ
ដឹងន័យសេចក្តីដូចគ្នាតែម្តង, មួយទៀត បញ្ញត្តិនេះ ជាសច្ចៈ
ហៅថា សម្មតិសច្ចៈ គូជាមួយនឹងបរមត្ថសច្ចៈ នេះសេចក្តីក្នុង
សម្មតិបញ្ញត្តិនេះ មានអត្ថប្បាសរាលស់ហើយ ។

៤-ទិសកាលប្បញ្ញត្តិ

ពាក្យថា ការវិលជុំវិញព្រះចន្ទជាដើម បានដល់ អាការ គឺ ព្រះ
ចន្ទ ព្រះអាទិត្យ និងផ្កាយនក្ខត្តប្បក្សទាំងឡាយ វិលទៅ មានការៈ
ឡើងជាដើម ដោយអំណាចនៃការវិលខាងស្តាំជុំវិញភ្នំសិរេរុ ។
ពាក្យថា ទិស និងកាលជាដើម បានដល់ បញ្ញត្តិទិសមានខាងកើត
ជាដើម ឈ្មោះថា ទិសបញ្ញត្តិ ។ បញ្ញត្តិកាល មានវេលាព្រឹកជា

ដើម ឈ្មោះថា កាលប្បញ្ញត្តិ ។ បញ្ញត្តិ ខែ, រដូវ, ឈ្មោះខែមាន
វិសាខ ជាដើម ដែលផ្សេងគ្នាដោយឈ្មោះនោះថា មាសាបញ្ញត្តិ ។

៥-អាកាសប្បញ្ញត្តិ

អាកាសប្បញ្ញត្តិនេះ ខ្លះហៅថា កូបគូហាទិបញ្ញត្តិ ។

ពាក្យថា អាកាសដែលមហាក្ខត្តរូបមិនទាន់ទល់ដល់គ្នា បានដល់
អាកាស មានប្រហោង រូងជាដើម ដែលរូបកលាបនោះ ៗ មិន
ទល់ដល់គ្នានឹងគ្នា ។

ពាក្យថា អណ្ណន៍ និងល្អាន៍ (រូងភ្នំ)ជាដើម បានដល់ បញ្ញត្តិ
ប្រឡោះទេ មានអណ្ណន៍ និងប្រហោងរូងជាដើម ឈ្មោះថា
អាកាសប្បញ្ញត្តិ ។

៦-និមិត្តប្បញ្ញត្តិ

ពាក្យថា ភ្នតនិមិត្តនោះ ៗ បានដល់ ភ្នតនិមិត្តនោះ មាន
បឋវីកសិណជាដើម ។ ពាក្យថា ភាវនាវិសេស បានដល់ អាកា
ពិសេសដែលបន្តជាប់គ្នារបស់ភាវនា ដែលផ្សេងគ្នាដោយនិមិត្ត

មានបរិកម្មជាដើម ។ ពាក្យថា កសិណនិមិត្តជាដើម បានដល់
 បញ្ញត្តិ គឺ និមិត្តដែលផ្សេងគ្នា គឺ ឧគ្គហ^១ និងបដិភាគ^២
 ដែលប្រាកដដល់ព្រះយោគី ដែលផ្សេងដោយកសិណនិមិត្ត និង
 អសុភនិមិត្តជាដើម និងបញ្ញត្តិដែលផ្សេងគ្នាដោយអាកាសដែលបើ
 កកសិណ និងនិរោធកសិណជាដើម ។ ពាក្យថា ដោយអាការ
 គឺ ស្រមោលរបស់អត្ត អធិប្បាយថា ដោយអាការ គឺ ស្រមោល
 បានដល់ ដោយអាការ គឺ ជាចំណែកប្រៀបធៀបនៃបរមត្ថធម៌ ។

---

១. មានវចនត្ថថា ឧគ្គហេតព្វំ មនសាតិ = ឧគ្គហំ : និមិត្តណា ដែលបុគ្គល
 គប្បីកាន់យក ដោយចិត្ត ព្រោះហេតុនោះ និមិត្តនោះ ឈ្មោះថា ឧគ្គហៈ ។

២. មានវចនត្ថថា ឧគ្គហនិមិត្តេន បដិ សទិសការំ ភជតិ គប្បតីតិ =
 បដិភាគំ : និមិត្តណា រមែងសេពមាំ រមែងទៅកាន់ការៈ ដូចនឹង
 ឧគ្គហនិមិត្តនោះ ព្រោះហេតុនោះ និមិត្តនោះ ឈ្មោះថា បដិភាគៈ ។

បញ្ញាបនតោ បញ្ញត្តិ

បញ្ញាបនតោ បញ្ញត្តិ លោកអាចារ្យសម្តែងទុកដោយឈ្មោះ
មាននាមនិងនាមកម្មជាដើម ពាក្យថា ដោយឈ្មោះ មាននាមនិង
នាមកម្មជាដើម បានដល់ ឈ្មោះ ៦ យ៉ាង គឺ ៖

- ១-នាម បង្កើនទៅក្នុងអត្ត
- ២-នាមកម្ម ការធ្វើឈ្មោះ
- ៣-នាមធម្ម ការតាំងឈ្មោះ
- ៤-និរុត្តិ ការពោលអត្តដោយអក្ខរៈ
- ៥-ព្យញ្ជន នាមដែលប្រកាសអត្ត
- ៦-អភិលាប សំឡេងដែលគេនិយាយ

បណ្តានាមជាដើមទាំងនោះ សទ្ធរូបណា រមែងបង្កើនទៅ
ក្នុងអត្តទាំងឡាយ ព្រោះហេតុនោះ សទ្ធរូបនោះ ឈ្មោះថា
នាម ។ នាមនោះមាន ២ យ៉ាង គឺ ដោយអំណាចនៃនាមដែល
ស្របតាមអត្ត ១ និងម្យ៉ាងទៀត បានដល់ នាមដែលគេនិយម
មាន ៤ គឺ ដោយអំណាចនៃសាមញ្ញនាម (ឈ្មោះទូទៅ) ១

១១៨ អភិធម្មត្ថសង្គហៈ បរិច្ឆេទទី ៨ បច្ចយសង្គហវិភាគ

គុណនាម (ឈ្មោះតាមសេចក្តីល) ១ កិរិយានាម (ឈ្មោះតាម
ដែលគេធ្វើ) ១ និងយថិច្ចនាម (ឈ្មោះតាមចូលចិត្ត) ១ ។

ការតាំងឈ្មោះ ឈ្មោះថា នាមកម្ម ។ នាមធម្មៈ ក៏
យ៉ាងនោះ ។ ការនិយាយ គឺ ការពោលអត្តចេញជាអក្ខរៈ ឈ្មោះ
ថា និរុត្តិ ។ នាមដែលឈ្មោះថា ព្យញ្ជនៈ ព្រោះអត្តថា ប្រកាស
អត្ត ។ សំឡេងដែលឈ្មោះថា អភិលាបៈ ព្រោះអត្តថា ដែល
បុគ្គលនិយាយ បានដល់ លំដាប់នៃការប្រជុំរបស់អក្ខរៈទៅតាម
សំឡេង ។

នាមប្បញ្ញត្តិនោះ មាន ៦ យ៉ាង គឺ

- ១- វិជ្ជមានប្បញ្ញត្តិ
- ២- អវិជ្ជមានប្បញ្ញត្តិ
- ៣- វិជ្ជមាននេន អវិជ្ជមានប្បញ្ញត្តិ
- ៤- អវិជ្ជមាននេន វិជ្ជមានប្បញ្ញត្តិ
- ៥- វិជ្ជមាននេន វិជ្ជមានប្បញ្ញត្តិ

៦- អវិជ្ជមាននេ អវិជ្ជមានប្បញ្ញត្តិ

ក៏ដើម្បីសម្តែងថា នាមប្បញ្ញត្តិ(ជាដើម)នោះ មាន ៦ យ៉ាង ដោយអំណាចនៃវិជ្ជមានប្បញ្ញត្តិ អវិជ្ជមានប្បញ្ញត្តិ និងការប្រកបគ្នានៃបញ្ញត្តិទាំង ២ នោះ ទើបលោកអាចារ្យពោលពាក្យថា វិជ្ជមានប្បញ្ញត្តិជាដើម. ពាក្យថា រមែងបញ្ញត្តិដោយបញ្ញត្តិ នេះ អធិប្បាយថា បណ្ឌិតរមែងប្រកាសរូប វេទនា សញ្ញា សន្ធិវរ វិញ្ញាណជាដើម ដោយវិជ្ជមានប្បញ្ញត្តិនេះ និងរមែងប្រកាសផែនដី ភ្នំជាដើម ដោយអវិជ្ជមានប្បញ្ញត្តិនេះ ។ ពាក្យថា បញ្ញត្តិទាំង ២ ផ្សំគ្នា បានដល់ វិជ្ជមានប្បញ្ញត្តិ និងអវិជ្ជមានប្បញ្ញត្តិ ទាំង ២ ។ ដូចមានវចនត្ថៈថា “អភិញ្ញា ៦ គឺ អភិញ្ញា ៥ និងអាសវក្ខយញ្ញាណមានដល់បុគ្គលនេះ ព្រោះហេតុនោះ បុគ្គលនោះ ឈ្មោះថា ឆឡុកិញ្ញា (មានអភិញ្ញា ៦) ។

ក៏បញ្ញត្តិទាំង ៦ នោះ បញ្ញត្តិថា បុគ្គលបានអភិញ្ញា ៦ នោះ ឈ្មោះថា វិជ្ជមាននេ អវិជ្ជមានប្បញ្ញត្តិ ព្រោះអភិញ្ញាមានតែបុគ្គលអ្នកបានអភិញ្ញានោះ មិនមាន ។ មួយទៀត បញ្ញត្តិថា

សំឡេងរបស់ស្រ្តី ឈ្មោះថា អវិជ្ជមាននេន វិជ្ជមានប្បញ្ញត្តិ ព្រោះ
ស្រ្តីមិនមាន តែសំឡេងមាន ។

បញ្ញត្តិថា ចក្ខុវិញ្ញាណ ឈ្មោះថា វិជ្ជមាននេន វិជ្ជមានប្បញ្ញត្តិ
ព្រោះចក្ខុប្រសាទ និងចក្ខុវិញ្ញាណអាស្រ័យចក្ខុប្រសាទនោះមាន ។

បញ្ញត្តិថា ឱរសរបស់ព្រះរាជា ឈ្មោះថា អវិជ្ជមាននេន
អវិជ្ជមានប្បញ្ញត្តិ ព្រោះព្រះរាជានិងឱរស ជាសម្មតិធម៌ ដូច្នោះ ។

អធិប្បាយតថាទី ១០-១១

ពាក្យថា “វិថីយោសានុសារេន” អធិប្បាយថា អត្តទាំង
ឡាយ ដែលផ្សេងគ្នា ដោយសម្មតិ និងបរមត្ថដែលជាគោចរ គឺ
ជាអារម្មណ៍នៃមនោទ្វារ គឺ ការបន្តរបស់វិញ្ញាណដែលប្រព្រឹត្តទៅ
តាមមនោទ្វារវិថី ដែលប្រព្រឹត្តទៅដោយអាការ គឺ ដឹងនាមប្បញ្ញត្តិ
មានការសង្កេតដែលបុគ្គលកាន់យកក្នុងកាលមុនថា “ពាក្យនេះ ជា
ឈ្មោះនៃសេចក្តីយ៉ាងនេះ” ដូច្នោះ ជាឧបនិស្ស័យជាប្រក្រតីកើតឡើង
ក្នុងលំដាប់ តាំងពីការប្រព្រឹត្តិទៅនៃសោតទ្វារវិថី ដែលប្រព្រឹត្តទៅ

តាមក្រសែ គឺ ទៅតាមសំឡេងដែលនិយាយ មានផែនដី ភ្នំ រូប
 វេទនាជាដើម គឺថា ដោយធ្វើឱ្យជាអារម្មណ៍ ដែលបណ្ឌិតរមែង
 ដឹងដោយក្រសែសេចក្តី គឺ ប្រព្រឹត្តទៅតាមនាមប្បញ្ញត្តិ យ៉ាងណា
 ដែលមានសម្មតិ និងបរមត្ថជាអារម្មណ៍ តអំពីការកាន់យក
 នាមប្បញ្ញត្តិនោះ ។ នាមប្បញ្ញត្តិនោះ ជានាមប្បញ្ញត្តិ ដែល
 សម្តែងអត្តៈ ដែលបណ្ឌិតគប្បីសម្តែងបញ្ញត្តិ មានផែនដី ភ្នំ រូប
 និងវេទនាជាដើម ដែលបណ្ឌិតសំដៅយកតាមសេចក្តីសន្តេតរបស់
 លោក គឺ តាមវោហាររបស់លោក ជាវប្បៀបនៃអក្សរ ដែលដឹង
 បានតាមផ្លូវមនោទូរ បណ្ឌិតដឹងច្បាស់ថា បញ្ញត្តិ គឺ ដឹងថា
 នាមប្បញ្ញត្តិ ពោលគឺ បញ្ញាបនតោ បញ្ញត្តិ ដូច្នោះឯង ។

ក៏ក្នុងសង្គហគាថានេះ លោកអាចារ្យបានរួមយកវិថីដែល
 ប្រព្រឹត្តទៅតាមមនោទូរ ដែលមាននៅក្នុងលំដាប់នៃសោតវិញ្ញាណ
 វិថី ដោយអារម្មណ៍នៃសោតទូរវិថី ទើបបានពោលពាក្យថា “របស់
 សោតវិញ្ញាណវិថី” ដូច្នោះ ។ ពិតមែន កាលបុគ្គលបានឮសំឡេង
 ថា យដៈ ដូច្នោះជាដើម ជវនវារៈ ប្រាព្វយកសំឡេងអក្សរមួយ ៗ

២ ជន ដោយអំណាចអារម្មណ៍ដែលជាបច្ចុប្បន្ន និងអតីត ប្រារព្ធប្រៀបធៀបអក្សរដែលជានាមប្បញ្ញត្តិ ដែលកាន់យកដោយ សេចក្តីដឹងម្តង ការដឹងនាមប្បញ្ញត្តិ ក្នុងលំដាប់នៃជវនវិថីដែលមាន សំឡេងជាអតីតជាអារម្មណ៍ ដែលជាលំដាប់នៃសោតទ្វារវិថី មាន យ៉ាងនេះ ដោយប្រការដូច្នោះ តពីនោះ ជាសេចក្តីដឹងអត្ត (អត្ត គហណវិថី) លោកអាចារ្យពោលទុកដូច្នោះឯង ។

ក្នុងបរមត្ថទិបនី សំដែងលំដាប់វិថីដូច្នោះ

- ១.សោតទ្វារវិថី ដឹងអារម្មណ៍បច្ចុប្បន្ន
- ២.អតីតគហណវិថី មនោទ្វារដឹងអតីតអារម្មណ៍ តពីសោតទ្វារវិថី
- ៣.សម្មហគហណវិថី មនោទ្វារដឹងសំឡេងដែលប្រជុំគ្នា
- ៤.នាមគហណវិថី មនោទ្វារដឹងនាមបញ្ញត្តិ
- ៥.អត្តគហណវិថី មនោទ្វារដឹងសេចក្តីសំដៅ ។

អង្គធម៌របស់បច្ច័យ ២៤

១_ហេតុបច្ច័យ

បច្ច័យធម៌ បានដល់ ហេតុ ៦

បច្ចុយុប្បន្នធម៌ បានដល់ សហេតុកចិត្ត ៧១ ចេតសិក ៥២
ដែលប្រកបជាមួយ (រឿរមោហចេតសិក នៅក្នុង
មោហមូលចិត្ត ២) សហេតុកចិត្តជរេប និង
សហេតុកបដិសន្ធិកម្មជរេប ។

បច្ចុនិកធម៌ បានដល់ អហេតុកចិត្ត ១៨ អញ្ញាសមាទាចេតសិក
១២ (រឿរឆន្ទៈ) មោហចេតសិក នៅក្នុងមោហ
មូលចិត្ត ២ អហេតុកចិត្តជរេប និងអហេតុក
បដិសន្ធិកម្មជរេប ពាហិរជរេប អាហារជរេប ឧត្តជរេប
អសញ្ញាសត្តកម្មជរេប និងបវត្តិកម្មជរេប ។

២_អារម្មណប្បច្ច័យ

បច្ច័យធម៌ បានដល់ អារម្មណ៍ ៦ គឺ ចិត្ត ៨៩ ចេតសិក
៥២ រូប ២៨ ដែលជាតេកាលិក, និព្វាន និង

បញ្ញត្តិ ដែលកាលវិមុត្ត ។

បច្ចយុប្បន្នធម៌ បានដល់ ចិត្ត ៨៩ ចេតសិក ៥២ ។

បច្ចនិកធម៌ បានដល់ រូប ៧ ពួក គឺ ចិត្តជរេប បដិសន្ធិ-
កម្មជរេប ពហិរជរេប អាហារជរេប ឧត្តជរេប
អសញ្ញាសត្តកម្មជរេប និងបវត្តិកម្មជរេប ។

៣-អធិបតិប្បច្ច័យ មាន ២ យ៉ាង គឺ

១. សហជាតាធិបតិប្បច្ច័យ ២. អារម្មណាធិបតិប្បច្ច័យ

-សហជាតាធិបតិប្បច្ច័យ

បច្ច័យធម៌ បានដល់ ឆន្ទាធិបតីដែលនៅក្នុងជវនចិត្ត ៥២.

វិរិយាធិបតី ដែលនៅក្នុងជវនចិត្ត ៥២.

ចិត្តាធិបតី គឺ ជវនចិត្ត ៥២

វិមំសាធិបតីដែលនៅក្នុងជវនចិត្ត ៣៤ ។

បច្ចយុប្បន្នធម៌ បានដល់ សាធិបតីជវនចិត្ត ៥២ ចេតសិក

៥១(រៀវិចិកិច្ចា) និងសាធិបតី ចិត្តជរេប១៧ ។

បច្ចុទិកធម៌ បានដល់ ចិត្ត ៦៣ (រឿរអប្បនាជវនចិត្ត ២៦)
ចេតសិក ៥២ និរុប ៧ ពួក ។

-អារម្មណាធិបតិប្បច្ច័យ

បច្ច័យធម៌ បានដល់ និរុប្ប ១៨ ដែលជាឥដ្ឋារម្មណ៍ ចិត្ត
៨៤ (រឿរទោសមូលចិត្ត ២ មោហមូលចិត្ត ២
ទុក្ខសហគតកាយវិញ្ញាណ ១) ចេតសិក ៤៧
(រឿរទោសៈ ឥស្សា មច្ឆរិយៈ កុក្ខុ វិចិកិច្ចា)
និងនិព្វាន ។

បច្ចុយុប្បន្នធម៌ បានដល់ ចិត្ត ២៨ គឺ លោកមូលចិត្ត ៨ មហា
កុសលចិត្ត៨ មហាកិរិយាញ្ញាណសម្បយុត្តចិត្ត ៤
លោកុត្តរចិត្ត ៨ ចេតសិក ៤៥ (រឿរទោសៈ
ឥស្សា មច្ឆរិយ កុក្ខុ វិចិកិច្ចា អប្បមញ្ញា ២) ។

បច្ចុទិកធម៌ បានដល់ លោកិយចិត្ត ៨១ ចេតសិក ៥២ និង
រូបទាំងអស់ ដែលមិនមែនជាឥដ្ឋារម្មណ៍ ។

៤_អនន្តរៈ   ៥_សមនន្តរប្បច្ច័យ

បច្ច័យធម៌   បានដល់ ចិត្ត ៨៧ ចេតសិក ៥២ ដែលកើតមុន
(រៀរចំតិចិត្តព្រះអរហន្ត) ។

បច្ចុយុប្បន្នធម៌ បានដល់ ចិត្ត ៨៧ ចេតសិក ៥២ ដែលកើត
ក្រោយ និងចំតិចិត្តព្រះអរហន្ត ។

បច្ចុនិកធម៌   បានដល់ រូបទាំងអស់ ៧ ពួក ។

៦_សហជាតប្បច្ច័យ

បច្ច័យធម៌   បានដល់ ចិត្ត ៨៧ ចេតសិក ៥២ មហាក្ខត្រូបទាំង
អស់ ទាំងក្នុងបដិសន្ធិកាល និងបវត្តិកាលជាមួយ
នឹងបញ្ចវេការបដិសន្ធិ១៥ ចេតសិក៣៥ ។

បច្ចុយុប្បន្នធម៌ បានដល់ ចិត្ត៨៧ ចេតសិក៥២ មហាក្ខត្រូប
ឧបាទាយរូប ដែលកើតពីសម្មជាន់ទាំង ៤ ហទយ
វត្ថុជាមួយនឹងបញ្ចវេការបដិសន្ធិ ១៥ ចេតសិក
៣៥ ។

បច្ចុទិកធម៌ មិនមាន ព្រោះមិនមានធម៌ដែលមិនមែនផល ។

៧-អញ្ញមញ្ញប្បច្ច័យ

បច្ច័យធម៌ បានដល់ នាមក្ខន្ធ ៤ គឺ ចិត្ត៨៧ ចេតសិក ៥២
មហាក្ខត្តរូប ដែលកើតពីសមុជ្ជាន ៤ បញ្ចវេកាការ
បដិសន្ធិនាមខន្ធ៤ ជាមួយនឹងបដិសន្ធិហទយវត្ថុ ។

បច្ចុយុប្បន្នធម៌ បានដល់ ចិត្ត ៨៧ ចេតសិក ៥២ មហាក្ខត្តរូប
ដែលកើតពីសមុជ្ជាន៤ និងបញ្ចវេកាការបដិសន្ធិនាម
ក្ខន្ធ ៤ ជាមួយនឹងបដិសន្ធិហទយវត្ថុ ។

បច្ចុទិកធម៌ បានដល់ ឧបាទាយរូប២៣ (វៀរហទយវត្ថុ) ។

៨-និស្សយប្បច្ច័យ មាន ៣

- ១- សហជាតនិស្សយប្បច្ច័យ ដូចសហជាតិប្បច្ច័យ
- ២- វត្ថុបុរេជាតនិស្សយប្បច្ច័យ
- ៣- វត្តារម្មណបុរេជាតនិស្សយប្បច្ច័យ

វត្ថុបុរេជាតនិស្សយប្បច្ច័យ

បច្ច័យធម៌ បានដល់ វត្ថុ៦ មានចក្កវត្ថុជាដើម ដែលកើតមុន
បច្ចយុប្បន្នធម៌ បានដល់ ចិត្ត ៨៥ (វៀរអរុបវិបាក ៤)

ចេតសិក៥២ ក្នុងបវត្តិកាលក្នុងបញ្ចវេកាការក្ខម ។

បច្ចនិកធម៌ បានដល់ ចិត្ត ៤៩ គឺ លោកមូលចិត្ត ៨
មោហមូលចិត្ត ២ មហាកុសលចិត្ត ៨ មហា
កិរិយាចិត្ត ៨ មនោទ្វារវដ្ឋនចិត្ត ១ លោកុត្តរ
ចិត្ត ៧ (វៀរសោតាបត្តិមគ្គ) ក្នុងចតុវេកាការក្ខម
បញ្ចវេកាការបដិសន្ធិចិត្ត ១៥ ចេតសិក ៥២ ។

វត្តារម្មណបុរេជាតនិស្សយប្បច្ច័យ

បច្ច័យធម៌ បានដល់ ហទយវត្ថុក្នុងមរណាសន្និកាល ។

បច្ចយុប្បន្នធម៌ បានដល់ ចិត្ត ៤៣ ក្នុងមរណាសន្និវិថី គឺ
មនោទ្វារវដ្ឋនចិត្ត ១ ជវនចិត្តប្រាំគ្រាបស់កាម
ជវន ២៩ តទាលម្ហនៈ ១១ អភិញ្ញាចិត្ត ២
ចេតសិក ៤៤ (វៀរឥស្សា មច្ឆរិយៈ កុក្កច្ចៈ

វិរតិ ៣ អប្បមញ្ញា ២) ។

បច្ចុទិកធម៌ បានដល់ ចិត្ត ៨៧ ចេតសិក ៥២ ក្នុងខណៈដែល
មិនមានហឫទ័យវត្ថុជាអារម្មណ៍និរូប ៧ ពួក ។

៩-ឧបនិស្សយប្បច្ច័យ មាន ៣

១-អារម្មណ្យុបនិស្សយប្បច្ច័យ ដូចអារម្មណាធិបតិប្បច្ច័យ

២-អនន្តរុបនិស្សយប្បច្ច័យ ដូចអនន្តរប្បច្ច័យ

៣-បកត្តនិស្សយប្បច្ច័យ

បកត្តនិស្សយប្បច្ច័យ

បច្ច័យធម៌ បានដល់ ចិត្ត ៨៧ ចេតសិក ៥២ រូប ២៨
ដែលកើតមុន ៗ ដែលមានពលវៈ (កម្លាំងខ្លាំង)
និងបញ្ញតិ្តខ្លះ ។

បច្ចុយុប្បន្នធម៌ បានដល់ ចិត្ត ៨៧ ចេតសិក ៥២ ដែលកើត
ក្រោយ ៗ

បច្ចុទិកធម៌ បានដល់ រូប ៧ ពួក ។

១៣០ អភិធម្មត្ថសង្គហៈ បរិច្ឆេទទី ៨ បច្ចយសង្គហវិភាគ

១០_បុរេជាតប្បច្ច័យ មាន ២

១_អារម្មណបុរេជាតប្បច្ច័យ

២_វត្ថុបុរេជាតប្បច្ច័យ ដូចវត្ថុបុរេជាត-និស្សយប្បច្ច័យ

អារម្មណបុរេជាតប្បច្ច័យ

បច្ច័យធម៌ បានដល់ អារម្មណ៍ ៦ គឺ និប្ផន្ទរូប ១៨ ដែល
ជាបច្ចុប្បន្ន ។

បច្ចុប្បន្នធម៌ បានដល់ កាមចិត្ត៥៤ អភិញ្ញា២ ចេតសិក៥០
(វៀរអប្បមញ្ញា២) ។

បច្ចុនិកធម៌ បានដល់ ចិត្ត ៧៦ (វៀរទ្ធិបញ្ញាវិញ្ញាណចិត្ត ១០
មនោធាតុ ៣ ខណៈ ដែលមិនមានបច្ចុប្បន្ន
និប្ផន្ទរូប ១៨ ជាអារម្មណ៍) ។

១១_បច្ឆាជាតប្បច្ច័យ

បច្ច័យធម៌ បានដល់ ចិត្ត ៨៥ (វៀរអរូបវិបាក ៤)
ចេតសិក ៥២ ដែលកើតខាងក្រោយ មានបឋម

ភវន្តិជាដើម ដែលកើតនៅក្នុងបញ្ចវេការភូមិ ។
 បច្ចុយុប្បន្នធម៌ បានដល់ រូបដែលជាបិតិបត្ត ដែលកើតព្រមជា
 មួយខណៈទាំង ៣ របស់ចិត្តដែលកើតមុន មាន
 បដិសន្ធិចិត្តជាដើម ។

បច្ចុនិកធម៌ បានដល់ ចិត្ត ៨៧ ចេតសិក ៥២ រូបដែលជា
 ឧប្បាទខណៈ ពាហិរូប និងអសញ្ញាសត្តកម្មរូប ។

១២_អាសេវនប្បច្ច័យ

បច្ច័យធម៌ បានដល់ លោកិយជវនចិត្ត ៤៧ ដែលកើតមុន.
 (វៀរជវនចុន្តិក្រោយ) ដែលជាជាតិជាមួយគ្នានឹង
 ចេតសិក ៥២ ។

បច្ចុយុប្បន្នធម៌ បានដល់ ជវនចិត្ត ៥១ ដែលកើតក្រោយ ។
 (វៀរជវនចិត្តទី ១ និងផលជវនចិត្ត ៤)
 ចេតសិក ៥២ ។

បច្ចុនិកធម៌ បានដល់ ជវនចិត្តទី ១ របស់កាមជវនចិត្ត ២៨

១៣២

អភិធម្មត្ថសង្គហៈ បរិច្ឆេទទី ៨ បច្ចយសង្គហវិភាគ

អាវជួនចិត្ត ២ វិបាកចិត្ត ៣៦ ចេតសិក ៥២
និឡុបទាំង ៧ ពួក ។

១៣-កម្មប្បច្ច័យ មាន ២ : ១-សហជាតកម្មប្បច្ច័យ
២-នានក្ខណិកកម្មប្បច្ច័យ

សហជាតកម្មប្បច្ច័យ

បច្ច័យធម៌ បានដល់ ចេតនាចេតសិក ក្នុងចិត្ត ៨៧ ។

បច្ចុយុប្បន្នធម៌ បានដល់ ចិត្ត ៨៧ ចេតសិក ៥១ (រឿរ
ចេតនា) ចិត្តជរេប បដិសន្ធិកម្មជរេប ។

បច្ចុនិកធម៌ បានដល់ ចេតនាចេតសិក ៨៧ ដែលនៅក្នុងចិត្ត
៨៧ និឡុប ៥ ពួក ដែលនៅសល់ពីបច្ចុយុប្បន្ន
ធម៌ ។

នានក្ខណិកកម្មប្បច្ច័យ

បច្ច័យធម៌ បានដល់ ចេតនា ៣៣ គឺ កុសលចេតនា ២១
អកុសលចេតនា ១២ ដែលរលត់ទៅហើយ ។

បច្ចុយុប្បន្នធម៌ បានដល់ វិបាកចិត្ត ៣៦ ចេតសិក ៣៨
បដិសន្ធិកម្មជរេប អសញ្ញាសត្តកម្មជរេប បវត្តិ-
កម្មជរេប ។

បច្ចុនិកធម៌ បានដល់ កុសលចេតនា ២១ អកុសលចេតនា
១២ កិរិយាចិត្ត ២០ ចេតសិក ៥២ រូប ៤
ពួក ដែលនៅសល់ពីបច្ចុយុប្បន្នធម៌ ។

១៤-វិបាកប្បច្ច័យ

បច្ច័យធម៌ បានដល់ វិបាកចិត្ត ៣៦ ចេតសិក ៣៨ ក្នុង
បដិសន្ធិកាល និងបវត្តិកាលដែលជួយឧបការៈដល់
គ្នានឹងគ្នា និងដែលជួយឧបការៈ ដល់ចិត្តជរេប និង
បដិសន្ធិកម្មជរេប ។

បច្ចុយុប្បន្នធម៌ បានដល់ វិបាកចិត្ត ៣៦ ចេតសិក ៣៨ ខណៈ
ដែលមិនបានជាបច្ច័យដល់ចិត្តជរេប ១៣ (រៀវ
វិញ្ញត្តិរេប ២) ដែលកើតពីវិបាកនាមក្ខន្ធាំននេះ

១៣៤

អភិធម្មត្ថសង្គហៈ បរិច្ឆេទទី ៨ បច្ចយសង្គហវិភាគ

តាមសមគួរ និងបដិសន្ធិកម្មជ័រ ។

បច្ចុទិកធម៌

បានដល់ កុសលចិត្ត ២១ អកុសលចិត្ត ១២
កិរិយាចិត្ត ២០ ចេតសិក ៥២ ចិត្តជ័រដែលកើត
ពីកុសល អកុសល កិរិយាចិត្ត ដែលជា
នាមក្ខន្ធទាំងនេះ តាមសមគួរ ពាហិរូប
អាហារជ័រ ឧត្តជ័រ អសញ្ញសត្តកម្មជ័រ និង
បរតិកម្មជ័រ ។

១៥-អាហារប្បច្ច័យ មាន ២ :

១-សហជាតាហារប្បច្ច័យ ឬនាមអាហារប្បច្ច័យ

២-រូបអាហារប្បច្ច័យ

សហជាតាហារប្បច្ច័យ

បច្ច័យធម៌ បានដល់ នាមអាហារ ៣ គឺ សង្សៈ ៨៧ ចេតនា
៨៧ វិញ្ញាណ ៨៧ ។

បច្ចុយុប្បន្នធម៌ បានដល់ ចិត្ត ៨៧ ចេតសិក ៥២ ចិត្តជ័រ និង

បដិសន្ធិកម្មជរុប ។

បច្ចុនិកធម៌ បានដល់ រូប ៥ ពួក ដែលនៅសល់ ។

បច្ច័យធម៌ បានដល់ ពហិទ្ធខ្ញុជាដែលនៅក្នុងអាហារផ្សេង ៗ ឬខ្ញុជាដែលនៅខាងក្នុងចតុសមុដ្ឋានិករូប និង ឧតុដ្ឋខ្ញុជាដែលនៅខាងក្រៅ គឺ ខ្ញុជាក្នុងអាហារ ផ្សេង ៗ ។

បច្ចុយុប្បន្នធម៌ បានដល់ អាហារសមុដ្ឋានិករូប ១២ ឬ ចតុសមុដ្ឋានិករូប ដែលតាំងនៅក្នុងកលាបតែមួយ ជាមួយនឹងបច្ច័យ និងតាំងនៅក្នុងកលាបដទៃ (រឿរខ្ញុជាដែលតាំងនៅក្នុងកលាបតែមួយជាមួយ នឹងបច្ច័យ) ។

បច្ចុនិកធម៌ បានដល់ ចិត្ត ៨៧ ចេតសិក ៥២ រូប ៦ ពួក (រឿរអាហាររូប) ឬ ចិត្ត ៨៧ ចេតសិក ៥២ ពាហិរូប ។

១៣៦

អភិធម្មត្ថសង្គហៈ បរិច្ឆេទទី ៨ បច្ចយសង្គហវិភាគ

១៦-ឥន្ទ្រិយប្បច្ច័យ មាន ៣ : ១-សហជាតិន្ទ្រិយប្បច្ច័យ
២-បុរេជាតិន្ទ្រិយប្បច្ច័យ ៣-រូបជីវិតិន្ទ្រិយប្បច្ច័យ
សហជាតិន្ទ្រិយប្បច្ច័យ

បច្ច័យធម៌ បានដល់ នាមឥន្ទ្រិយ អង្គធម៌ ៨ គឺ
ជីវិតិន្ទ្រិយ ចិត្ត វេទនា សទ្ធា វិរិយ សតិ
ឯកគ្គតា និង បញ្ញា ។

បច្ចយុប្បន្នធម៌ បានដល់ ចិត្ត ៨៧ ចេតសិក ៥២ ចិត្តជរុប
បដិសន្ធិកម្មជរុប ។

បច្ចនិកធម៌ បានដល់ រូប ៥ ពួក ដែលនៅសល់ ។

បុរេជាតិន្ទ្រិយប្បច្ច័យ

បច្ច័យធម៌ បានដល់ វត្ថុ ៥ (វៀរហទយវត្ថុ) ។

បច្ចយុប្បន្នធម៌ បានដល់ ទ្វិបញ្ញាវិញ្ញាណចិត្ត ១០ សព្វចិត្ត
សាធារណចេតសិក ៧ ។

បច្ចនិកធម៌ បានដល់ ចិត្ត ៧៧ (វៀរទ្វិបញ្ញាវិញ្ញាណចិត្ត
១០) ចេតសិក ៥២ រូប ៧ ពួក ។

រូបជីវិតិន្រ្ទិយប្បច្ច័យ

បច្ច័យធម៌ បានដល់ រូបជីវិតិន្រ្ទិយក្នុងបដិសន្ធិកាល និង
បវត្តិកាល ។

បច្ច័យុប្បន្នធម៌ បានដល់ កម្មជរុបដែលនៅសល់ ៨ ឬ ៩ រូប
ដែលនៅក្នុងកលាបតែមួយជាមួយបច្ច័យ ។

បច្ច័និកធម៌ បានដល់ ចិត្ត ៨៩ ចេតសិក ៥២ ចិត្តជរុប
ពាហិរូប អាហារជរុប ឧត្តជរុប និងរូបជីវិតិន្រ្ទិយ
ដែលនៅក្នុងកម្មជរុបកលាបទាំងអស់ ។

១៧_ឈានប្បច្ច័យ

បច្ច័យធម៌ បានដល់ អន្តរឈាន ៥ គឺ វិតក្កៈ វិចារៈ បីតិ
វេទនា និងឯកគ្គតា ដែលនៅក្នុងចិត្តប្ប្បាទ ៧៩
(វៀរទ្ធិបញ្ចវិញ្ញាណ ១០) ។

បច្ច័យុប្បន្នធម៌ បានដល់ ចិត្តប្ប្បាទ ៧៩ (វៀរទ្ធិបញ្ចវិញ្ញាណ
១០) ចេតសិក ៥២ ចិត្តជរុប និងបដិសន្ធិ-

១៣៨

អភិធម្មត្ថសង្គហៈ បរិច្ឆេទទី ៨ បច្ចយសង្កហវិភាគ

កម្មជរេប ។

បច្ចុនិកធម៌ បានដល់ ទ្វិបញ្ញាវិញ្ញាណ ១០ ចេតសិកដែល
ប្រកប ៧ ពាហិរេប អាហារជរេប ឧត្តជរេប
អសញ្ញាសត្តកម្មជរេប និងបវត្តិកម្មជរេប ។

១៨_មគ្គប្បច្ច័យ

បច្ច័យធម៌ បានដល់ អង្គមគ្គ ៩ គឺ បញ្ញា វិតក្កៈ វិចារ
វិរតិ ៣ វិរយៈ សតិ ឯកគ្គតា និងទិដ្ឋិ ដែលនៅ
ក្នុងសហេតុកចិត្ត ៧១ ។

បច្ចុយុប្បន្នធម៌ បានដល់ សហេតុកចិត្ត ៧១ ចេតសិក ៥២
សហេតុកចិត្តជរេប សហេតុកបដិសន្ធិកម្មជរេប ។

បច្ចុនិកធម៌ បានដល់ អហេតុកចិត្ត ១៨ អញ្ញាសមាណាចេតសិក
១២ (រៀវឆន្ទៈ) អហេតុកចិត្តជរេប អហេតុក
បដិសន្ធិកម្មជរេប ពាហិរេប អាហារជរេប ឧត្តជរេប
អសញ្ញាសត្តកម្មជរេប និងបវត្តិកម្មជរេប ។

១៩-សម្បយុត្តប្បច្ច័យ

បច្ច័យធម៌ បានដល់ នាមក្ខន្ធល គឺ ចិត្ត៨៧ ចេតសិក៥២ ។

បច្ច័យបុព្វន្ទធម៌ បានដល់ នាមខន្ធ ៤ គឺ ចិត្ត ៨៧ ចេតសិក ៥២ ។

បច្ច័និកធម៌ បានដល់ រូបទាំង ៧ ពួក ។

២០-វិប្បយុត្តប្បច្ច័យ មាន ៤

១- សហជាតវិប្បយុត្តប្បច្ច័យ

២- វត្ថុបុរេជាតវិប្បយុត្តប្បច្ច័យ ដូចគ្នានឹងវត្ថុបុរេជាតនិស្សយប្បច្ច័យ

៣- បច្ចាជាតវិប្បយុត្តប្បច្ច័យដូចគ្នានឹងបច្ចាជាតប្បច្ច័យ

៤- វត្តារម្មណបុរេជាតវិប្បយុត្តប្បច្ច័យ ដូចគ្នានឹងវត្តារម្មណបុរេជាតនិស្សយប្បច្ច័យ ។

សហជាតវិប្បយុត្តប្បច្ច័យ

បច្ច័យធម៌ បានដល់ ចិត្ត ៧៥ (វៀរទ្ធិបញ្ចវិញ្ញាណ ១០ អរូបវិបាក៤ និងចុតិចិត្តរបស់ព្រះអរហន្ត)

ចេតសិក ៥២ ក្នុងបញ្ចវេកាការកុមិ និងបញ្ចវេកាការ
បដិសន្ធិចិត្ត ១៥ ចេតសិក ៣៥ និងបដិសន្ធិ
ហទយវត្ថុ ។

បច្ចយុប្បន្នធម៌ បានដល់ ចិត្តជរេប បដិសន្ធិកម្មជរេប និង
បដិសន្ធិហទយវត្ថុ បញ្ចវេកាការបដិសន្ធិចិត្ត ១៥
ចេតសិក ៣៥ ។

បច្ចុនិកធម៌ បានដល់ ចិត្ត ៨៧ ចេតសិក ៥២ (រៀបរយ
វេកាការបដិសន្ធិនាមក្ខន្ធទ ៤) រូប ៥ ពួកដែលនៅ
សល់ ។

២១_អត្ថិប្បច្ច័យ មាន ៥

១_សហជាតត្ថិប្បច្ច័យ ដូចគ្នាសហជាតប្បច្ច័យ

២_បុរេជាតត្ថិប្បច្ច័យ ចែកជាអារម្មណបុរេ

ជាតត្ថិប្បច្ច័យ ដែលដូចគ្នានឹងអារម្មណបុរេជាតប្បច្ច័យ,

និងវត្ថុបុរេជាតត្ថិប្បច្ច័យ ដែលដូចគ្នានឹងវត្ថុបុរេជាតប្បច្ច័យ,

និងវត្តារម្មណបុរេជាតតិប្បច្ច័យ ដែលដូចគ្នានឹង
វត្តារម្មណបុរេជាតនិស្សយប្បច្ច័យ ។

៣-បច្ឆាជាតតិប្បច្ច័យ ដូចបច្ឆាជាតប្បច្ច័យ

៤-អាហារតិប្បច្ច័យ ដូចអាហារប្បច្ច័យ

៥-ន្រ្ទិយតិប្បច្ច័យ ដូចរូបជីវិតន្រ្ទិយប្បច្ច័យ

២២-នត្តិប្បច្ច័យ អង្គធម៌ ដូចអនន្តរប្បច្ច័យ

២៣-វិគតប្បច្ច័យ បច្ច័យធម៌ និងបច្ចុយុប្បន្នធម៌ ដូច
នត្តិប្បច្ច័យនោះឯង ។ ក្នុងវិគតប្បច្ច័យនោះ លោកឧបមាដូចភាព
នឹងនឹង និងពន្លឺ គឺ បើភាពនឹងនឹងបាត់ទៅ ពន្លឺក៏កើតឡើង ។

២៤-អវិគតប្បច្ច័យ បច្ច័យធម៌ និងបច្ចុយុប្បន្នធម៌ ដូច
នត្តិប្បច្ច័យនោះ ផ្សេងគ្នាតែឈ្មោះប៉ុណ្ណោះ ។ មួយទៀត ព្រះ
និព្វានជានិកធម៌របស់បច្ច័យទាំង ២៤ នុ៎ះឯង ។

អវិសានគាថា

ឥប្បានុរុទ្ធវចិតេ   អភិធម្មត្ថសង្គហេ

អដ្ឋមោ បរិច្ឆេទោយំ   សមាសេនេវ និដ្ឋិតោ ។

បរិច្ឆេទទី ៨ នេះ ឈ្មោះថា បច្ចយសង្គហវិភាគ
ក្នុងបករណ៍ ដែលរូបរួមអត្ថនៃអភិធម្ម ដោយ
សង្ខេប ដែលព្រះអនុរុទ្ធចារ្យរចនាទុក ចប់ហើយ
ដោយប្រការដូច្នោះ ។

បរិច្ឆេទទី ៨ បច្ចយសង្គហវិភាគ ចប់

យំ ឯតុ វុឌ្ឍិមន្តោ សលក្ខណា បូជិតា បរិច្ឆិទ្ធា
វុត្តាធិកា ច ធម្មា អភិធម្មោ តេន អក្ខារោ ។
ព្រោះហេតុដែលធម៌ទាំងឡាយ មានសេចក្តីចម្រើន
មានការកំណត់ ជាធម៌ដែលបុគ្គលបូជាហើយ ជាធម៌
ដែលបណ្ឌិតកាត់ជាចំណែកៗ និងជាធម៌ដ៏ក្រៃលែង
ដែលព្រះមានព្រះភាគទ្រង់ត្រាស់ទុកហើយ ក្នុងព្រះ
អភិធម្មនេះ ដូច្នោះ ទើបលោកពោលថា អភិធម្ម ។

ឥត្ត អគ្គធិរោ គង់ សុមិត្ត